

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Anna Boháčková

Evangelické sítě a disent

Diplomová práce

Vedoucí práce: D.E.A. Nicolas Maslowski, Ph.D

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. června
2015

Anna Boháčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem vypravěčům – pamětníkům, kteří mi do rozhovoru poskytli svůj drahocenný čas, své vzpomínky, myšlenky a velmi vstřícný přístup. Dále bych chtěla poděkovat mému vedoucímu práce za jeho nadšení a inspiraci k vytvoření této diplomové práce.

Obsah

Abstrakt.....	5
Abstract.....	5
Klíčová slova.....	6
Úvod.....	7
Teoretický úvod.....	10
1.1 Sociologie sítí M. Granovettera a sociálního kapitálu R. Putnama	10
1.2 Sociální hnutí	12
1.3 Generace v pojetí Karla Manheimma	13
O výzkumu	14
1.4 Specifika výzkumu	15
1. Charakteristika společenství Českobratrské církve evangelické.....	16
1.1. Specifika společenství ČCE	17
1.4.1 Spolupráce se zahraničními institucemi	18
1.1.2. Církev jakožto platforma pro setkávání a vzájemný dialog	21
1.1.3. Občanská angažovanost v ČCE	23
1.2. Organizace a hlavní události, které měly vliv na tvorbu vztahů mezi evangelíky a disidentem	26
1.2.1. Akademická YMCA	27
1.2.2. SČED	28
1.4.2 Situace evangelické církve a ostatních církví po roce 1948	31
1.2.3. Nová orientace	32
1.2.4. Reflexe oběti Jana Palacha	36
1.4.3 Letáková aféra	38
1.5 Křesťanské hodnoty.....	41
2 Společenství Charty 77 a členové ČCE	42
2.1 Nad reprezentovaný počet evangelíků v Chartě 77	42
2.2 Způsob propojení členů ČCE s Chartou 77.....	43
2.2.1 Společný zájem o lidská práva	47
2.2.2 Kultura	49
2.2.3 Nepropojování v Chartě 77	50
2.3 Zvláštnost společenství Charty 77	52
2.3.1 Jak vnímali společenství Charty 77 jeho evangeličtí členové	55
2.3.2 Překonání atmosféry strachu	56
2.4 Situace společenství ČCE v 70. a 80. letech	59
2.4.1 ČCE a způsob vyrovnání se jejich členů s činností komunistického státu	60
2.4.2 Situace farářů – disidentů	67
2.4.3 80. léta.....	73

3	Evangelíci a underground.....	75
3.1	Evangelíci a underground v letech 1974–1977.....	77
3.2	Evangelíci a underground v letech 1977-1980.....	83
3.3	Evangelíci a underground v letech 1981-1989.....	85
3.3.1	Ivan Magor Jirous ve vyprávěních pamětníků.....	88
3.4	Evangelíci a neoficiální kultura.....	90
3.4.1	Srazy evangelické mládeže v Nuslích.....	92
	Závěr.....	95
	Seznam rozhovorů.....	98
	Literatura:.....	100

Abstrakt

Diplomová práce „Evangelické sítě a disent“ je zaměřená na téma způsobu propojení osob z evangelického a ostatního disentu. V Chartě 77 je nad reprezentovaný počet evangelických signatářů. V diplomové práci se snažím popsat faktory, které mohly tuto skutečnost ovlivňovat. Způsob zapojení evangelíků do aktivit disentu je sledován na podkladě historických faktů vybraných z tištěných dokumentů, na základě teorie slabých a silných vazeb M. Granovettera, teorie nových sociálních hnutí a na základě přímých svědeckých výpovědí v podobě rozhovorů, které byly pořízeny v rámci výzkumu pro tuto práci. Pomocí svědeckých výpovědí se snažím v této práci zachytit některé specifické fenomény, které charakterizovaly vzájemné vazby mezi evangelíky a dalšími disidenty jak v Chartě 77, tak v rámci undergroundu. Práce se také zabývá mírou občanské angažovanosti v evangelické církvi, a které všechny faktory tuto vyšší míru mohou ovlivňovat. Je zde rozebírána situace evangelických farářů a samotné ČCE v 70. a 80. letech 20. století v Československu.

Abstract

The thesis „Evangelické sítě a disent“ („Evangelical social networks and dissent“) is about interconnection between evangelical people and other people from dissent. There is over represented number of evangelical signatories in Charta 77. I want to show some factors, that could cause this fact. I want to explain the way of involving Protestants in the czech dissent by historical facts from published documents, theory of weak and strong ties ba M. Granovetter, theory of new social movements and testimonies. This testimonies were acquired for the purpose of this thesis. This testimonies would help to show some special phenomenas in the ties between evangelical people and people from dissent and underground. There is part in the thesis, which is dedicated to the degree of civic engagement of evangelical people and the causes of the high degree of civic engagement of evangelical people.

And there is part about situation of evangelical parsons and evangelical church itself in the seventies and eighties of the twentieth century.

Klíčová slova

Evangelíci

Evangelická církev

Evangelický disent

Československý disent

Charta 77

Občanská angažovanost

Přemostující osoby

Specifika společenství

Underground

Vazby

Úvod

Tato práce vznikla na základě myšleného problému, který by se dal shrnout do oblasti zkoumání toho: Jakým způsobem se může vytvořit skupina, která se aktivně vymezuje vůči totalitě diktatury. Skupinou, jež se stala předmětem zkoumání, byla část, která patřila k Chartě 77, tj. určití členové Českobratrské církve evangelické. Prvním podnětem pro zkoumání této skupiny byly určité informace o tom, že bylo vlastně docela velké množství¹ evangelíků, kteří se k iniciativě Charty 77 připojili. Vynořily se tedy další otázky: Proč jsou zrovna evangelíci v Chartě tak významně zastoupeni? Co má evangelictví společného s myšlenkami Charty 77? Jakým způsobem se propojili s ostatními představiteli této iniciativy? Tyto otázky byly výzvou k hledání odpovědí na to, co všechno tyto jedince z evangelické církve vedlo k jejich vymezení se vůči komunistické státní moci a jí propagované kultuře. Důvody se dají hledat v původních skupinách, ze kterých se profilovali do širší občanské angažovanosti: rodina, evangelická církev, další platformy, jako například akademická Ymka, studium na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě a mnohých dalších společenských aktivit. Můžeme se také ptát na základě sociologické tradice Maxe Webera a posléze i E. Gellnera², jaký byl tedy vliv samotného protestantismu na aktivity evangelických signatářů Charty? Pokud se zaměříme na lidskoprávní tematiku, jejíž byla Charta

---

¹ Poměrně k jejich celkovému počtu, podrobnější údaje viz. poznámka na další straně . Peter Morée (profesor církevních dějin, zaměřený na novodobé dějiny, působí na ETF) odpověděl na moji otázku „je účast lidí z evangelického prostředí v Chartě 77 vysoká?\": „*To myslím, že beze všeho, když to jenom vezmem podle počtu, tak jako kolik je evangelíků procentuálně a kolik jich bylo v Chartě, to je nadprůměrný, což není žádná zásluha, ale prostě to tak je, několik jich bylo taky mluvčích, takže tam hráli poměrně důležitou roli.*“ [Rozhovor s Peterem Morée vedla Anna Boháčková, únor 2015]

² „...ale ocitáme se spíše ve světě Maxe Webera proniknutém vědomím, že se v moderním světě odehrálo něco velmi jedinečného, něco spojeného s reformací. (...) Individualistická, na věrouku důraz kladoucí vážná víra, která ruší kněžství tím, že z každého udělá svého vlastního kněze a předkládá před něho tíhu dohledu sama nad sebou a tíhu neustálé a intenzivní úzkosti, kterou tento stav s sebou nese – je to podivné, avšak nezpochybnitelné, že se takováto víra stala spojencem svobody.“ [Gellner 1997: 44]

77 náplní, tak i zde nalezneme styčné body s některými evangelickými signatáři, pro něž byla lidská práva taktéž předmětem, výzkumu.

Pomocí svědeckých výpovědí se pokusím ukázat, jakým způsobem mohla vzniknout iniciativa jako Charta 77. Které osobnosti v Chartě byli spojnicemi mezi jednotlivými kulturními proudy. Jakým způsobem toto vzájemné potkávání a napojování vlastně probíhalo. Společenství Charty 77 se vyznačuje určitými specifiky a velkou mírou vzájemné solidarity mezi jejími členy – opět se v této práci pokusím ukázat a vysvětlit vznik a průběh těchto vazeb. Další oblasti, které budu v této práci zkoumat je způsob propojení evangelíků a undergroundu. I díky činnosti undergroundu se sešli lidé, kteří pak založili Chartu 77 a začali tímto činem opět oživovat zaniklou občanskou společnost v Československu. Evangelíci měli v tomto společenství velmi význačnou roli. Underground byl také způsob svobodného žití v nesvobodě, což dělá tuto oblast taktéž relevantní pro zkoumání mechanismů vymezení se proti převládající, totalitní státní moci. Zásadní otázkou, která vyplývá ze všech svědeckých disidentů a jejich přátel je, co všechno tyto lidi vedlo k tomu se vůči zvláštní moci ohradit, třebaže jim při jejich konání neustále hrozila ztráta svobody, majetku, zaměstnání, zdraví i života?

Další výzkumné otázky, podle kterých jsou řazeny i jednotlivé kapitoly:

1. Tato část se bude zabývat podmínkami panujícími v ČCE, které mohly intervenovat při větší aktivitě některých jejích členů vedoucí směrem k širší veřejnosti. Jakými specifiky se ČCE vyznačuje? Co všechno mohlo ovlivnit to, že se někteří členové evangelické církve rozhodli pro činnost v různých iniciativách a pak později v Chartě 77? Co jim mohlo usnadnit navazování kontaktů s ostatními disidenty? Co všechno způsobilo, že právě zástupci této církve byli v Chartě 77 nad reprezentováni?³

---

³ V Československu bylo v této době kolem 13 700 000 obyvatel. Počet členů v ČCE v 70. letech byl okolo 300 000. První vlnu Charty 77 v lednu podepsalo 243, v dubnu 1977 podepsalo 978. (V roce 1989 bylo signatářů Charty celkem 1 898). Signatářů z

2. V této části se zaměřím na popis toho, jak mohla tato specifika ovlivňovat účast členů ČCE v disentu, konkrétně v iniciativě Charty 77. Které osoby spojovali disent a evangelíky – kdo ti přemost'ující činitelé byli? Na kterých společných hodnotách mohli zástupci evangelíků a ostatního disentu společně stavět? Bylo společenství Charty 77 pro své členy něčím neobvyklé a zvláštní či jedinečné? Jaké vazby se tam začaly tvořit? Co znamenalo společenství Charty 77 pro signatáře, kteří byli zároveň členy společenství ČCE? Co se dělo závažného v samotné ČCE v průběhu 70. a 80. let?

3. Tato část bude věnována podílu evangelíku na kultuře undergroundu a na dalších kulturních aktivitách mimo oficiální struktury. Jaký byl vztah členů ČCE a české undergroundové kultury? Které významné vztahy propojovaly tato dvě společenství? Co zažívali evangelíci v undergroundu? Jaké další kulturní aktivity se vyvíjeli mimo oficiální struktury za přispění členů ČCE?

Odpovědi budou nabídnuty za pomoci interpretace rozhovorů s vybranými pamětníky událostí a vybraných písemných dokumentů.

řad evangelické církve bylo celkem 20 (6 farářů bez souhlasu, 11 se souhlasem, 3 laici). „Stav sociálního složení signatářů byl určován podle stávajícího stavu v době Charty, tedy kdy exkomunisté pracovali hlavně jako dělníci (67,5 % signatářů náleželo k dělnickému či podobnému povolání, 14 % tvořili vědci, 13,4 % spisovatelé a novináři, 3,4 % kněží, 1,7 % studenti).“ Zdroj: <http://www.charta2007.cz/index.php?sh=dokum/1>, navštíveno dne 23.6.2015

Teoretický úvod

Jako vhodný sociologický podklad pro zkoumání vztahů v rámci skupin a mezi nimi jsem zvolila teorii sítí M. Granovettera. Zároveň se tato teorie i hodí pro podporu při hledání styčných, či přemostujících osob, které spojovaly obě skupiny – evangelický a ostatní disent. V rámci tématu této práce se budu věnovat projevům evangelických členů v rámci občanské společnosti. Dobrý podklad pro analýzu aktivit Charty 77 a nejen jejích evangelických signatářů je teorie nových sociálních hnutí. Třetí, pro tuto práci užitečný koncept je o sociologickém výkladu generací, jejich proměnách a zasazení v historicko – sociálním prostoru. Autor konceptu je Karl Manheimm.

1.1 Sociologie sítí M. Granovettera a sociálního kapitálu R. Putnama

Součástí této diplomové práce bude průzkum způsobu navazování vzájemných vztahů mezi zástupci jednotlivých skupin (evangeličtí představitelé, zakázaní autoři, reformní komunisté atd.). Tato podkapitola se tedy věnuje tématu sociálních sítí, konkrétně teorii sítí Marka Granovettera⁴ a sociálního kapitálu Roberta Putnama. Oba autoři se zabývají výzkumem, jaké jsou vhodné podmínky pro vznik a rozvoj občansko-společenských aktivit.

M. Granovetter popsal na základě svých výzkumů společnost sítí, kde mezi jednotlivci vládou silné a slabé vazby. Silné vazby jsou v rodině, nebo malé komunitě. Slabé vazby jsou například mezi absolventy stejného ročníku, nebo mezi kolegy ze stejného oboru. Všiml si, že pro navazování vztahů mezi skupinami jsou nejužitečnější vazby slabé. Ty slouží mezi skupinami jako určitý typ přemostění a umožňují mezi nimi snadné proudění myšlenek, inovací, ale také vzájemné podpory ať už materiální, či nemateriální.⁵ Své studie zaměřil

---

⁴ Viz. [Granovetter 1973: 1373].

⁵ „Granovetter to přibližuje na příkladu: odborníci určitého oboru mezi sebou udržují jen letmé kontakty, které slouží jako provizorní mosty mezi jejich odbornými týmy. Příležitostné konference a kongresy, na nichž se čas od času osobně

nejdříve na jednotlivce. Zkoumal, jakým způsobem si lidé hledají práci a s jakou efektivitou. Zjistil, že respondenti byli nejvíce úspěšní v hledání práce, když dostali informaci o možnosti nového místa od svých dávných známých, se kterými se nějaký čas vůbec neviděli. Tito lidé, kteří nebyli ve skupině s lidmi, se kterými se respondent běžně vídal, byli nejlepším zdrojem nových informací. Granovetter se také zabýval komunitami a jejich sítěmi. Při porovnávání dvou komunit se zaměřil na to, proč jsou některé komunity schopné mobilizovat zdroje a zorganizovat se a jiné ne. Zjistil, že skupina, která se nebyla schopna mobilizovat, neměla příliš vnějších kontaktů mimo svou komunitu. Ta, která se byla schopna mobilizovat a zorganizovat, měla naopak vnějších kontaktů (práce, různé kluby a organizace) hodně. Slabé vazby spojují členy různých skupin mnohem více než silné, které se koncentrují v rámci jedné skupiny.

Na myšlenky M. Granovettera navazují některé teorie sociálního kapitálu. V kontextu předmětu výzkumu této práce představím krátce teorii sociálního kapitálu, například síť občanské angažovanosti⁶ R. Putnama. Ten určil dva koncepty: svazující sociální kapitál (silná pouta například mezi členy etnické komunity) a přemost'ující⁷ sociální kapitál (vzdálenější kontakty se slabými vazbami, např. mezi známými a přáteli přátel). Pro rozvoj činností občanské společnosti určil za významný kapitál přemost'ující, který spojuje lidi napříč sociálními rozdílnostmi, napomáhá rozšiřování informací a vytváří širší identity, reciprocitu, přispívá k celospolečenské kohezi a díky němu vzrůstá obecná důvěra ve společnosti“ [Důvěra a demokracie, 84].

---

setkávají, slouží k posílení jejich pospolitostního ducha, což je důležité právě kvůli tomu, aby síť potenciálně užitečných (slabých) kontaktů mohla být v případě potřeby rychle aktivizována.“ [Keller 2009: 22]

⁶viz. [Sedláčková 2013: 69 – 86].

⁷ Oba druhy jsou tzv. komunitní sociální kapitál, viz. [Sedláčková 2013: 69 – 86].

1.2 Sociální hnutí

Tato práce bude také zaměřena na projevy občanské angažovanosti u jednotlivých aktérů a jejich skupin, které mají své vyústění v aktivitách Charty 77. Tomu všemu může běžet na pozadí teorie sociálních hnutí, které bude věnována tato podkapitola. V kontextu této práce je velmi užitečné si představit Dianiho 4 dimenze pojetí sociálních hnutí: je to (1) „sít' neformálních interakcí, (2) sdílená přesvědčení a solidarita, (3) kolektivní jednání týkající se konfliktních problémů a (4) jednání, které primárně stojí mimo institucionální sféru a rutinní procedury sociálního života“ [Znebežánek 1999: 27]. Mimořádně výstižná a pro zařazení tématu práce je jeho další částečná definice soc. hnutí jakožto „sít' neformálních interakcí mezi pluralitou individuů, skupin nebo organizací“ [Znebežánek: 27].

Pokud se zaměřím na celkový význam činů Charty 77 vůči komunistické státní moci, hodí se k jeho osvětlení teorie nových sociálních hnutí Alaina Touraina. Je vhodné počítat ovšem s tou skutečností, že v socialistických zemích byly odlišné podmínky, než v demokratických. Princip a doba rozvoje hnutí se však příliš v obou blocích příliš neliší. Členové sociálních hnutí podle Touraina zápasí o historicitu proti byrokratickým systémům. Tourain rozlišuje ještě mezi společnostmi industriálními a postindustriálními. V industriální společnosti se dělnická hnutí vymezují vůči kapitalistům, postupně se však dělnická hnutí institucionalizují, politizují a začínají s existujícími strukturami spolupracovat. Dochází k reprodukci společenského života, nikoli k jeho produkci. V přicházející postindustriální době (60. léta) reagují na zkosnatělou společenskou situaci nová sociální hnutí, která znovu bojují proti byrokracii a technologickým korporacím, které mají pod kontrolou informace. Sociální hnutí bojují o historicitu, o možnost vytvářet nové alternativy života a žít je. V přeneseném významu Chartisté bojovali o chod dějin, jako takových, pokud si například projdeme Havlův slavný dopis prezidentu Gustávu Husákovi, který je velmi unikátní sociologickou sondou Československé společnosti v 70.

letech, tak uvidíme, že jednou ze snah státní moci, která se snažila udržet proslulý normalizační klid, bylo to, aby se nic nedělo.⁸

1.3 Generace v pojetí Karla Manheimma

Karl Manheimm se v jeho stati snaží vyrovnat s dobovými naturalistickými náhledy na lidské generace. On se naopak snažil tuto tematiku uchopit pro účely historicko-sociologického výkladu. V této práci se generační tematika bude objevovat velmi často ve vztahu k historickým událostem (např. komunistický převrat v Československu 1948, pražské jaro v roce 1968, nástup M. Gorbačeva k moci v roce 1985) které jednotlivé generace formovaly. K. Manheimm stanovil několik termínů, podle kterých lze historicky a sociologicky uchopit určitou generaci a například ji porovnávat s jinou. Čím se tedy generace definuje. Nejdřív jsou tu jedinci zasazení v sociálním prostoru. Jsou tam zasazení s jinými jedinci a s těmi, kteří narodili ve stejný čas. S těmito jsou v generační souvislosti, ta je speciálním druhem sociálního zasazení. Důležitý je termín generační situace. V té se nachází každé individuum patřící do stejné generace, je zasazeno v určitém prostoru a čase. V prostoru se dějí události, které mohou mít na způsob prožívání a myšlení daného individua. To zas ovlivňuje jeho případné zasahování do historických událostí. To co dělá generaci generací je za jednak to, že se generace střídají, neustále nastupují noví nositelé kultury, kteří mění dosavadní zaběhané pořádky a vzniká nová, jiná historická situace. Zároveň se také děje odchod dřívějších generací – nositelů kultury. Každé individuum, které je v generační souvislosti s ostatními, participuje pouze na určitém dějinném úseku. Když je generace příbuzně zasazená, znamená to, že se individua v ní zúčastňují ve stejném úseku kolektivního dění. Zároveň na sebe jednotlivé generace vzájemně působí – starší na mladší, mladší na starší. V generační souvislosti se objevují generační jednotky, to je to, co nás z hlediska této práce nejvíc zajímá. Pro generační jednotky „je příznačné to, že

---

⁸ Viz. [Havel 1990: 40].

nepředstavují jen prostou participaci různých jednotlivců na společně prožité, ale různě zakoušené souvislosti událostí, nýbrž že představují jednotné reagování, příbuzně formovaný pohyb a příbuzné utváření jednotlivců určitého generačního zasazení, právě tímto spjatých.“ [Manheimm 2007: 32] To co ovlivňuje jedince v odlišných skupinách (od dané generační jednotky), ale ve stejné generaci je základní intence pocházející od určité generační jednotky, tyto intence se stávají výrazem celého generačního zasazení. Každé generační zasazení má skrytý potenciál, díky kterému může probíhat buď vědomé, ale spíše častěji nevědomé formování každé generace.

O výzkumu

Jako nejvhodnější pro získání údajů a pro citlivé zachycení specifických fenoménů vzájemných vztahů pamětníků v této diplomové práci byla vybrána metoda rozhovor-interview, a to s předem připravenými otevřenými otázkami. Přípravu otázek provázelo pečlivé studium dokumentů, převážně primární a sekundární literatury, která se zabývala daným historickým obdobím, autobiografií, biografií, životopisných vyprávění, odborných textů pojednávajících o určitých historických událostech. Velmi užitečné se ukázalo být i prohlížení internetových archivů rozhovorů Českého rozhlasu a Ústavu pro studium totalitních režimů, které obsahovaly cenné rozhovory s vybranými narátory, na základě kterých jsem si mohla udělat velmi aktualizovanou přípravu rozhovoru⁹.

Výběr jednotlivých narátorů probíhal metodu „sněhové koule“, jednotliví narátoři doporučovali další kandidáty na rozhovor, případně na ně poskytli i kontakt. Zároveň jsem další vhodné kandidáty na rozhovor objevovala pomocí studia dokumentů, v nichž jsem objevila potenciálního narátora, který by mohl svými vzpomínkami přispět k přiblížení dané historické situace.

---

⁹ Viz. [Vaněk 2004: 21].

Oslovení narátorů probíhalo buď pomocí e-mailu, či telefonu, vždy jim byla nabídnuta možnost zaslání otázek předem, kterou většina z nich uvítala. Všechny rozhovory byly po svolení dotazovaného nahrávány na diktafon pro potřeby pozdějšího přepisu. Přepsané rozhovory by měly být svědectvími jednotlivých narátorů, na základě kterých se pokusím osvětlit odpovědi na výzkumné otázky uvedené v úvodu. Kompletní přepsané rozhovory jsem analyzovala pomocí rozdělení na určité oblasti-kódy, které označovaly určitou skutečnost, či událost, například „způsob propojování underground“, „rozkol“, „vnímání společnosti Charty 77“. Po zpřehlednění na jednotlivé oblasti, které byly vodítkem i pro strukturu dipl. práce jsem začala popisovat a vysvětlovat jednotlivé fenomény, které by měly vést k zodpovězení výzkumných otázek.

1.4 Specifika výzkumu

Při výzkumu se objevila některé specifika i úskalí. Prvním úskalím byla „převyprávěnost“ některých vytipovaných osobností, odkázaly mě většinou na životopisnou literaturu, kterou buď sepsaly, nebo ji někdo o nich sepsal. To mi dalo dobré vodítko, na které osobnosti se soustředit dále a tyto jsem měla „v záloze“: velkoryse mi nabídly, že když budu mít na ně specifickou otázku, mám jim ji zaslat e-mailem. Bylo také třeba počítat s velkou časovou vytížeností narátorů.

Specifikum této skupiny dotazovaných bylo, to, že jsou to často lidé farářského povolání. Tato skutečnost se také projevovala na způsobu jejich projevu, který byl velmi obsáhlý a s pointou. S narátory jsem se snažila scházet na místech, která si určili oni sami, aby se mohli cítit při rozhovoru co nejvíc pohodlně.

1. Charakteristika společenství Českobratrské církve evangelické

„OK, teď to zní jako optimisticky, taková vcelku pracovitá, umanutá komunitka, řekněme s lehce nadprůměrným důrazem na vzdělání, s takovou dobrou sociální sítí. Bez, tak jako jo, to pak už fungovalo už od toho tolerančního patentu, podle všeho i v tý ilegalitě, prostě to pomrkávání lidí, kteří vo sobě věděli, bibli měli někde schovanou ve své venkovské chalupě pod tím trámem.“¹⁰

Jedním ze záměrů této práce je pojmenovat základy toho, zda a čím bylo společenství Charty 77 mimořádné a co znamenalo pro určité aktéry, kteří se do tohoto společenství připojili. Tato práce se zaměřuje na aktéry, kteří byli členy Českobratrské církve evangelické. V této kapitole se chci zaměřit na některá specifika, kterými se toto církevní společenství vyznačuje, a zda poskytovalo základ a motivaci pro to, aby se jeho někteří členové do činnosti Charty 77 aktivně zapojili. Zároveň následující text poslouží jako zdroj pro srovnání s výpověďmi dotazovaných farářů, kteří se k těmto charakteristikám různým způsobem vztahují.

Chci zde také popsat několik organizací v rámci ČCE jako dnes už historický SČED (Svaz českobratrského evangelického duchovenstva), neboť se na jeho shromážděních děly důležité události, které ovlivňovaly i pozdější aktivity jeho bývalých členů v disentu. Uskupení Nová orientace, které nemělo pevný institucionální základ a bylo spíš volným společenstvím podobně smýšlejících lidí, je potom pro zkoumání tvorby vztahů evangelíků a disentu zásadní.

Chci v této části práce zmínit některé důležité historické události, jako například upálení Jana Palacha, neboť se tato událost osobně týká některých členů ČCE. Zároveň se v této části pokouším poukázat na některé složité situace, které se po roce 1968 mnoha obyvatelům Československa začaly dít.

Na závěr kapitoly bude vhodné popsat také základní mravní křesťanské hodnoty, které měly na veškerých aktivitách členů ČCE velký podíl.

---

¹⁰ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

1.1. Specifika společenství ČCE

Společenství ČCE je vzhledem k počtu obyvatelstva ČR malé (přes 80 000¹¹), je zde tedy obvyklým jevem, že mnozí jeho členové jsou spříznění příbuzensky. „A kdo je v malé Českobratrské církvi evangelické s někým spřízněn, má vyhráno. Je vlastně příbuzným takřka všech evangelíků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ [Trojan 2010: 77]. Je to společenství menšinové, což se odráží na smýšlení jeho členů: narátoři tuto menšinovost, a co z ní pro ČCE vyplývá, často reflektovali. Tato menšinovost se projevuje ve dvou, řekněme, na první pohled protichůdných efektech. Na jednu stranu jsou členové evangelické církve zvyklí navzájem držet za jeden provaz, jsou zvyklí se mohutně navzájem podporovat, aby církev jakožto společenství přežila, vydržela a mohla se rozvíjet. Zároveň to však zvláště v období normalizace působilo na překážku ve vzájemném porozumění mezi členy disidenty a mezi členy ne-disidenty, zvláště zastánci různých funkcí v rámci církve jako synodní senioři atd. Vedení církve se snažilo církevní společenství udržet za každou cenu, i za cenu velkých ústupků komunistické vládě, spolupráce s tajnou policií i toho, že provádělo nepříjemná opatření vůči svým vlastním členům – bratrům, sestrám a kolegům. Členové církve- disidenti se snažili, aby byl zachován odkaz evangelia a aby oni a další lidé žili pravdivě a v souladu s vlastním svědomím. Jak se často narátoři vyjadřují: oběma proudům šlo v podstatě o totéž, každý však měl jiný náhled na to, co to uchovat odkaz evangelia znamená.

Organizace této církve je postavena na sborech, z jejichž aktivních členů jsou do vedení sborů voleni zástupci. Společně s faráři jsou pak voleni do sborových shromáždění. To, že je tato církev vedena jak z řad duchovních, tak laiků (presbyterní církev) je demokratickým způsobem spravování, na což jsou její členové velmi hrdí a jsou rádi, že se jim toto uspořádání podařilo zachovat i za vlády komunistů.

---

¹¹ údaj z roku 2014, zdroj: <https://www.evangelnet.cz/cce/statistika> - navštíveno dne 02.05.2015

Církev je vhodné pojmut mnohovrstevně. Obsahuje formální struktury, které jí zajišťují zasazení do občanské společnosti a komunikaci s dalšími oficiálními organizacemi, jako jsou vládní či nevládní instituce. Dále je to komunita, její členové jsou si blízcí, mají určité zásady, podle kterých se snaží žít a řídit, žijí a projevují společně svojí víru. Je to prostředí, které má silné formující účinky, obzvláště pokud děti vyrůstají v evangelických rodinách a evangelickém prostředí. Důležitá a všeprostupující je náboženská a teologická dimenze evangelické církve.¹² K tomu mám poznámku, a sice že je mezi vědeckou i laickou veřejností je pochvalována KEBF, (nyní Evangelická teologická fakulta), že si i při dřívější izolovanosti uchovala vysokou odbornou úroveň v teologii a i dalších oborech.

1.4.1 Spolupráce se zahraničními institucemi

Mít kvalitní a stálý kontakt se zahraničím nebylo v 70. a 80. letech vůbec snadné. Přitom to bylo důležité z hlediska toku informací o tom, co se děje ve světě a o tom, co se děje v Československu. Evangelická církev měla výhodu v tom, že ve světě je mnoho protestantských církví, což umožňovalo vznik slabých vazeb. ČCE spolupracovala s ostatními reformovanými církvemi v zahraničí a zároveň byla a stále je v kontaktu s ostatními církvemi v rámci ekumenické spolupráce. Do této spolupráce se zahraničím je důležité zahrnout i příležitost pro zahraniční studenty přijet studovat na určitý čas na KEBF, jako v případě studenta z Holandska Petera Morée¹³. Vytvářelo to důležité vazby se zahraničními institucemi, a tudíž, to alespoň trochu snižovalo míru izolace, hlavně té informační. Církev obecně byly v Československu v nelehké situaci, některé více, některé méně. Všechny však uvítaly možnosti jakékoli podpory. Zároveň bylo potřeba se co nejvíce vyhnout jakékoli politizaci všech podpůrných

---

¹² Převzato z rozhovoru s Jakubem Šilarem.

¹³ Dr. Peter Morée přijel studovat do Československa v roce 1986, později se v Česku usadil na trvalo. Nyní působí jako Odborný asistent na katedře církevních dějin ETF UK, vede a podílí se na zajímavých projektech zaměřených na církevní dějiny 19. a 20. století.

akcí. Od zahraničních studentů to chtělo jistou rozvahu, jakých akcí se v Československu účastnit a čím by se dalo smysluplně přispět. „Příležitosti byly samozřejmě... Tam bylo důležité, teda jak pro zdejší stranu, ale taky z Holandska, abych tady mohl vůbec být, aby ta linka zůstala otevřená, abych nebyl jako zbytečně někde polapen a vyhoštěn... To se stalo tomu dalšímu, co po mně přijel, to vlastně bylo tak trochu zbytečný v tu chvíli, von šel fotit v říjnu 28. a prostě chytli ho a další tejdén byl už zpátky v Holandsku a pak musel počkat dost dlouho, než se mohl vrátit. Pak je to trochu promarněná šance něco vybudovat, ta solidarita nespočívala v tom, že člověk chodí na demonstraci z hlediska kontaktu. Co může dělat nějaký ten cizinec, člověk zvenčí, to spočívá především v tom, že jaksi nasává to prostředí a podává ty informace, jak do Holandska tak i zpátky, zase z Holandska zprostředkovává věci sem, to myslím, že bylo daleko důležitější... Na konci, to už bylo na jaře... měl jsem cestu do Holandska a to jsem vzal manuskript toho zpěvníku *Nová píseň*, pak se to dalo tisknout a dopravit zpátky, to bylo jako daleko důležitější, pokaždý jsem vzal knížky, hudební nástroje jsem pašoval.“¹⁴

---

¹⁴ Rozhovor s Peterem Morée vedla Anna Boháčková, únor 2015.

1.4.1.1 Podpora farářů ČCE zahraničními církvemi v 70. a 80. letech v Československu

Důležitá byla také finanční a materiální podpora pro členy ČCE, zvláště pro ty, co vykonávali duchovenskou službu. Faráři, kteří byli ve velmi tíživé finanční situaci¹⁵, získávali od zahraničních protestantů cennou podporu: „*Všechny farářský děti měly kmotry a ty posílali dětem peníze a to bylo organizovaný přes HEKS, což je švýcarská charitativní organizace. Kromě toho dali Němci nějaký peníze na synodní radu, nebo přivezli oblečení. (...) Nebo jsem dostala obálku a tam byly bony.*“¹⁶ Byl to také výraz vzájemné solidarity, která je mezi členy protestanských církví silná: všichni členové se snaží držet při sobě. Různé svépomocné sbírky jsou v rámci ČCE tradicí.

J. Krpálová¹⁷ během rozhovoru o zahraniční církevní podpoře zmínila i její přesah za hranici roku 1989, kdy církevní organizace pomáhaly v transformaci Československa v demokratický stát. „*Solidarita vyjádřená z těchto zemí po pádu režimu, okamžitě jsem ty Němci přišli, přišli sem Švýcaři, přišli sem Norové a pomáhali nám se zakládáním Diakonie, se zakládáním těchhle věcí, který tady nesměli být za bolševika.*“¹⁸

Ze zahraničí přicházela členům evangelické církve podpora, která pro ně mohla znamenat nejen přímou materiální pomoc, ale také rozšíření možností konat činy charakteru ne zcela loajálního ke komunistickému režimu. Tato zahraniční podpora byla důležitá zejména pro faráře, kteří se věnovali aktivitám v Chartě a byli za tuto činnost finančně a profesně postihováni. Byla to podpora zároveň jak materiální, tak psychická – mohla pro aktivistu znamenat, že se ve své činnosti cítil méně izolovaně a osaměle. Mezi církevní kontakty

---

¹⁵ „Bolševik navazoval na první republiku a měl to tak udělaný, že církev byla spojená se státem a vlastně církev byla financovaná, ty platy farářů byly financovaný státem, kdo měl souhlas, tak dostával taky výplatu, ta výplata byla nesmírně nízká, já jsem měla výplatu 600 Kčs.“ Rozhovor s Jindřiškou Krpálovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

¹⁶ Rozhovor s Jindřiškou Krpálovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

¹⁷ Evangelická farářka, významně se podílela na rozvoji sociální práce a mezinárodní spolupráce v této oblasti, nejdříve v rámci ČCE, později v dalších subjektech.

¹⁸ Rozhovor s Jindřiškou Krpálovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

vznikaly jak na oficiální bázi - různé výměnné akce, konference -, tak mezi jednotlivými členy navzájem, když se sešli například na nějakém společném semináři.

Kromě farářů, dostávali ze zahraničí podporu i ostatní členové ČCE, a to od nadací, které podporovaly různé studijní a vědecké aktivity. Takto byl například podpořen známou Husovou nadací (z jejíchž prostředků byla podporována i činnost některých bytových seminářů) i Jan Litomiský¹⁹, který díky penězům z fondu této nadace mohl psát překlad Lutherových spisů. Pro Jana Litomiského to byla velmi značná pomoc, neboť už téměř přestal mít šanci najít pracovní místo byť třeba v kotelně (z politických důvodů).²⁰

1.1.2. Církev jakožto platforma pro setkávání a vzájemný dialog

Když hledáme podklad pro vznik slabých vazeb v rámci sítí, je vhodné se zaměřit také na aktivitu dané skupiny ohledně společného scházení jak členů, tak i nečlenů. Pokud jde o to, jaké měli členové evangelické církve možnosti vzájemně se setkávat, mělo toto prostředí vytvořenou velmi kvalitní strukturu. Ta byla jednak tvořena akcemi formálními a pravidelnými, zároveň však poskytovala užitečnou platformu i pro pořádání setkání, která zcela formální nebyla.

Do pravidelných činností každého faráře sboru patřilo vedení skupiny tzv. Třicátníků, která byla vynikající možností pro konání přednášek. Zdeněk Pinc zmínil právě tento institut Třicátníků, jímž jsou evangelické kruhy proslulé: jsou povinností i pro tu nejzastrčenější faru. Pro evangelickou církev bylo standardem takovéto akce pořádat. Zdeněk Pinc sám na nich mohl prezentovat své myšlenky, sdělil že, z počtu 330 sborů, měl přednášku na takových 50 až 70 z nich.²¹

---

¹⁹ Významný aktivista - Chartista, měl kontakty s disentem, obzvláště s I. Medkem, byl vězněn kvůli předávání inf. z VONS do zahr. rádií. V jeho bydlišti – obce Vyskytná se konalo mnoho společných akcí a scházeli se zde společně evangelíci, katolíci, literáti, underground.

²⁰ Rozhovor s Janem Litomiským vedla Anna Boháčková, březen 2015.

²¹ Rozhovor se Zdeňkem Pincem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

O způsobu tvorby evangelických sítí se ve svých vzpomínkách vyjadřuje ve výše nastíněném duchu také Miloš Rejchrt. Zmiňuje, že kolegové faráři z jednoho seniorátu se měli možnost potkávat při různých formálních a neformálních příležitostech. To, že byli součástí církve, jim usnadňovalo uskutečňování akcí, které nebyly součástí oficiálního kulturního (komunistického) směřování. „Svát’ a Karásek nastoupil do Nového Města pod Smrkem, to byl náš seniorát, krátce na to přišel do Rumburku Vojen Syrovátka. Oba rádi překonávají autem vzdálenosti a tak jsme se vídávali často, občas zorganizovali nějakou akci pro evangelickou a přidruženou mládež. Teoreticky se nic takového nesmělo, vždycky se totiž mělo žádat o státní souhlas k výkonu akce, vymykající se z pravidelného provozu farnosti, ale o to jsme se nestarali, formálně se to narazilo na tzv. sborový den“ [Rejchrt 2002: 72].

Církevní půda byla velmi živná pro tvorbu slabých vazeb v 80. letech. Tyto slabé vazby pak velmi napomohly při zakládání nových spolků a iniciativ po roce 1989. „*Mně to teda strašně zajímalo, strašně bavilo, prostě ty setkání s těmahle lidma, s tím Halikem, s tím Schwarzem, tam chodili nějaký doktoři, psychiatři, psychologové, zdravotní sestry...to bylo nesmírně zajímavý. A byla ta církev místo, kde se dalo o věcech mluvit, prostě tam byla ta platforma. (...)Ta církev zůstává stále platformou, je to prostě místo setkávání a to je dobrý.*“²² V rozhovorech se často objevuje dimenze času. Před rokem 1989 byl čas na to se scházet. Ať už šlo o disidenta, kterému nezbyvalo nic jiného, než být v kotelně nebo dělat domovníka, či o klasického zaměstnance, v obou případech měli více volného času, než v době tržní ekonomiky. Je to samozřejmě jak vlivem jiného ekonomického zřízení, tak také nárůstem možností, jakým aktivitám, nejenom pracovním se dalo a dá po roce 1989 věnovat. „*Ty lidi za toho Bolševika měli ten čas, takže například na tu biblickou hodinu mi chodili ty lidi středního věku, pokud vim, tak lidi středního věku teď na biblickou nechoděj, protože prostě makaj. Dokud byl ale ten bolševismus, tak jakoby lidi neměli co*

---

²² Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

*dělat, v té církvi se mohli setkávat a mohli tam věci probírat a dělali to.*²³

1.1.3. Občanská angažovanost v ČCE

Bylo zajímavé se při studiu literatury a dokumentů zaměřit na to, že mnozí členové ČCE byli nějakým způsobem zapojeni do všemožných občanských aktivit. To se nejvíce projevilo u členů Nové orientace a pak u signatářů Charty 77. Zároveň se však v dokumentech objevovaly další aktivity, které měly společenský dosah. Bylo dobré si tedy začít klást otázku, zda je určitým způsobem jejich vysoká míra občanské angažovanosti vlastní evangelické církvi jako takové, či zda je to jev pouze náhodný, který je odvislý od konkrétních osob ukotvených v určitém čase a místě. Tento celek „občanská angažovanost u evangelíků“ se dá rozdělit do těchto aspektů:

- a) Občanská angažovanost, která je podpořena historickým kontextem²⁴, ve kterém se evangelická církev nacházela.
- b) Občanská angažovanost, která je podpořena kulturními vlivy: důraz na vzdělání a další vzdělávání, snahami o aktualizovaný výklad víry významných teologů a filozofů²⁵.
- c) Občanská angažovanost, která je podpořena evangelickým vyznáním víry a příslušnými texty v Bibli²⁶.

Po té, co jsem prozkoumala terén se vyjevily určité dimenze jevu „občanská angažovanost u evangelíků“.

---

²³ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

²⁴ „Požadavek civilní interpretace byl podnícen tehdejší situací ve společnosti: v ní se prosazovala, pod mocenským diktátem shora, oficiálně ideologie marxismu – leninismu. Jako protiváhu se tehdy pokoušela skupina Nové orientace (...) postavit srozumitelný odkaz na pravé lidství, jak je vyjádřeno v cestě Ježíšově, v jeho kázáních, podobenstvích a činech...“ [Trojan 2010: 186].

²⁵ Jedním z nich byl například Emanuel Rádl, ze kterého vycházeli zase J. L. Hromádka, nebo, Ladislav Hejdánek: „Věřit tedy vůbec neznamená věřit v nějaké formule ať náboženské, ať vědecké, ať filosofické, nýbrž znamená s otevřenou myslí a čistým srdcem lidsky se spoléhat, že existuje světový řád, a já že jsem také za odpověden“ [Rádl 1921: ...].

²⁶ „Důvod je theologický: Evangelium nás vede jak k intenzivní práci ve vlastních sborech, tak i k starosti o veřejné věci.“ [Trojan 2010: 184]

1. dimenze je konzervativní zaměření členů církve, kteří se snaží o udržování určitých hodnot. Je to společenství, které je přirozenou součástí občanské společnosti, má velký společenský a sociální přesah (například Diakonie). Je tedy přirozené, že se někteří jeho členové angažují v různých petičních akcích, zvláště když bylo třeba se vymezovat vůči represivním opatřením komunistického státu, který omezoval náboženské projevy.

2. dimenze: Je to společenství s dlouhou tradicí s důrazem na lidskou vzájemnost a pomoc lidem v nouzi, církev se stala přirozenou součástí občanské společnosti v moderním státě. Někteří členové tedy snadno přejali do této tradice později i myšlenky nových sociálních hnutí.

3. dimenze: Tyto nové myšlenky – jako dodržování lidských práv nebo přístup segregovaných menšin ke vzdělání a kultuře mnohé členy oslovily a napojily se na dosavadní křesťanskou a církevní tradici (boj za práva utlačovaných velmi rezonuje s evangelijní zvěstí).

První dimenze se projevuje například v promluvě Jakuba Šilara: *„Kdybych měl bez nějakých dat a zkoumání odhadnout, jestli čeští evangelíci jsou nakloněni politickému protestu, tak bych řekl, spíše ne. Ten dominující...je konzervativismus v dobrém slova smyslu, prostě nějaký ty starý dobrý hodnoty, co ty starý dobrý hodnoty znamenaj, ten myšlenkovej stereotyp, ten tam furt je.“*²⁷ 2. a 3. dimenze je výrazná ve vyjádření Petera Morée, zároveň se zde přidává dimenze, že na společenskou situaci a určité činy vždy mají vliv výrazné osobnosti a intelektuální elity: *„Je, a to nejenom teda po válce, ale už před válkou, v zásadě od 20. let, ten trend začíná už před založením Československa, když se to vezme historicky. Ale myslím, že až po založení je to jako posíleno, tím, že dost intelektuálů a těch co ovlivňují a podílejí se na té společnosti, tak vstoupili, nebo nějakým způsobem se přidali k té evangelické církvi, ona byla zřejmě dost otevřená, dost zajímavá, nějak pro tu širší veřejnost, ten politický rozměr tam byl vždycky. Tedy samozřejmě v katolický církvi taky, ale ta byla konzervativní značně,*

---

²⁷ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

evangelíci byli před válkou spíše levicově orientovaní, tedy ti, co byli tady v Praze a formovali tu evangelickou církev...(a také)Komárková. Ale daleko důležitější myslím, že co se týče zrovna tohoto rozměru, tak to byl Hromádka, i když má své problematické stránky dejme tomu, ten víc než kdokoli jiný. Už před válkou právě toto povědomí o evangelících a ten já nevím aktivismus, nebo potenciál k aktivismu prostě nějak budil a podporoval, stalo se to nedílnou součástí toho evangelickýho bytí...samozřejmě, že ne všude, na venkově třeba, kde ty evangelický sbory jsou zas trochu jiný, ale tady v Praze tak jako značně.“²⁸

I při rozhovoru s J. Litomiským se také ukázala důležitá skutečnost, že určuje rozdíl mezi určitým „modem vivendi“ sborů městských a venkovských. Zároveň se nejenom v jeho vyprávění vyjevuje tradice práce s lidmi u evangelického duchovenstva. Faráři konali velmi účinnou „sociální službu“ ve sborech. Jezdili podpořit členy, kteří měli problémy, ať už osobní, nebo rodinné. Za komunistické vlády měli evangeličtí disidenti potíže s příslušníky StB, měli problémy se zaměstnáním, nebo byli věznění: „*Já myslím, aspoň, pokud jde o ty venkovský sbory, tak ne že by pro ně byla typická nějaká politická angažovanost, spíš bych řekl, že ty lidi měli smysl pro spravedlnost a pro svobodu svědomí a zvláště pro svobodu projevu, takže já jsem vždycky měl velkou oporu jak tady, tak v opatovskym sboru, tak ve strměšskym, kde jsem potom chodil na bohoslužby v době ochranného dohledu, to bych řekl že to pro ty venkovský lidi tady bylo celkem charakteristický. No a pak jsem si vážil taková ti faráři, nebo členové seniorátního výboru jako byli Jan Trusina, nebo Lubomír Kabíček, někdy v době, kdy jsem se vrátil z kriminálu, tak ne že přerušili styky, naopak oni je navázali, já jsem s nima se předtím ani moc nestýkal.“²⁹*

V odpovědi Jana Kellera na otázku, zda Charta 77 navazuje nějakým způsobem na občanské aktivity členů evangelické církve, se ukazuje silný důraz na křesťanské hodnoty a tradice. Měl díky tomu

---

²⁸ Rozhovor s Peterem Morée vedla Anna Boháčková, únor 2015.

²⁹ Rozhovor s Janem Litomiským vedla Anna Boháčková, březen 2015.

vytvořený velmi silný morální „kodex“, jakým způsobem by měli lidé mezi sebou navzájem jednat. Evangelická církev je příhodným prostředím pro tvorbu pevných morálních hodnot, které pak mohou být v náročné životní situaci „kompasem“: *„Ale budeme mluvit i o této víře, že ta víra nevede jen člověka k tomu, aby pečoval jen o svou dušičku a o to, aby měl pro sebe všechno s pánem bohem sám pro sebe vyřešený, ale že to je především o druhých lidech. Také veškeré důrazy biblické novozákonní zvláště, Ježíšovy výroky jsou obráceny na to: ‚Jaká je tvá služba vůči druhým, hledej co je potřebné, kdo jsou ti, kteří potřebují podporu, potřebují povzbudit.‘, tak to ten důraz asi byl dost důležitý. A protestantská církev na to asi vždycky dbala a probíjeli jsme se mezi jedny, kteří byli ochotni třeba nějakým způsobem i s určitým rizikem nést a prosazovat, že se musíme zastat lidí, kterým bylo nějakým způsobem ubližováno, že se musíme zastat těch posledních, pro něž měl Ježíš vždycky prostor a pochopení, tak to byl ten důraz tedy, který nás hodně určoval, takže nějaká aktivita potom v oblasti toho občanského dění byla samozřejmá.“³⁰*

1.2. Organizace a hlavní události, které měly vliv na tvorbu vztahů mezi evangelíky a disentem

Je-li církev součástí občanské společnosti, má tedy své specializované úseky, pomocí jejichž zástupců komunikuje s jinými církvemi a spolky a také se státem. V rámci evangelické církve byl takovým výrazným úsekem SČED, který byl dokonce v 70. letech státem zakázán a musel být zrušen. Evangelíci nebyli aktivní jen v rámci své církve, byli členy mnohých dalších spolků a organizací. To bylo právě podstatné pro tvorbu slabých vazeb (samozřejmě i silných, hledáme si kamarády a partnery). V této podkapitole chci tedy přiblížit hlavní organizace, které jsou zmiňovány jak v psaných dokumentech, tak i v rozhovorech s pamětníky. Zahrnu také různé historické události, ke kterým se lidé chtějí nějakým způsobem postavit a představit tento postoj veřejnosti, zvláště jsou-li členem organizace, která už ze své

---

³⁰ Rozhovor s Janem Kellerem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

podstaty má k danému problému, či události co říct. Některé tyto události v této kapitole krátce představím.

1.2.1. Akademická YMCA

Akademická YMCA byla významným místem společného navazování kontaktů generace intelektuálů nejen z evangelických řad. Často na ni vzpomínají ti aktéři, kteří později působili v řadách Nové orientace a posléze v Chartě 77. Působilo zde mnoho profesorů z KEBF³¹ a také Jan Patočka³². „...ale hlavně jsem byl pečený vařený Na Poříčí 12 v šestém patře, kde jsme měli pravidelné schůzky vysokoškolské skupiny AY. To, co jsem prožíval na této půdě v příštích čtyřech letech, bylo pro mou životní orientaci naprosto rozhodující“ [Trojan 2010: 94].

YMCA byla zrušena v roce 1951, avšak vliv této platformy měl velmi dlouhé doznívání. Zvláště se to projevilo u generace členů Nové orientace. Jan Šimsa³³ právě díky slabým vazbám, které měl z YMCy navázané, byl v roce 1977 schopen navodit pocit vzájemné důvěry mezi táborem exkomunistů a literárních disidentů. Zároveň YMCA měla vliv na myšlenkový růst, určitý vhled do událostí doby a společenský rozhled. Vytvořil se zde významný přemostující kapitál mezi intelektuálními elitami různých kulturních proudů. „Díky postavení mého otce³⁴ a díky křesťanským sdružením jsem se seznámil už jako chlapec s celou řadou významných lidí, kteří působili v kultuře... Do konce roku 1950 jsem pracoval intenzivně v Akademické Ymce spolu se svým o něco starším přítelem Ladislavem Hejdánkem, který byl

---

³¹ J. L. Hromádka; J. B. Souček; Josef Smolík, Amedeo Molnár...“Všichni patřili na theologickém nebi ke hvězdám první a druhé velikosti a jejich výklady přitahovaly pozornost pražské akademické mládeže.“ [Trojan 2010: 76]

³² „...formovali poválečnou generaci evangelických bohoslovců i ostatní vysokoškolské mládeže, která patřila mezi pravidelné účastníky přednášek a seminářů“ [Trojan 2010: 76].

³³ Významný evangelický farář – disident, více informací, viz Níže.

³⁴ pozn. autora: Jaroslav Šimsa nejdříve pracoval v soukromém archivu TGM, později se dal na novinářskou dráhu, vedl aktivní demokratický odboj během 2. světové války, byl zatčen, ve vězení zemřel.

předseda pražské skupiny, já byl místopředseda“ [Vaněk 2005: 936, 937].

1.2.2. SČED

Spolkem (v tehdejší době svazem, spolky byly zakázány³⁵), který byl místem pro jak materiální, tak nemateriální podporu farářů byl Svaz československého duchovenstva (dále SČED). Bylo to v podstatě sdružení zaměstnanců – farářů. Tento svaz pořádal pro faráře vzdělávací kurzy, radil jim v pracovněprávních záležitostech a poskytoval jim podporu v jejich pastorační práci. Zároveň zde kromě praktických a teologických debat probíhaly debaty o aktuálním dění, organizovaly se například petiční akce a provozovaly se další občanské aktivity k prosazení zájmů ať už křesťanské, nebo i širší veřejnosti.

I zde se vytvářely různorodé vazby, jak silné, tak slabé, mezi evangelíky a neevangelíky. Miloš Rejchrt³⁶ uvedl ve své biografii jako důležitou osobu, která se napojila na evangelíky přes SČED například Jiřího Hochmana: „Nebyl ale jen moje libůstka, SČED si považoval nezkonformovaných novinářů a snad až do roku 1972 je zval na besedy. Jana Chválu pověřil SČED v šedesátém devátém pastorací rodiny Jiřího Hochmana, čehož se Chvála ochotně ujal a tuto štafetu mi na podzim 1970 předal“ [Rejchrt 2002: 74]. Významným pojátkem se světem byl také sociální rozměr evangelické církve, poskytovala duchovní podporu i jiné formy podpory, jak svým členům, tak i nečlenům.

1.2.2.1. Setkání v Libštátě

SČED byl v roce 1974 ministerstvem vnitra ČSSR zrušen. Na některé jeho činnosti³⁷ už neformálně navázala setkání nazývaná „Libštát“, nazvaná podle vesnice, kde se konala u faráře Petra

---

³⁵ Viz. [Skovajsa 2010: 56].

³⁶ Evangelický farář, významný signatář Charty 77, byl také v roli mluvčího Charty 77, člen skupiny Berani, oblíbený kamarád a mentor.

³⁷ Setkání kolegů farářů, možnost diskuze o aktuálních pracovních tématech, teologické diskuze.

Brodského. Faráři potřebovali vzájemně hovořit zejména o teologických tématech, předávat si pracovní zkušenosti a oficiální platforma, která tyto aktivity podporovala (vypisovaly se speciální pobytové kurzy pro faráře, semináře, podpora rodin farářů) jim byla zrušena. Zároveň se však také chtěli prostě vzájemně potkat (pracovali od sebe často ve velkých vzdálenostech, ČCE má „diasporický ráz“). Ač byla tato setkání pojatá neformálním způsobem, například ku příležitosti oslav výročí některého člena, pracovníci Státní bezpečnosti tuto skutečnost neuznávali a způsobovali účastníkům setkání značné obtíže: *“...Jo, to bylo na faře u Petra Brodského, se scházeli mladší faráři se souhlasem i bez souhlasu k takovejším přátelským posezením a teologickým rozhovorům, a v tom Libštátě, když to bylo, tak tam prostě vtrhnul krajskej tajemník z Hradce Králové, řek, že to je protistátní prostě skupina tam a že prostě se, že musej se rozejít a voni říkali, my nejsme žádná protistátní skupina, přátelské setkání, říkal, jestli neodejdete, tak zavolám veřejnou bezpečnost, tak voni nevedešli a on zavolal veřejnou bezpečnost, přijeli esenbáci a začali je perlustrovat, no takže to nějak tak prostě do vodpoledne skončilo a ted'ko holt se telefonovalo vid' a to bylo v pátek a přijel prostě Mirek Dus k nám, švagr a Honzovi Kellerovi jsem to volal, no prostě hoši se domluvili, že do toho Libštátu se musí jet, protože aby se ten Petr Brodskěj povzbudil.”³⁸* Tento úryvek také dobře ukazuje důležitý pojící prvek všech sítí, jímž byla vzájemná solidarita. Setkání v Libštátě popisuje P. Morée jakožto platformu pro rozhovory, které se nemohly řadit do oficiálního postoje ČCE. Bylo to také místo, které vyhledávali faráři bez souhlasu, kterým nebyl vstup na oficiální církevní shromáždění často umožněn.³⁹ Návštěvníky této neformální akce jmenuje v souvislosti odpovědi na otázku, které osobnosti a prostředí ho nejvíce v rámci ČCE oslovili⁴⁰.

---

³⁸ Rozhovor s Pavlem Hlaváčem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

³⁹ „Faráři bez souhlasu jsou postiženi v tom, že státní správa prosadila zákaz jejich účasti na pastorálních konferencích/pravidelných měsíčních schůzkách farářů v seniorátech, popř. znemožnila jejich účast na práci v různých oborech církve.“ [Prečan 1980: 125]

⁴⁰ „...Libštát, to jsou značky v zásadě, bezsouhlasníci, zdaleka všichni nebyli bez státního souhlasu, ale byl tam jaksi jiný pohled na to, jak vycházet či nevycházet se státem, se státní správou, vesměs to byli silný osobnosti a velmi vnitřně svobodní, ať

Jan Litomiský při svém vyprávění o tom, díky jakým lidem a událostem s nimi spojenými zůstával v kontaktu s ČCE jakožto laik též popsal, co se při tzv. Libštátu událo: *„Kolem toho 68. roku nastoupila tady Jana Kašparová po fakultě. Bydlela tu se svým manželem no a v té době tady ten sbor docela ožil a s nimi jsem měl velmi dobré vztahy no a asi prostřednictvím jich jsem se seznámil s jinými evangelickými faráři v jejich věku, zažili jsme ten známý Libštát. Já nevím jestli jste už o tom někdy slyšela, co se tam stalo, to bylo u Petra Brodského na faře, kde bylo takové přátelské posezení, my jsme tam jeli nějak z Krkonoš vlastně a vtrhla tam policie s církevním tajemníkem Jonášem, vim, že tam vykřikovali: ‚Rozpusťte toto shromáždění.‘ my jsme na ně koukali jak blázni, protože jsme seděli u stolu a popíjeli víno.“*

Neoficiální farářská setkání, kterých se účastnili i mnozí další hosté se konala nejen v Libštátě. Jejich důležitost mohla být ve snadnější dostupnosti pro účastníky z různě vzdálených míst, pro něž bylo jakékoli společenské dění v Praze bylo nedostupné: *„Halíka, toho jsme měli zase pozvanýho na normální, takový, no Charkov, skupina farářů evangelických. Pozvali ho jako, chtěli od něj něco slyšet že jo, to byly takový přátelsko-vzdělávací setkání, to vám o tom určitě Pavel Hlaváč taky vykládal, my jsme se scházeli, protože jsme nemohli oficiálně. Jako faráři se scházeli dřív oficiálně, měli spolek farářskej a to potom bylo zakázaný v 72., 73. roce, spolek byl zrušenej. Tak jsme hledali jiný cesty, tak jsme se scházeli prostě už ne jako oficiálně, jako faráři z celé církve, ale jako lidi, který po tom toužili se sejít že jo. Dvakrát, třikrát za rok vždycky scházeli, občas jsme byli rozprášeni policií, jsme se to naučili dělat tak, že jsme si nic nepsali, netelefonovali, jsme to jenom ústně, kde se sejdem a na taková setkání jsme zvali pochopitelně lidi další, abychom tam nebyli jenom sami. Vždycky jsme se vzájemně informovali, přátelili, popili a nějaký*

---

už je to Honza Keller a nebo Šimsa, Jakub Trojan, mně velmi až otcovsky v té orientaci pomáhal Pavel Hlaváč (pozn. autora: pozdější spolupráce na různých odb. pracích, které se týkaly dějin ČCE), Alfréd Kocáb, to jsou velmi zralé osobnosti, který maj co říct...a i ty mladší ty byli zajímaví, třeba Tomáš Trusina a Pavel Kalus, bratři Šormovi, Honza Svoboda – ten už nežije, ...Zdeněk Bárta určitě do toho patří.“ [Rozhovor s Peterem Morée vedla Anna Boháčková, únor 2015]

*povídání bylo, nějaká přednáška, nebo z nějaký četby. Takže tam to bylo otevřený a tam jezdili lidé, kteří podepsali Chartu, kteří nepodepsali Chartu, kteří byli v církvi, kteří nebyli v církvi, nebo byli v jiné církvi, to prostě bylo bohatý tím, tou v otevřeností, no jsme byli daleko míň v kontaktu s tím děním aktivním v Chartě než Pražáci že jo.*⁴¹

Tato libštátská setkání měla pro faráře význam v rovině vzdělávací – mohli si zde předávat nové informace z oboru -, a zároveň význam společenský - mohli se zde společně sejit a tím posílit vzájemné vazby. Žádnou diverzní protistátní činnost (krom úlevných hovorů o tom, co se jim zrovna nemilého děje, jako třeba ztráta souhlasu) tam neprováděli, přesto byl pro StB problém už jenom to, že se tam všichni společně sešli. Je to v ostrém kontrastu se základním demokratickým právem – svobodně se shromažďovat. Na tomto příkladu vidíme, jakým způsobem může být vyložena a dokonce praktikována Marxova teze o tom, že občanská společnost je pevně spjatá se státem - až se zruší stát, nebude třeba občanské společnosti. V praxi se vyzkoušelo, jaké to je zrušit občanskou společnost a ponechat pouze stát.

1.4.2 Situace evangelické církve a ostatních církví po roce 1948

Situace evangelické církve po roce 1948 se výrazně lišila od situace jiných církví, zvláště církve katolické. Ač se evangelické církve dotkla jak nová státní opatření, která měla vést k utlumení křesťanské víry ve společnosti a naopak k posílení marxistického výkladu světa, tak i prověrky na KEBF, a další opatření k posílení kontroly komunistického státu nad církvemi, měla jakožto církev stále umožněno práci s mládeží. Důležitou osobností v modelování přístupu státních složek k evangelické církvi byl J. L. Hromádka, který byl velmi aktivní v dialogu se státní mocí a znal se s mnoha funkcionáři osobně například ještě z dřívějšího společného působení v Ymce. Zároveň ho představitelé komunistického státu považovali za důležitou osobnost z hlediska pozitivní mezinárodní reprezentace. J. L. Hromádka držel

---

⁴¹ Rozhovor s Janem Kellerem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

ochrannou ruku nad mnoha aktivitami církve i nad jednotlivci (například studenty KEBF).

Skutečnost, že se evangelická církev nemusela stáhnout do podzemí má vliv i na další zapojení některých jejích členů do aktivit Charty 77 (snaha o navázání dialogu se státní mocí pokračuje), oproti členům církve katolické. Ti se většinou do podzemních aktivit stáhnout museli a byli v nich značně úspěšní. Následkem toho však už nejevili zájem se nějak více do aktivit Charty 77 více zapojit, nechtěli se prozradit a rozbořit pracně vybudované sítě podzemních univerzit, tiskáren a dalších aktivit. Kromě toho bylo v Chartě vysoké zastoupení bývalých komunistů, ke kterým neměli katoličtí představitelé pražádnou důvěru.

Ačkoli jim to jejich katoličtí kolegové měli často za zlé, přece jenom se katolíci v Chartě objevili. Mezi evangelickým disentem, byl oblíbenou osobností katolického disentu v Chartě nynější biskup Václav Malý, mnozí se s ním zkamarádili. Další katolický signatář Charty Josef Zvěřina se významně zasloužil o navázání dialogu a spolupráce mezi chartisty a kardinálem Tomáškem a dalšími katolickými činiteli⁴².

1.2.3. Nová orientace

Co mě vedlo k tomu, abych míru občanské angažovanosti u evangelíků v Čechách pojala jako jedno ze stěžejních témat této práce, byla existence neformálního uskupení Nová orientace (dále jen NO), jež bylo založeno na konci 50. let v rámci ČCE a myšlenkově navazovalo na myšlenky tzv. civilní interpretace. Určitým způsobem to byl jejich způsob vyrovnávání se s novými poměry. Je to aktivismus proti pasivitě. Inspirování právě J. L. Hromádkou věděli, že se staré poměry už nevrátí⁴³. „Šlo zejména o důraz na to, že se máme

---

⁴² Zdroj: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/2/kam-nas-to-vedete-/>.

Navštíveno dne: 24.6.2015.

⁴³ „Jako já jsem slyšel nejzásadnější obranu J. L. Hromádky z úst člověka, kterej se jinak s ním po všech stránkách rozešel a tj. Láďí Hejdánka. On totiž jako zdůrazňoval na Hromádkovi to, co je na něm asi opravdu to nejpodstatnější, že von, možná ne

ve změněných poměrech pokoušet tlumočit důrazy Evangelia civilním způsobem, nedogmaticky a srozumitelně. Ten šel ruku v ruce s pokusem zdůraznit ty stránky biblické zvěsti, které mířily k lidské existenci a mezilidským vztahům“ [Trojan 2010: 185]. Pozitivní vymezení se v rámci nového režimu, jakási adaptace a přizpůsobení se, nemusí vyhovovat každému. Lze říct, že i vznik samotné Charty 77 byl takovým to pozitivním vymezením se vůči režimu, byl to požadavek na dodržování zákonů, pod které se představitelé státu dobrovolně podepsali. Jak členové NO, tak členové Charty byli však zároveň se svými požadavky v menšině, obě skupiny byli menšinové, jak NO v rámci vlastní církve, tak Charta v rámci vlastní společnosti. Zároveň jejich požadavky byly v souladu s nejlepším vědomím a svědomím. Naskýtá se otázka, co mohlo bránit více lidem tyto iniciativy podpořit? Je to nedostatek informací? Členové NO se snažili být co nejvíce společenstvím otevřeným a snažili se vystupovat, jako součást ČCE, nikoli jako odtržená skupina, aktivně komunikovali se sbory a vystupovali na různých shromážděních. Může to být ale také prostým faktem, že mezi lidmi byl strach, to je jeden z velmi zásadních faktorů.

NO mělo občanskou angažovanost, odpovědnost nejen za společenství sboru, ale i za společenství lidí v místě, kde faráři žijí, jako jeden z hlavních bodů svého směřování. *„A v církvi to byla skupina farářů a laiků, jsme pochopili jádro evangelia, to znamená jádro naší víry, že v sobě zahrnuje nejenom vztah mezi bližními takzvaný, taky že jsme odpovědní za stav té společnosti, čili když to řeknu jinými slovy, že jsme odpovědní i za to, jak to vypadá ve veřejném životě, politickém životě, že všude tam evangelium má co říct, když je vezmeme vážně, promyslíme ty vztahy a tak dále.“*⁴⁴ [Trojan 2010: 184]. Výhodou jejich aktivismu v průběhu 50. a 60. let bylo, že měli pak v Chartě na co

---

vždycky šťastnými prostředky, ale snažil se vysvobodit evangelickou církev ze snu, že se brzy všechno vrátí zpátky tam, kde jsme byli, že v podstatě musíme být jenom strašně trpěliví a vono do několika let to bude zase zpátky všechno jak to bylo. A on se jim snažil ukázat, že to prostě tak nebude a že prostě je potřeba vzít tu realitu toho nového společenského upořádání vážně, to neznamená automaticky s ní souhlasit, ale vzít jí vážně.“ Rozhovor s Michalem Otrísalem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

⁴⁴ Rozhovor s Jakubem Trojanem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

navazovat. To bylo důležité.: „*V podstatě z té Nové orientace se rekrutoval ten evangelický disent.*“⁴⁵

Členové NO aktivně zahajovali dialogy s veřejnými institucemi [Pfann 1998: 28] byli autory významných petičních akcí na obranu věřících občanů - například v roce 1963, kdy se rozhodovalo o přijetí „Zákona o rodině“, Miloš Rejchrt to popsal takto: „Tehdy se v předloze zákona objevily paragrafy, které se daly vykládat tak, že rodiče nemají právo vychovávat děti jinak, než v duchu marxismu-leninismu a že církve nesmí na mládež působit.“ [Rejchrt 2002: 37] Touto akcí si členové NO získali další lidi z nadcházející generace veřejně angažovaných farářů. To můžeme vidět i na úryvku hovoru M. Rejchrt, v němž popisuje způsob, jakým získal jakousi vnitřní důvěru v aktivity občanské společnosti. „Nová orientace byla s tím vítězným tažením právem spojována a stala se uznávanou veličinou ne-li v celé církvi, pro mě určitě. Víra, že když se hodně lidí podepíše pod nějaký text, mohou změnit svět, mě nepustila dodnes“ [Rejchrt 2002: 38].

Členové NO pocházeli převážně z řad žáků J. L. Hromádky a jejich původní vymezení bylo výrazně inspirováno jeho myšlenkami a ideály⁴⁶. „*A svým způsobem to byl jaksi odkaz našeho učitele velmi kontroverzní osoby J. L. Hromádky.*“⁴⁷ Je to přístup jedné generace farářů, se kterým se museli vyrovnávat faráři z generace nadcházející. Ti měli už opět jinou historickou zkušenost a tudíž se na mnohé problémy a témata dívali odlišnou optikou. Jedním z těchto témat byla Křesťanská mírová konference, jejíž mnozí členové se začali po okupaci Československa v roce 1968 sovětskými vojsky vymezovat silně prosovětsky. M. Rejchrt navrhl v roce 1970 na SČEDu vystoupení ČCE z tohoto uskupení. Členové Nové orientace doporučovali se neizolovat. „Osobní vazba na J. L. Hromádku jako na učitele a vůdce byla u všech členů původní Nové orientace silná. Také slovo mír měli

---

⁴⁵ Rozhovor s Milanem Balabánem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁴⁶ „Tedy především: veřejný život, občanská odpovědnost patří do duchovního života. Nesmí se svět dělit dělit na sféru duchovní a tělesnou, soukromou a státní. V tom Hromádka statečně překonával své luterství.“ [Ruml 2009]

⁴⁷ Rozhovor s Pavlem Hlaváčem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

rádi, však si založili i ‚mírový odbor‘ při SČEDu a slogan ‚odpovědnost za svět‘ opravdu prožívali“ [Rejchrt 2002: 80].

Nová orientace byla též úzce spojena s dalším fenoménem evangelického společenství, který byl bohatým zdrojem navazování důležitých kontaktů. Byly to proslulé brigády⁴⁸ evangelických studentů. „Nová orientace byla hodně spolčená se studenty, kteří se angažovali v pořádání lesních brigád [Rejchrt 2002: 38]. Tyto brigády byly zajímavé svými několika vlastnostmi: po převratu v roce 1948 byly novou formou křesťanských činností⁴⁹. Promyšlení a uskutečnění nových forem činností evangelické církve byla nesena názory filozofky Boženy Komárkové: „Ta nás⁵⁰ silně ovlivnila v tom, že je potřeba najít úplně nové formy činnosti, abychom byli schopni si zachovat nejen křesťanskou, ale také morální a demokratickou identitu“ [Vaněk 2005: 938].

NO byla informačním zdrojem pro další občansky aktivní členy církve, který poskytoval zásadní informace o tom, jak se zachovat v případě kontaktování a obtěžování příslušníky útvaru Státní bezpečnosti, jak popisuje například M. Rejchrt: „Díky Nové orientaci jsem věděl, že nějaká StB existuje a že je dobré o každém takovém kontaktu hodně mluvit v rodině a všude, a tím ‚zlomit kouzlo‘⁵¹“ [Rejchrt 2002: 42]. Členové NO vyzývali faráře k tomu, aby odmítali účast na spolupráci s StB: obvinili samotné příslušníky StB, že evangelické duchovní vyzývají ke spolupráci pod psychickým i

---

⁴⁸ „Já jsem myslel specificky ty jesenický brigády, který jely kolem těch ymkařů a tý brněnský historičky B. Komárkové.“ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁴⁹ „To byly například letní studentské brigády, které jsme mohli ovlivnit programově i ideovým zaměřením, výrazně křesťanským, čím dál tím výraznějším, a přitom přijatelné nejenom pro lesní správu, ale i stranu a vládu, abych tak řekl.“ [Vaněk 2005: 937]

⁵⁰ pozn. autora: vzpomíná Jan Šimsa.

⁵¹ Úryvek od Jana Duse, v němž popisuje své pocity o události na plenární schůzi SČED, konané v srpnu 1966. Jan Šimsa pověděl všem přítomným o svém zážitku, kdy od něj StB vyžadovala spolupráci pod nátlakem: „Je mi líto, že nejsem schopen předat pocit osvobození a radosti z právě získané svobody, který ovládl většinu z nás přítomných ke konci té schůze, když již bylo jasné, že Šimsa vyhrál, a že plénum převezme jeho iniciativu schválením dopisu pro ministerstvo vnitra. Prožili jsme mravní očistu. Jako bychom do té doby žili v zajetí zlého kouzla, jehož moc spočívala v tom, že se o něm smělo mluvit leda šepem, nikdy veřejně neboť to znamenalo záhubu.“ [Ruml 2009]

fyzickým nátlakem [Dinuš 2004: 13 – 14]. Všechny tyto aktivity musely jednotlivé důstojníky StB velmi popouzet, což se projevovalo tím, že na členy Nové orientace a na celé toto uskupení měli mnoho složek, záznamů a opakovaně vyzývali představitele ČCE, ať se s Novou orientací vypořádá nejlépe jednou pro vždy. I díky příslušníky vykonstruované verzi, že NO je odbojovou, nebezpečnou skupinou, si ČCE vysloužila hodnocení, které se zase muselo dotýkat vedení ČCE, jež se snažilo o co možná nejvíc bezproblémový vztah se státem. „Nepřekvapuje proto její hodnocení ze strany StB a KSČ jako církve nejreakčnější.“ [Dinuš 2004: 7]

1.2.4. Reflexe oběti Jana Palacha

Je vždy dobré pamatovat na to, že pokud působíte jako veřejně činná osoba, která ještě k tomu má co říci ke sféře lidského ducha, tak se potkáte s mnoha lidmi a poznáte jejich osudy. To se také stalo faráři J. S. Trojanovi, jehož sboru byl členem Jan Palach. Mnozí evangeličtí faráři se s činem Jana Palacha vyrovnávali z různých důvodů, ať už je zajímal jako člen sboru, nebo jako symbol boje za svobodu pro celý československý národ, zaměřili se na etické a společenské hledisko jeho činu. Pro mnohé znamenal jeho čin hluboký přesah, který označili jakožto oběť, kterou Jan Palach vykonal. Další zajímavostí je jasný postoj církevního vedení a církevních institucí k této události, na kterém se všichni shodli: „V lednu 1969 učitelé KEBF vydali prohlášení, podle něhož smrt Jana Palacha není sebevraždou, nýbrž projevem obětavé kristovské lásky“ [Morée, Prudký 1996/1997: 44]. Důležitá byla také reflexe Palachovy smrti pro mladší generaci v 80. letech. Tato generace snáze nesla jeho odkaz, neboť nebyla zatížena přímým svědectvím jeho činu a následnou nečinností. „Naopak ti, kteří rozmnožovali samizdaty a zvětšovali prostor pro svobodu slova, vyložili jeho sebezmar jako akt naděje. Lidi, kteří pak chodili na Václavák o Palachově týdnu v lednu 1989 nechat se mlátit, vlastně Palachův požadavek skoncování s apatií začali, byť po dvaceti letech plnit. (...)Pro etickou reflexi je Palachův sebezmar případem, kdy smysl a konečné zhodnocení činu vůbec není

odvoditelné z činu samotného, ale z ohlasu nebo výsledku po letech“ [Rejchrt 2002: 63].

Jakub Trojan s J. Palachem, jakožto farář jeho sboru (Libišský sbor) hovořil ještě po bohoslužbě na Boží hod Vánoční (Jan Palach se zapálil 16. ledna 1969). Vyprávěl pak o tom, jakým způsobem byl od příslušníků StB ohledně Palachova sebeupálení vyslýchán⁵². Zároveň reflektoval a porovnával své zkušenosti z výsledku s jinými vyslýchávanými. „*A pak řekli, no my o vás prostě, tady jsme vám to řekli, vy jste si to zapisoval do svého deníku, vy si píšete deník, to my o vás víme, tak víte co, my vám dáme auto... Nenene, to neřekli, já jsem se toho chytil a řekl jsem: „Pánové výborně, ano já si zapisuju, dejte auto, pojedeme k nám, já ten deník přivezu zpátky, uvidíte, že v ty inkriminované dny, o kterých mluvíte, že tam nic není, že jsem se nesetkal s Palachem.“ A sotva jsem to řekl, tak jsem si uvědomil to strašlivý nebezpečí, strašný, totiž vzpomněl jsem si na Tigrida, jak mu ve Francii v Paříži jaksi sebrali jeho deník, jak mu tam vepsali problematický věci za který, by ho byli bývali odsoudili, kdyby mohli teda, kdyby se on vrátil. Šel jsem dolů a říkal jsem, tak teď jsem ztracenej, já ty deníky přivezu, voni mi je vezmou, voni tam něco vepíší a příští tejdén bude v novinách, že prostě evangelický farář připravoval Palacha na smrt, instruoval ho, podvedl ho, dal mu tu látku, nebo sliboval, že mu dá tu látku, nedal mu jí, takhle vystupuje prostě představitel církve, no prostě úplně jsem byl z toho to a teď je důležitá věc, že v tom autě, když se mě tohleto honilo hlavou, jsem si řekl, jestlipak jsem se já s tím Palachem přeci jenom nesetkal několikrát, okamžitě jsem to zavrhl A TEĎ jsem si uvědomil jednu důležitou věc, pro nás bylo vždycky nepochopitelný, jak ty katoličtí kněží, jak představitelé strany, Slánský a jiní, jak na sebe žalovali, jak všechno přiznávali, jak je to možný, když já prostě první den bez násilí ještě, bez zpracování, bez dlouhodobých výsledků, který by se odehrávali tři*

---

⁵² 23.9. 1970 byl ohledně této záležitosti předvolán: „Dalo se tušit, čeho se bude výslech týkat. Už řadu měsíců předtím jsem se doslechl, že vyslýchají některé lidi ze Všetat a snaží se shromáždit materiál, ze kterého by bylo zřejmé, že jsem jako duchovní systematicky připravoval J. Palacha na manifestační sebevraždu“ [Trojan 2010: 391 – 392].

*měsíce, půlrok že, masírování a teď ještě do kafe jim dávali takový látky že, že já jsem prostě přišel na myšlenku, jestlipak jsem se s tím Palachem neseťkal víckrát, co chudáci ti v tom vězení, když tam byli vystavený takový hrůze.*⁵³ Na tomto vyprávění lze vysledovat, jakou obrovskou zodpovědnost faráři na svých bedrech nosili. J. S. Trojan byl postaven před situaci, kdy vlastně jeho duchovní svěřenec vykonal bezprecedentní čin s obrovským morálním a společenským přesahem. Pak svého svěřence za doprovodu svého národa pohřbíval. A pak byl postaven před výslech Státní policie. Jsou to tedy také obrovské životní zkušenosti jednotlivých osobností, které přispěli k vytvoření Charty 77.

1.4.3 Letáková aféra

Složitost poměrů po roce 1968 se ukazuje i na události tzv. letákové aféry. Ta se odehrála v roce 1971 ve vršovickém sboru. Bylo zajímavé sledovat jednotlivé popisy této události: letáky s připomínkou volebního zákona (stále je legální možnost nevolit vůbec) byly ve větším množství nalezeny u faráře Jaromíra Dusa a v bytě rodiny Hejdánků. Jaromír Dus byl označen policií za hlavního tahouna této akce a dostal ze skupiny stíhaných (Jaromír Dus, Ladislav Hejdánek, Heda Hejdánková a další) nejvyšší trest (podvracení republiky, byl nakonec uvězněn na 9 měsíců), na nějž se nevztahovala v té době vyhlášená amnestie. Jednalo se o velké pozdvižení i v rámci církevního společenství: „11. února 1972 poslala synodní rada dopis všem staršovstvům a kazatelům, kde se jednak připomíná, že předchozí stanoviska církve nemohou být vodítkem ve změněné politické situaci, hlavně však se v něm objevuje výslovné vyjádření lítosti, že někteří členové církve se ocitli „v rozporu s platnými zákony“. V roce 1971 byl totiž do vazby vzat farář Jaromír Dus za účast na rozšiřování letáků, jejichž text občanům připomínal, že platný volební zákon umožňuje také neúčastnit se voleb“ [Morée, Prudký 1996/1997: 44].

---

⁵³ Rozhovor s Jakubem Trojanem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

Setkala jsem se i s dalšími výpověďmi o této události, vždy v nich hrál hlavní roli Jaromír Dus. Dále zde byl problém uprázdněného sboru, ve kterém jeho členové vymýšleli, jak se situací naložit – zda počkat, nebo nepočkat, až se jejich farář z vězení vrátí. Ve sboru docházelo k různým tlakům hlavně ohledně toho, že Jaromír Dus, ztratil státní souhlas k duchovenské činnosti. Ladislav Hejdánek nechtěl mít s touto akcí nic společného, přesto byl zatčen (byla to výborná záminka).

Situace byla v této době opět velmi vážná. Fyzický teror, který se děl v mnoha procesech v 50. letech, byl vystřídán jiným způsobem nátlaku ze strany státní moci na jedince. Šlo o rafinovaný způsob, který v podstatě těžil ze strachu lidí z procesů v 50. letech. Nebylo už třeba velkých poprav, upravené - řekněme spíše vykonstruované - soudní procesy se konaly pořád. K tomu se připojilo několik efektů, které působily na mysl obyvatel: zatýkání na pracovišti, nebo v neobvyklou hodinu s velkým rámusem doma, zastrasování příbuzných a přátel, kteří by mohli odmítnout spolupracovat. Tyto praktiky se soustředily na rozbíjení vazeb mezi lidmi, což mělo každého, kdo se chtěl vůči státní moci vymezovat, velmi oslabit. *„No ale asi složitější bylo, že jednak, že mě taky požádali o spolupráci⁵⁴ a já jsem to odmít a že zavřeli tehdy tři lidi, Pachman, Battěk a Tesař, byli zavřeni, to byli první vězni teda po srpnu a po několika měsících je pustili. A my jsme s bohoslovci s nima udělali rozhovor, na ten rozhovor přišel Tesař a Battěk, Pachman ne, ten už možná byl v Německu, takže to nás zajímalo. Někteří ti bohoslovci pomáhali s dětma, paní Tesařová měla děti, když byl manžel v base, prostě znali jsme je a pak jsem se dověděl, že bohoslovci se chtějí přidat k téhle letákové akci a já jsem s tím víceméně souhlasil ne víceméně, souhlasil, ale jako jsem si říkal, já bych těch letáku asi 25, 30 mohl rozdat a oni mně jich přivezli mnohem víc. V neděli před bohoslužbou, nechal jsem to v kufru v autě. (...) Ale fakticky já jsem to nedělal, já jsem o tom věděl, že oni si pučili nějaký byt a že to rozmnožili a když jsem to v neděli dostal do auta, tak jsem pak s Hejdánkovejma o tom mluvil, tam jsem jim nějaký nechal. V pondělí večer jsme měli střední*

---

⁵⁴ StB.

generaci, jak se tomu ve sboru říkalo, právě profesora Patočku, tam mluvil a po té jeho přednášce mě pak sledovali a zatkli mě. No a v autě našli letáky, takže moje jediná zásluha je, protože oni odposlechli rozhovor s Hejdánkovéjma, to byli členové mého sboru, takže tam se asi dověděli nějaká jména a to se pak nikdy nedověděli, takže z fakulty tehdy nevyhodili nikoho, to je jediný můj hrdinství. Byli jsme ve vazbě asi těch 5 a půl měsíce, nebo jak dlouho, Láďa Hejdánek a já, a mně během té vazby, měli jsme všichni pobuřování. Tehdy zatkli v Československu asi 400 lidí, jestli se nemýlím, některý pustili relativně brzo, některý ne. Milan Tesař, ti byli dlouho odsouzeni, no dlouho. Takže nás pustili a oni chtěli udělat takovou církevní skupinu, takže já jsem té skupině měl šéfovat, byla čtyřčlenná, druhý a třetí člen byl Ladislav a Heda Hejdánkovi a čtvrtý člen byl doktor Jirásek, já jsem věděl, že existuje, ale nikdy jsem ho neviděl, nikdy jsem s ním nemluvil, ale šéfoval jsem mu. Ale říkám to jenom pro to, protože, aby nás soudili jako skupinu, tak jeden z nás musel mít takzvaný prvohlavový paragraf, tak to jsem dostal já jako podvracení republiky. (...) Já jsem ty letáky nevyrobil, o textu jsem dobře věděl od Tesaře, kterej si u nás nechal ten první kufr. Chyba pak mém případě asi byla, že Tesař mi pak nesl ještě kufr to pondělí a to myslím si, že ho sledovali, protože já jsem byl první, koho zatkli, zvláštním způsobem neobvyklým, na tehdejší dobu, normálně se zatýkalo tak, aby to nikdo nevěděl skoro. V mém případě dělali manévry, ve tři ráno mně zatýkali a prohlíželi nám všechno, taky sousedi se vyděsili, vůbec všechny ty zatčení v té době měli hlavní důvod vyplašit lidi, aby prostě byli hodní, poslušní, takže naopak se o tom mělo vědět.“⁵⁵

---

⁵⁵ Rozhovor s Jaromírem Dusem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

1.5 Křesťanské hodnoty

Do této práce jsem se pustila, aniž bych měla kromě všeobecného základu do křesťanské víry hlubší vhled. Ač jsem pokřtěna, tak jsem se nikdy církevního života neúčastnila, několik návštěv v kostele do toho nepočítajíc. Zároveň to však byla výzva a nové pole k poznání, když jsem se do této problematika pustila. Často mě napadalo, že jakožto neznaboh, nebudu schopná to vše nahlédnout v dostatečné šíři, zároveň jsem si ale říkala, že chtít se něco dovědět a něco poznat je dobrý způsob přemostění světů, které se v mnohém liší, zároveň se i v něčem shodují. Předmětem shody můžou být základní křesťanské hodnoty jako soucit či solidarita s druhými lidmi, obětování části pohodlí pro dobrou věc, odpuštění, pokání.

Když jsem u narátorů zjišťovala důvody jejich připojení se k iniciativě Charty, odkazovali se na křesťanství různými způsoby, od citátů z evangelia přes projevení solidarity s trpícími po touhu nějakým způsobem přispět společnosti něčím dobrým. V textech se neopomíjí zmiňovat naděje a pravda – žítí v pravdě. Pro mladší generaci farářů (studovali KEBF v 70. a 80. letech) se často křesťanství stalo velmi oslovující a inspirující alternativou, oproti převládající socialistické kultuře. Den po rozhovoru s Tomášem Růžičkou⁵⁶ mi pan Růžička zavolaal a říkal (nejde o doslovný přepis): „Já jsem zapomněl říct strašně důležitou věc, ten velký důvod se připojit k Chartě a vydržet to všechno byla víra v Boha.“ To byl v podstatě jediný narátor, který se vyjádřil přímo o víře. Je tedy vhodné si klást otázku, čím je způsobeno, že narátoři-křesťané ve svých výpovědích minimálně zmiňovali křesťanskou víru samotnou minimálně. Je to způsobeno vlivem tazatelky, která není aktivní křesťankou? Je to způsobeno všeobecnou atmosférou ve společnosti, která má ke křesťanství různorodý, někdy až rozporuplný vztah? Je to způsobeno tím, že se narátoři snaží mluvit v obecnějších termínech, kvůli ulehčení vzájemného porozumění?

---

⁵⁶ Chartista, člen vršovického evangelického sboru, přítel rodiny Hejdánků.

2 Společenství Charty 77 a členové ČCE

Když Petr Uhl, Václav Benda a Miloš Rejchrt byli schopný společně doformulovat nějaký text, prohlášení Charty k něčemu, to se fakt potkávali názorový proudy, který by se dneska nepotkali, to jo.⁵⁷

Vedeno silnými osobními impulsy začalo mnoho členů ČCE podepisovat Chartu 77. V této kapitole se zaměřím na tyto signatáře, a na to, jakým způsobem se k iniciativě Charty 77 připojili, jaké byly jejich aktivity a co pro ně být členem tohoto společenství pro ně znamenalo.

První podkapitola se bude věnovat lidem, kteří společenství Charty 77 a ČCE propojovali, jak k tomuto propojování docházelo.

2.1 Nad reprezentovaný počet evangelíků v Chartě 77

Vrátím-li se k jedné z výzkumných otázek ohledně výrazně vysokého, čili sociologicky správně řečeno, nad reprezentovanému počtu evangelíků v Chartě 77, je toto vhodné místo, vysvětlení tohoto jevu. Je dobré si připomenout, co konkrétního si pod tím vysokým počtem evangelíků v Chartě vlastně představit. V Chartě se sešli lidé a shodli se na společné věci. Tito lidé by se v odlišné situaci asi těžko na něčem shodli. Byli tam reformní bývalí komunisté, byli tam známí literáti, byli tam křesťané. Již výš jsme uvedla procentuální zastoupení jednotlivých směrů, největší podíl na zastoupení v Chartě měli bývalí komunisté, křesťanská část, ač s výraznými intelektuálními osobnostmi tak velký podíl neměla. A v tomto menším podílu měli největší zastoupení právě evangelíci, oproti katolíkům. Já osobně nejsem fanoušek nějakého rozdělování skupin. Rozumím tomu, že evangelíci s katolíky se snaží o vzájemné porozumění a respekt, vzhledem k historickému kontextu, to může být někdy obtížné. Každopádně nad

---

⁵⁷ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013. Jakub Šilar je význačná osobnost, kterému jsem přiřkla kód „informátor“. Byl součástí mnoha zajímavých skupin – evangelického sboru, undergroundu, přátelil se s mnoha disidenty. Měl mnohá doporučení, na které osoby se obrátit s prosbou o rozhovor.

reprezentovaný počet evangelíků v Chartě 77 byl fakt. Menší účast katolíků jsem osvětlila už také výše – bylo to způsobeno nedůvěrou k bývalým komunistům a nezájmem prozradit své pracně vytvořené podzemní sítě univerzit, tiskáren apod. Evangelíky zastupovali osobnosti, které k aktivismu tíhli už dlouhou dobu před Chartou – například členové NO. Sváťa Karásek byl součástí undergroundu, proces s ním a dalšími undergroundovými umělci byl impulsem pro osobnosti z oblasti neundergroundové kultury jít něco dělat. Důvody jít uskutečnit a podepsat tu Chartu byly silně morálního charakteru. Kvůli férovosti vůči ostatním, kteří trpěli za stejnou uměleckou činnost, kvůli solidaritě s kolegy a kamarády, kteří bojují za dobrou a smysluplnou věc. To jsou všechno rysy, kterými popisují narátoři svoji evangelickou církev – v duchu: „Jsme v tom spolu a držíme za jeden provaz.“

2.2 Způsob propojení členů ČCE s Chartou 77

Abych se také vrátila v úvodě zmíněným sítím. Jevy, které budou v této podkapitole sledovány, jsou události, kdy se převážně vytvářely slabé vazby. Setkání mezi evangelíky a neevangelíky se právě děla na různých přednáškových cyklech (Jircháře), konferencích, studijních výjezdech do zahraničí a kulturních akcích. Na tato vzájemná setkávání před rokem 1977 pak často lidé zakládající Chartu 77 navazovali. Bylo to důležité také z hlediska důvěry. *„Já jsem z toho měl dojem, že chcete zjistit, jak se navazovaly ty vztahy uvnitř Charty, ale u mě je to trochu složitý protože u mě ty různé společnosti nebo jestli se to tak dá říct, už byly dávno propojeny před Chartou takže... Vůbec ti lidé se tak vzájemně znali a potkávali, jako i když patřili k různým okruhům, nových lidí jsem tam poznal samozřejmě taky dost, ale bylo to takový docela komplikovaný.“*⁵⁸ Jan Litomiský, který je autorem předchozího úryvku zastupuje laickou část narátorů. Popisoval tedy i to, jakým způsobem udržoval kontakt i s evangelickým společenstvím. V jeho 11 letech ho velmi ovlivnil pobyt, který pořádalo SEKS (Středisko

---

⁵⁸ Rozhovor s Janem Litomiským vedla Anna Boháčková, březen 2015.

evangelických kurzů): „Hodně to na mě zapůsobilo, protože tam jsem poznal takový ten svobodný liberální duch vlastně a otevřené diskuze, to bylo v těch 50. letech vlastně taková oáza, kde se to smělo.“⁵⁹ Vazby na evangelický sbor nepřerušil ani v navazujících obdobích svého života: „Jenda Trusina byl potom seniorem tady v Horáckém seniorátu a třeba v době, kdy jsem se vrátil z vězení, tak k nám jezdil na pastorační návštěvy. Jak bych to řekl, když jsem dospěl, nastoupil jsem tady do JZD ve Vyskytné a v té době jsem měl vazby na ten místní sbor vlastně opatovský. To jsem poměrně pravidelně chodil do kostela a v té době to byl vlastně ještě farář Ruml.“⁶⁰ Samozřejmě nechci opomenout i vazby silné, vzájemná přátelství byla častým způsobem, jak se také k aktivitám Charty dalo přidat. Tvorba základních vazeb často probíhala při studiu na vysoké škole. To byl i případ Jana Litomiského, když navázal kontakt s Ivanem Medkem: „S tím jsem se seznámil ještě na vysoké škole, jeden kamarád – spolužák mě zavedl do hudební mládeže, tam v té hudební mládeži to vlastně vedl Ivan Medek, seznamoval nás s klasickou hudbou, třeba byl tam dlouhý cyklus o Beethovenovi s ukázkami. A v rámci toho programu se také diskutovalo a ty diskuse byly, no z počátku o hudbě, pak se do toho promítali různé filosofické, nebo názory dejme tomu no a z toho se někdy vyvinula debata o aktuální situaci no a jak už se blížil 68. rok, tak už ty debaty sklouzávaly i na otevřeně politická témata, společensko-politická.“⁶¹ Právě Ivan Medek byl zprostředkovatelem dalších kontaktů Jana Litomiského, obzvláště z katolického prostředí. Jana Litomiského lze označit za přemostující osobu k části katolického disentu. Vyprávěl společně s jeho ženou Barbarou (katoličkou), kdo všechno z katolického disentu se scházel u nich v domě ve Vyskytné. V souvislosti s Ivanem Medkem vyprávěl i o ekumenických přednáškách v Jirchářích, kde se právě vytvářeli velmi důležité vazby: „Takhle oni v té době probíhaly ty jirchářské setkání, já jsem teda tam nikdy nechodil, ale tam se setkávali katolíci, evangelíci a právě ti přátelé Ivana Medka třeba byli i Němcovi, Honza Sokol, takže

---

⁵⁹ Rozhovor s Janem Litomiským vedla Anna Boháčková, březen 2015.

⁶⁰ Rozhovor s Janem Litomiským vedla Anna Boháčková, březen 2015.

⁶¹ Rozhovor s Janem Litomiským vedla Anna Boháčková, březen 2015.

*s těmahle lidma já se seznámil spíš přes Medkovi, tam se to samozřejmě prolínalo s těma evangelíkama, někteří ti mladí faráři myslím, že Miloš Rejchrt taky tam chodil do těch Jirchář.*⁶² J. Litomiský navázal vazby s katolíky právě skrze svoji víru, chodil i na katolické bohoslužby, kde navázal kontakt například s páterem Boušem. S mladší generací navázal kontakt přes syna I. Medka: Jana Medka. Ten navštěvoval seminář v Litoměřicích s Václavem Malým. Pokud si tvorbu slabých vazeb přeneseme do českého prostředí v 70. a 80. letech 20. století, tak jejich tvorba probíhala i ve vězení, kde bohužel skončilo z politických důvodů velké množství disidentů: *„Václav Havel tenkrát pracoval prádelně a já jsem byl na těch šatonech a Jirka Dienstbier měl nějakou změněnou prac. schopnost a pracoval na knihárně, to se považovalo za lehčí práci. Většinou jsme se setkávali u výměny prádla, ten Václav Havel tam za námi přišel na chvíličku, nemohl se tam moc dlouho zdržovat, kdežto my jsme tam stáli v tý frontě, vždycky jsme se nechali předběhnout někým, že jsme tam mohli klidně strávit třeba hodinu nebo dvě na tý výměně prádla a tam jsme debatovali o různých věcech, o francouzské revoluci a podobně. No a jinak na těch Borech, tam jsme se setkávali i na sportovních dnech, to bylo v neděli, já jsem se přihlásil na šachy a první partii jsem prohrál, tím pádem jsme už nemusel sportovat a moh jsem se bavit, s kým jsem chtěl.*⁶³ V kapitole o undergroundu zmíním některá místa, která byla takovými základními uzly vzájemného setkávání disidentů, chartistů a dalších aktivistů. Jedním takovým uzlovým bodem se tedy postupně stal domek J. Litomiského ve Vyskytné: *„Navštěvovali jsme ve Vyskytné třeba Jana Litomiského, který tvořil jedno z center, ve Vyskytné se sjížděli velmi rozmanité skupiny, tam byli současně lidé z undergroundu, jako byl Charlie Soukup a různí písničkáři, byli tam filozofové.*“ [Vaněk 2005: 301]. Tímto se stal přemostňující osobou pro mnoho skupin.

Pokud se ještě zaměřím na silné vazby, jako je rodina, tak kontakty a vzájemné síťování vznikalo i díky rodinným vazbám. Odkaz

---

⁶² Rozhovor s Janem Litomiským vedla Anna Boháčková, březen 2015.

⁶³ Rozhovor s Janem Litomiským vedla Anna Boháčková, březen 2015.

na rodinu a na předky, kteří společně sdíleli nějaký odkaz, buduje mezi lidmi vzájemnou důvěru. Konkrétně u evangelíků je zdrojem důvěry nejen rodinné zázemí, ale také délka ukotvení rodiny v evangelické církvi. V rozhovoru s J. Krpálkovou se vyjevují ty faktory, které intervenují už situaci, kdy se někdo chce aktivně zapojit do státem potlačované iniciativy: „*Ale já tím, že jsem neměla za sebou tu církevní tradici a že jsem nikoho moc neznala. Ale já jsem moc nenavazovala kontakty, takže vlastně, kdo se se mnou bavil dobrý, ale já teda do dneška jsem taková, když se se mnou někdo začne bavit, tak OK, tak se bavím, ale když ne tak ne. A na těch Jirchářích ty lidi bydleli, já ne, protože jsem bydlela v Praze.*“⁶⁴

Ještě bych se zaměřila na generační profil signatářů: to je důležité z hlediska utváření vazeb mezi představiteli evangelického disentu a představiteli dalších kulturních proudů. Generace evangelíků, kteří už jako studenti zažili převrat v roce 1948 a byli součástí i prvorepublikových spolků jako je YMCA⁶⁵, získali mnoho kontaktů, či vazeb získali právě ještě na půdě těchto spolků. Zároveň měli také zkušenost činné občanské společnosti.

Pak nastupuje generace studentů KEBF, která měla možnost zažít uvolnění v 60. letech. Příslušníci této generace studentů měli zase možnost vyjet na studijní pobyt do zahraničí. Zde si nejenom vypilovali své jazykové dovednosti a další znalosti, také zde mohli vytvořit důležité slabé vazby: „Na podzim 1968 jsi vyjel studovat do ciziny, do Lausanne (...)A hned v listopadu jsem tam potkal Pavla Tigrida, v aule gymnázia měl přednášku pro veřejnost“ [Rejchrt 2002, 51]. Zásadní osobou pro navázání kontaktu s ostatními disidenty z budoucí Charty byl pro Miloše Rejchrta novinář Jiří Hochman, se kterým se potkal na zahraniční studentské konferenci v Gwattu (Švýcarsko) v roce 1969.⁶⁶

---

⁶⁴ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

⁶⁵ Jan Šimsa (syn odbojáře Jaroslava Šimsy) – významný představitel evangelického disentu, měl velký podíl na chodu brněnského Chartistického dění: „Jiřího Hájka jsem podědil, Jana Patočku jsem podědil, Václava Havla přes jeho otce jsem také podědil. Starý Havel a můj otec byli blízcí přátelé. Václav Havel byl předseda Ymky, otec byl sekretář Ymky“ [Vaněk 2005: 946].

⁶⁶ Rejchrt, Miloš; Hájek, Štěpán; Plzák, Michal. [2002]. O něco svobodnější: rozhovory. Praha: Kalich, s. 73.

„Jiří mi okamžitě zaimponoval, byl to jeden z těch sekulárních humanistů, co k nim evangelíci cítí ekumenické puzení. Marná sláva, reformace byl dissent, k disidentům nás to táhne, máme rádi lidi, na jejichž životě je vidět nějaká metanoia“. [Recjhrt 2002: 73] Miloš Rejchrt se tak postupně stával důležitou přemostující osobností mezi evangelíky a lidmi z pozdějšího kulturního dissentu: „U Hochmanů v Provodíně jsem poprvé v životě potkal Jiřího Dienstbiera, Ladislava Lise, Čestmíra Suchého, Kamilu Moučkovou, lidi, kteří měli v tom kraji chalupy, samá slavná jména, až jsem se tetelil vlastní důležitostí, že je znám osobně.“ [Recjhrt 2002: 74]

2.2.1 Společný zájem o lidská práva

Lidská práva a jejich místo v křesťanské tradici byla pro mnohé členy evangelické církve velmi živým tématem už z doby, která předcházela Všeobecné deklaraci o lidských právech v roce 1948. Profesorka Božena Komárková začala sepisovat texty s lidskoprávní tematikou již během svého pobytu ve vězení⁶⁷ za 2. světové války [Keřkovský 2014]. P. Hlaváč ve svých vzpomínkách vyzdvihl příspěvek Ladislava Hejdánka⁶⁸, který přinesl myšlenku nenásilného odporu proti právní z vůli státu, mezi kruh tvůrců Charty 77: „*To je vlastně Ládi Hejdánka prvotní postřeh, že když režim, když Husák podepsal Helsinky, tak se prostě ty pakty vo lidských právech mezinárodní stali součástí a voni si mysleli, že prostě pojedou dál jako močálem temným podél bílých skal že jo, a vlastně ta charta jim řekla, prostě ne hoši, když jste to podepsali, tak to dodržujte...*“⁶⁹ Připojení se k Všeobecné deklaraci o lidských právech znamenalo pro vládnoucí funkcionáře potenciálně značně překerní situaci⁷⁰. „*Nepropagovalo, o*

---

⁶⁷ Byla zatčena v roce 1940 a odsouzena ke 12ti letům vězení za účast v odbojové skupině Obroda národa.

⁶⁸ Byl členem evangelického Vršovického sboru.

⁶⁹ Rozhovor s Pavlem Hlaváčem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁷⁰ „Zákonem č. 120/1976 sb. byl vyhlášen Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1976 (...). Zákonem č. 120/1976 Sb. se vlastně do socialistického právního řádu dostal cizorodý prvek, který byl v příkrém rozporu s ústavou a také s nároky, které komunistická strana (právně potvrzená vedoucí síla společnosti) vyvozovala ze socialistické ústavy z roku 1960“. Tento zákon byl přijat

tom se mlčelo, je to součástí tedy zákonů. Ty helsinský dokumenty jsou někdy z roku sedmdesát čtyři nebo sedmdesát pět, já teď nevím a charta vznikla v sedmdesát sedm...“⁷¹ Pavel Hlaváč pokračuje: „Voni potichu prostě, potichu to podepsali, potichu to museli vydat ve sbírce zákonů...“⁷² Jedna ze vzpomínek J. Trojana nepřímo ukazuje na důležitost toho, aby se občan aktivně informoval o tom, o čem se ve vládních strukturách zrovna rozhoduje: „Ale běda kdyby to chtěl někdo uplatňovat. A my jsme to samozřejmě věděli, že? A jaksi ty nekonformní vrstvy se toho okamžitě chopily, no a v pozadí vlastně té Charty toho prvního prohlášení je odvolání“⁷³. Odkud se daly informace získávat, také napověděla vzpomínka J. Krpákové, která vypráví, jakým možným způsobem se mohla dovědět o aktivitě Charty 77: „Ale když byla ale Charta, což bylo 77, tak jsem já se vypravila za Hejdánkem, tak jsem nějak holt musela vědět, vono totiž šlo vo to, že já jsem chtěla podepsat Chartu, jak jsem o ní věděla to teda opravdu si teďka nějak úplně nevybavuju, ale věděli jsme že jo, například já jsem neustále poslouchala Svobodnou Evropu a Hlas Ameriky (...). Asi jo, to zase bylo tím, že se ten otec tu angličtinu učil a chtěl, abychom se tu angličtinu učili, takže brácha se učil a já jsem se učila taky, já jsem se vlastně učila od dětství angličtinu, což mi potom velice bylo výhodné.“⁷⁴

Iniciativa Charty 77 se skládala z mnoha názorových proudů. Spojoval je však stejný cíl: upozorňovat orgány státní moci na konkrétní případy porušování lidských práv a navrhopvat možné způsoby nápravy⁷⁵. Křesťané, zde konkrétně členové ČCE⁷⁶, jakožto zástupci jednoho z mnoha názorových proudů v Chartě 77 s touto iniciativou velmi souzněli, a to nejen proto, že byli jednou z mnoha

---

z nutnosti, díky tlakům ostatních států, bez přijetí zákona by nebyla s nimi možná další spolupráce na různých úrovních [Keřkovský 2014: 100].

⁷¹ Rozhovor s Jakubem Trojanem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁷² Rozhovor s Pavlem Hlaváčem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁷³ rozhovor s Jakubem Trojanem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁷⁴ Rozhovor s Jindřiškou Krpákovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

⁷⁵ viz. Prohlášení Charty 77 [Prečan 1980: 29].

⁷⁶ „Otázka lidských práv a jejich vyjádření ve zmíněných dokumentech vyrůstá z duchovních kořenů sahajících až k reformaci a nonkonformnímu hnutí církvi v anglosaském světě. Spolu s důrazem naší reformace na svobodné hlásání Slova Božího a myšlenkou náboženské tolerance a úcty k přesvědčení, jsou nám tyto motivy velmi blízké.“ [Prečan 1980: 111]

skupin, jejíž práva byla často a systematicky porušována⁷⁷. Například se často dělo to, že představitelé evangelické církve se marně snažili domoci korektně legálního jednání státu v okruhu udělování a odnímání státního souhlasu k duchovenské službě⁷⁸. „Synodní rada poslala ministerstvu kultury právnicky fundovaný rozklad, vypracoval ho Pavel Šimek. Kromě jiného tam bylo poukázáno na to, že zákon žádné odnětí státního souhlasu nezná. Na to z ministerstva napsali, je přece logické, že když stát něco udělí, může to zase sebrat. To byla právnícká argumentace z nejvyšších kruhů“ [Rejchrt 2002: 84].

2.2.2 Kultura

Kulturní události byly vynikající platformou, kde docházelo k vzájemnému názorovému setkávání. Pro členy evangelické církve je kultura, zvláště hudba přirozeným stmelujícím prvkem. To podporovalo i vznik křesťanských hudebních skupin, jako například Berani, jejichž oslovovala nejen lidi z evangelických kruhů: „Konalo se třeba víkendové setkání s Berany, v Rumburku a ve Cvikově. Tam dokonce přijeli Bonaventura Bouše s Ivanem Medkem obhlédnout, jak tu liturgii s kytarou děláme“ [Rejchrt 2002: 73]. Uvolněné a tudíž bohaté kulturní dění během 60. let bylo pro formování přátelských vztahů budoucích signatářů Charty 77 velmi příhodnou půdou. „Byli jsme jednou s Jardou Vítkem, tuším, že na podzim 1966 ve Wolkerově divadle, kde dávali Vyrozumění od Václava Havla, a to bylo pro nás naprosté zjevení. Byli jsme tím tak uneseni, že jsme po vzoru klubu Semafor pojali úmysl založit klub Divadla na Zábradlí. (...)A tak do toho zamontovali Václava Havla. Opravdu se to rozjelo, konalo se

---

⁷⁷ viz. Dopis skupiny 31 příslušníků českobratrské církve evangelické Federálnímu shromáždění ČSSR [Prečan 1980: 120 – 147].

⁷⁸ „Podrobnosti o provádění státního dozoru nebyly však zákonem č. 218 z října 1949 stanoveny, výklad a aplikace byly ponechány na vůli státních institucí. Například tím, že nebyly definovány podmínky pro udělení státního souhlasu, jeho udělení nebo odmítnutí spočívalo na blahovůli církevních tajemníků a vyplývalo především z politického posouzení osoby, pro kterou byl souhlas žádán. Církve neměly na udělení státního souhlasu vliv a nemohly se pro absenci právní opory účinně bránit.“ [Dinuš 2004: 10]

několik přednášek, vystoupil tam například Láďa Hejdánek, nechali jsme mluvit i mima Fialku, konaly se večírky všeho druhu“ [Rejchrt 2002: 50]. Zde neopomeňme také vzdělávací akce, jednou z hojně citovaných a významných z hlediska navazování tzv. slabých vazeb byl čtvrtěční ekumenický seminář v Jirchářích. Na těchto setkáních se setkávali myslitelé z různých okruhů – evangelíci, katolíci, marxisté a pokoušeli se vést vzájemný dialog: *„Je tam ta občanská odpovědnost, to myslím, že je obsahově dost důležité, Hejdánek, ten byl hodně důležitý co by spojka mezi evangelickým disentem a kulturním disentem, oni se znali ze 60. let částečně. Pod Hromádkou, pod jeho ochranou zorganizovali ty Jircháře, ty čtvrky, kde prodiskutovali různá politická témata, nejen, ale i politická témata. A tam se scházeli evangelíci, katolíci, Sokol, Němec, jenom namátkou a samozřejmě taky ti, co byli tehdy ještě ve straně, nebo někde, takže to nebylo poprvé, co se jakoby nějak setkávali, jako ty struktury byly jako v zásadě – „(Tazatelka: „Na něčem stavěli.“)“ - tak!*⁷⁹

2.2.3 Nepropojování v Chartě 77

Ne vždy bylo možné se členem společenství Charty 77 stát. J. Krpálková popisovala svůj velmi hluboký zážitek, který posléze určil i její další směřování a napojování se na jiná společenství, než byla Charta, později v 80. letech, kdy vzniklo už větší množství iniciativ: *„Dozvěděla a tak jsem se vypravila za Hejdánkem, že chci podepsat Chartu jo, šla jsem za nim domů, to jsem holt nějak si asi zjistila, kde von bydlí a seděla jsem u něj a říkala jsem mu to, a on mě odmít a řek, že bude mnohem cennější, když dostuduju teda tu teologickou fakultu a když prostě budu nějak působit mezi lidma dál. Prostě mě odmít no, ale já jsem byla, mě to strašně zranilo a docela jsem si asi i myslela, že možná mi nevěří a nevím, ale každopádně to pro mě znamenalo, že už nikdy jsem se s těma lidma v tomto duchu nepokusila navázat kontakt, už nikdy, jo prostě vodošla jsem a tím to pro mě skončilo a věděla jsem,*

---

⁷⁹ Rozhovor s Peterem Morée vedla Anna Boháčková, únor 2015.

že já už se nikdy nepokusím s těmahle lidma navázat kontakt, s chartistama a cejtla jsem se naprosto vodmítnutá, absolutně vodmítnutá.“ Pokud se budu trochu inspirovat teorií mobilizace zdrojů (v rámci zkoumání sociálních hnutí), tak se v následující části vyjeví obtíž ohledně vzájemné spolupráce lidí a hnutí. Bylo jim v jakémkoli větším propojování ze strany státní moci úspěšně bráněno, ať už technologicky – napíchnuté telefony, nebo i přímo fyzicky: StB za patami, či ve vlastních kruzích. Všichni byli tedy nanejvýš opatrní, aby nějakým způsobem nekompromitovali nejenom sebe, ale také své kolegy, byl to opravdu velký morální závazek. Zároveň, převládal postoj už výše zmíněný – nějak se přizpůsobit přežitelně podmínkám a nemít přehnaná očekávání: *„Ale nicméně tohle je taky fakt, už jenom vidíš z toho, co ti říkám, jak moc bylo těžký se dostat mezi ty lidi, který byli kolem té Charty, nebo lidi, co byli v tom podhoubí, který tedy pracovalo na tom, aby se ten režim mohl někdy rozložit. No vono možná různých proudů a společenství bylo jako víc, jak se ukazuje. Po té změně se pak ukázalo, že těch skupin asi bylo víc a že těch možností jak žít v rezistenci vůči tomu režimu... lidí bylo relativně hodně, ale neuměli se víc propojit, protože opravdu ten útlak byl velkej a ty lidi nechtěli moc vzdávat ty pozice, já sama taky jsem si myslela, že nemá smysl moc někde vykřikovat nějaký hesla a že je vlastně docela dobrý, když zůstanu tou farářkou a budu mít možnost ty lidi ovlivňovat byť na nějaký nízký úrovni.*“⁸⁰ Rozdíly v intenzitě skupinové spolupráce byly také v jednotlivých regionech, byl rozdíl mezi velkými městy a venkovem, také mezi Prahou a Brnem.⁸¹

---

⁸⁰ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

⁸¹ „V Praze se scházeli zvláště eurokomunisté a zvláště katolíci a zvláště protestanti a zvláště literáti. Zato v Brně jsme se scházeli všichni dohromady“ [Vaněk 2005: 947].

2.3 Zvláštnost společenství Charty 77

Už v předchozích řádcích je naznačeno, jaké fenomény mohly činit společenství v rámci Charty 77 zvláštním. Ta neopakovatelnost je ve vícero dimenzích. První z nich je ta, jací lidé se společně sešli – jsou to lidé v mnoha ohledech výjimeční, skvěle vzdělaní, s dobrými kontakty – slabými vazbami jak v rámci Československa, tak i zahraničí. Druhou je dimenze společně sdílené solidarity, nadšení a směřování. Třetí je dimenze extrémních podmínek, kteří zažili mnozí jak před podpisem Charty, tak po podpisu. Všechny ty domovní prohlídky, výslechy, předběžná zadržení, vyhrožování rodinným příslušníkům, to jsou zážitky, kterým se tito lidé snažili odolat, nenechat se zlomit. Snažili se z toho vyjít naopak ještě více morálně silnější. Tato zkušenost, kterou mnoho z nich sdílela, vzájemná podpora v nelehkých chvílích vytvářela to zvláštní klima, o kterém pamětníci Charty hovoří. Nyní je mým záměrem nejdříve poukázat na určitá specifika společenství Charty 77 pomocí výpovědí různorodých signatářů Charty 77. Poté se zaměřím na to, jakým způsobem vnímali společenství Charty 77 dotazovaní narátoři z evangelického prostředí.

Pamětníci vzpomínají na společenství Charty v různých kontextech. J. Dienstbier toto téma pojal z hlediska vzájemné důvěry a podpory: „Musím říct, že to bylo pěkné. Když jste společně honěni, přirozeně se na sebe spoléháte. Jsou lidi, na které se nedá spolehnout, ale na ty se pak nespoleháte. (...) Ale takové to aktivní jádro byla dobrá parta. Spousta jiných Chartu podepsala, podporovala, nikdy to neodvolala, nepodíleli se na tvorbě dokumentů nebo na něčem takovém, ale byli ochotní vždycky nějak pomoci“ [Vaněk 2005: 42]. Jiří Gruntorád popsal společenství Charty z hlediska vzájemné solidarity: „Já jsem si uvědomoval, že ti lidi, kteří do toho jdou, potřebují nějakou podporu, že posílit je a přidat se k nim je prostě mojí povinností“ [Vaněk 2005: 93]. Václav Havel vyjádřil myšlenku, že členové chartovního společenství byli propojeni nadějí, zároveň zažívali v tomto společenství jisté uvolnění a svobodu: „Já jsem víckrát psal o tom, že nadějí rozumím stav ducha, to, že někdo dělá něco prostě

proto, že to považuje za správné a netrápí se tolik tím, jestli jeho snažení bude mít nějaký efekt a zda ho bude mít dříve či později. (...) Stačí si s odstupem času uvědomit třeba atmosféru v disidentském prostředí (...). Tam panovala v podstatě veselá nálada. Když to srovnám s tím, jak lidé ve strukturách, říkali jsme jim strukturáči, žili v nepřetržitém napětí a strachu (...), tak to takzvané disidentské ghetto bylo ohromně svobodným prostředím“ [Vaněk 2005: 140].

Radostnou euforii kolem vytváření společenství Charty 77 popisuje ve své zprávě k biografickému výzkumu Lidé Charty 77 také Květa Jechová: „Pozoruhodný je všeobecně přiznávaný povznášející pocit, který signatáři Charty tenkrát zažívali – radost z nových možností, které vznikají ze spolupráce, ze solidarity, z důstojné akce, kterou Charta nabízela. Na to všichni zúčastnění spontánně vzpomínají“ [Jechová 2003: 47]. Petr Pithart popsal ve svém vyprávění o zážitku společenství tu skutečnost, že obrovská míra vzájemné solidarity mezi signatáři byla způsobena mimo jiné velkým společenským nátlakem – kampaní proti chartistům. Byl to jejich způsob obrany proti společnosti, která se je snažila vyloučit ze svých řad. Zároveň se on sám nezapomněl zmínit i o skutečnosti v této práci popsané skutečnosti, a sice že signatáři z menších měst, vesnic to měli ve své izolovanosti ještě složitější, než signatáři ve velkých městech jako je Praha [Jechová 20013: 53].

Víckrát v této práci zmiňuji důležitost časové dimenze. Je to až mírně marxisticky ironické, že lidé měli v 70. a 80. letech v Československu mnohem více volného času, než po nástupu tržní ekonomiky a demokracie. Zároveň v tom však chyběla ta druhá zásadní část Marxovy myšlenky volného času a to je ta, že každý dělá práci, která ho baví. *„Já brácha, moje žena, Jirka Payne, Veronika Němcová, psycholog Petr Kříž, Veronika Žilková, jo a to bylo docela intenzivní. Jsme dvakrát, třikrát do tejdne si ukradli rána chodili jsme plavat a na mše do různých pražských kostelů, chodívali jsme ke Kaplanovům, na ty krylácký pátky a tak no. To jako nebyl vyloženě nějaký vzdor politickej, prostě to byl takovej, taková paralelní polis, chceš-li, jako partička a to jsme zašli k Radimovi Paloušovi, von nám říkal nějaká*

moudra, jako z mý první perspektivy to tak fungovalo už jako normálka, se mi rozbilo kolo způsobem, který jsem neuměl spravit, za pět minut přijel na kole Miloš Rejchrt, řekl: ‚Půjč mi to.‘ a vopravil to.⁸² Jakub Šilar v průběhu své promluvy bilancoval (a vyjádřil tím cosi specifického, co českou Chartu a underground doprovází: zážitek toho společenství byl mocný): „Když si zpětně promítnu, co jsem zažil, jaký lidi jsem potkal, kdyby ti naši v té Americe zůstali a já bych byl nějakým nudným přírodovědcem z maloměsta, sorry to jako - neměnil bych.“⁸³

Členové Charty 77 se záhy po jejím vzniku ocitli pod obrovským tlakem ze strany státní moci – začalo zatýkání, výslechy, pak se nátlak přenesl do zaměstnání, kde byl většině signatářů ukončen pracovní poměr. Zároveň se vedla velmi silná kampaň proti Chartě 77 a jejím členům ve státních médiích (tedy v médiích všech). To byl pro skupinu a její členy obrovský tlak ze všech stran a to také působilo na jejich vzájemný pocit solidarity (ustavovaly se silné vazby), zároveň to však způsobovalo jejich velkou izolovanost od zbytku společnosti.

Pamětníci z Charty často podtrhují význam sympatizantů, kteří Chartu nepodepsali, tudíž si uchovali alespoň určitou volnost od tlaků státní moci a zároveň mohli působit jako spojovací mosty s ostatní společností: izolovaným jedincům poskytovali velkou podporu jak psychickou, tak materiální. Tomáš Růžička⁸⁴ byl tak zapáleným stoupencem Charty, až se nějakým nedopatřením objevil na seznamu signatářů, i když Chartu ještě nepodepsal. Nechtěl společenství Charty ohrozit tím, že by mu její zástupci napsali veřejný omluvný dopis, že se jeho podpis na seznam signatářů dostal nedopatřením (chartisté by mohli být nařčeni z toho, že lžou), a namísto toho Chartu opravdu podepsal. I když přišel o zaměstnání, do kterého se už pak nikdy nemohl plně navrátit (pracoval jako odborný vědecký pracovník s výpočetní technikou), dal přednost solidaritě se svými přáteli, kteří už Chartu podepsali: „A svým způsobem jsem to cítil jako úlevu, protože jsem

---

⁸² Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁸³ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁸⁴ Jeden z narátorů, známý člen vršovického evangelického sboru, přítel rodiny Hejdánkovi, signatář Charty 77.

*neměl dobrý pocit z toho, že tito lidé už dávno byli vyházení, nesli plnou tíži, doktor Hejdánek se stal mluvčím poté, co zemřel profesor Patočka a já jsem se furt jakoby schovával mezi, držel se Ústavu, své práce, takže po tom vyhazovu jsem cítil takovou úlevu.*⁸⁵

2.3.1 Jak vnímali společenství Charty 77 jeho evangeličtí členové

Signatářů z řad evangelické církve bylo celkem 20 (6 farářů bez souhlasu, 11 se souhlasem, 3 laici) [Dinuš 2004: 17].

Narátoři představili různé pohledy, když vyprávěli, co pro ně osobně společenství Charty 77 znamenalo. Jan Keller kladl důraz na to, že už ve společenství, které mu poskytovalo dobré zázemí, byl už před podpisem Charty: *„Bylo to prostě rozšíření toho společenství, ve kterém jsme žili a došlo tam k spoustu jedinečných poznání. Poznali jsme spoustu výborných lidí, který bysme jinak, než v tý Chartě, nebo v tý aktivitě Charty nepoznali, to je skutečnost, bylo to zajímavý dobrý, to je jistě pravda, ale rozhodně to nenahradilo něco, co bylo dřív, společenství, ve kterém člověk žil a nějak se stýkal a - bylo to prostě rozšíření.*⁸⁶ Zároveň tedy představil Chartu jako další platformu pro nová přátelství.

Marta Kellerová zdůraznila důležitost událostí v průběhu roku 1968: mohly být nejenom traumatem pro později normalizované členy společnosti, ale zároveň vztažným bodem pro vyvinutí dalších aktivit ve společnosti: *„Ale já myslím taky, že to je důsledek toho v čem jsme vyrostli, že jsme jako mladý lidi prožili 68. rok a byli jsme nadšený. To člověka naformovalo, poválečný dětství, ten teror, to zažívání vytrhávání stránek z učebnic dějepisu, přepisování dějin. Ten 68. rok to byla taková naděje.*⁸⁷ Narátoři často zmiňují, že společenství Charty bylo přívětivé v té skutečnosti, že v něm bylo možné o věcech hovořit otevřeně: *„Jako společenství mezi druhejma lidma že jo, člověk viděl, že radši se sešel s lidma, který byli takhle mu blízcí, i když se třeba*

---

⁸⁵ Rozhovor s Tomášem Růžičkou vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁸⁶ Rozhovor s Janem Kellerem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

⁸⁷ Rozhovor s Martou Kellerovou vedla Anna Boháčková, březen 2015.

názorově na věci lišili, ale třeba v tý otevřenosti a v tý ochotě nějak otevřeně se prohovořovat a nedělat si žádný servítky, způsobené strachem a mluvit svobodně, tak tam bylo člověku dobře.“⁸⁸

Pavel Hlaváč vyzdvihl otevřenost a důvěryhodnost mezi chartisty a možnost navázat nová významná přátelství, zároveň však popsal tu skutečnost, že pokud byl signatářem charty, tak se dostal do značné izolace: *„Já teď přeskochím, ale taky se to tady ozývá, ale ta charta, to bylo naprosto mimořádný společenství, to bylo prostě mimořádný společenství, velice různorodý, evangelíci, katolíci, komunisti, liberálové a protože, řekl bych u většiny populace byla spíš taková ostražitost, taková bázeň trošku jaksi s téma chartistama si moc jako, se moc prostě jako ukazovat, nebo vybavovat, tak to zintenzivňovalo ty vztahy uvnitř té charty, takže já osobně jsem v prostředí charty jaksi našel celou řadu velmi úzkých a blízkých přátel a to trvá do teď, s Václavem Malým si doted' tykáme že jo, bylo to, jako člověk věděl v tý době, kdy nebylo snadný se jaksi na někoho spolehnout takže na toho kolegu z charty se můžu spolehnout.*“⁸⁹

2.3.2 Překonání atmosféry strachu

Postupně jsme se tedy dověděli, že společenství Charty 77 vzniklo už na bázi mnoha dalších aktivit jiných společenství i jednotlivců. Jedno společenství vzniká, přitom však existoval jakýsi protiproud, který se naopak vymezoval snahou rozdělovat.

Pokud ovšem chci blíže prozkoumat, jakým způsobem vzniká odlišný názorový proud (konkrétně Charta 77), který se postupně vyhraňuje vůči převládajícímu způsobu myšlení a jednání, bude užitečné si v následujících řádcích nastínit, v jakých různých interakcích se nacházeli lidé, kteří se k odlišnému názorovému proudu připojili s ostatními.

---

⁸⁸ Rozhovor s Janem Kellerem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

⁸⁹ Rozhovor s Pavlem Hlaváčem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

Pokud si procházíme výpovědi pamětníků této doby, najdeme často se opakující výpovědi o tom, že mezi lidmi panovala značná zdrženlivost v hovorech o politických tématech. J. Krpálková se často ve svém vzpomínání vracela k tématu „informačního embarga“, které vládlo v různých prostředích: konkrétně zmínila Komenského Bohosloveckou fakultu: „*No ale v té době lidi byli daleko ještě uzavřenější a vlastně to, že existuje takový nějaký, ta tzv. Nová orientace, to si myslím, že jsem se dozvěděla až snad, no kdo ví, jestli ne až úplně po revoluci, ale to ne, to zas kecám, spíš prostě až později, až třeba když už jsem byla tou farářkou a v době těch studií jsem se to ani nijak zvlášť nedozvěděla. No já myslím, že lidi se moc nebavili, já jsem si to nějak neuvědomovala až, to jak prostě, jako tím, že jsem sama byla tak uzavřená a moc jsem se jako nepouštěla do žádných - já jsem se teda pouštěla do diskuzí - jediné v případě, jak už jsem řekla, že někdo se začal bavit se mnou, takže v podstatě, tam ta atmosféra byla taková, že každý se držel spíš zpátky.*“⁹⁰Lidé byli značně rezervovaní k těm jedincům, kteří nějakým způsobem projevovali svůj odlišný politický názor, nebo i životní postoj. Mnoho pamětníků zažilo po podpisu Charty 77 velkou izolaci ze strany jejich svých sousedů, známých i kamarádů. Jakub Šilar se ve svém vzpomínání zamyslel nad tím, zda zvýšené obavy obyvatel byly způsobeny záměrným programem Komunistické strany. Tento program bychom mohli označit za určitý typ diskurzu, jehož záměr nemusel být hned na první pohled patrný: „*Já jsem se taky, z dnešního pohledu až zbytečně moc bál. Na jedné straně zajímavý, kolik měli štěnic, ale ve skutečnosti, když se na to díváš expost, tak to zdaleka neměli tak pod kontrolou a můj dojem je, že takovou tu lehkou všeobecnou paranoii, že si člověk nemá tu hubu votvírat, úmyslně šířili, aby si lidi tu hubu nevtvírali.*“⁹¹

Při rozhovoru s farářkou J. Krpálkovou jsem obdržela důležité vodítko k příčinám tvorby odlišného postoje (názorového, politického): jde o rodinné zázemí: „*Na mě a moji rodinu, sourozence, měl vliv náš*

---

⁹⁰ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

⁹¹ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

otec, kterej měl svoje názory a přesvědčení a vlastně nás vedl k tomu, abychom o všem pořádně přemejšleli a na všechno si dělali svůj názor. A já jsem si velmi přála stát se učitelkou, jenomže vlastně v době před maturitou, což byl teda rok 1972, tak se ukázalo, že kdo chce studovat vysokou školu, tak je podmínka vstoupit do SSM, takže já jsem samozřejmě do SSM vstupovat nechtěla, protože v této době už jsem měla úplně jasně ujasněno, že vlastně s tím režimem nechci mít skoro nic společného.“⁹²

Diskurz určující, o čem se může mluvit a o čem se musí mlčet byl šířen jak skrze média, tak skrze konkrétní instituce. Tou hlavní byla Státní bezpečnost. Tuto instituci a její představitele a spolupracovníky zmiňuje každý z narátorů v souvislosti s určitými zásahy této instituce do jejich životů. J. Krpálková popisovala v této souvislosti, jak se určovalo o čem mluvit a o čem ne na KEBF „*Já jsem se teda potom po letech dozvěděla, že vlastně i na těch Jirchářích byli estebáci, že někdo z profesorů byl v StB. Takže vlastně ty lidi, který tohle věděli, což jsem teda já sice nebyla, ale zas sem to dělala z těch důvodů, že jsem opravdu moc neuměla navazovat styky, tak prostě ty lidi byli ale opatrný a snažili se nějak držet zpátky. I když jako vedly se rozhovory, třeba na těch seminářích se vedly strašně zajímavý rozhovory s profesorama, hlavně teda s tím Hellerem, že jo, tak to byli diskuze vopravdu jako vo životě strašně moc, ale aby tam byly nějaký otevřený věci politického ražení, to si myslim, že se ty lidi asi drželi zpátky.“⁹³*

Členové společenství Charty 77 velmi často čelili izolaci od lidí ze svého okolí. Tito lidé měli často pocit, že kontakt s chartisty by jim mohl přinést různorodé potíže. „*No a já si vzpomínám, to byl ten 88., to jsem byla sama s Luckou, ta měla 9 měsíců a tady v podstatě se mnou nikdo nemluvil, oni se nás báli. A večer tenkrát přijela Helena se svojí tchýní, kamarádíme spolu dodnes a oni nás přišli navštívit a bylo to od nich, bych řekla hodně statečný.“⁹⁴* B. Litomiská se ve svých vzpomínkách často vracela k tématu izolace, s ohledem k signatářům

---

⁹² Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

⁹³ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012

⁹⁴ Rozhovor s Barbarou Litomiskou vedla Anna Boháčková, březen 2015.

z menších měst a vesnic: „*Já si totiž myslím, že byl velký problém v tom, že ti lidé mimo Prahu byli strašně osamocení, kdežto v tý Praze měli opravdu, byly to smečky, měli vždycky někoho, stalo se něco a z vedlejší ulice někdo přijel a podobně. Kdežto tady to nebylo, manžel byl ve Vyskytný, Pavel Roubal byl na druhém konci v Částrově.*“⁹⁵ Na tuto situaci navázal manžel narátorky J. Litomiský, který zmínil svůj dojem, že ostrakizace sousedy začala až po té, co byl propuštěn z vězení. Vyprávěl, že i když podepsal Chartu 77, tak ho ze zaměstnání (stále pracoval jako agronom v JZD) nepropustili, drželi nad ním ochrannou ruku. Mělo zde velký vliv to, že se všichni určitým způsobem znali, na rozdíl od mnohem více anonymizované Prahy. Svoji práci tedy mohl dělat „*až do toho kriminálu, voni mě odvedli z výroční členský schůze, to udělali spektakulárně, aby to všichni viděli.*“⁹⁶ Dalším faktorem, který J. Litomiského izoloval, byl ještě jeho ochranný dohled, pod kterým byl ještě po propuštění z vězení.

2.4 Situace společenství ČCE v 70. a 80. letech

Téma této práce se týká signatářů Charty 77, kteří pocházejí z církve Českobratrské evangelické. Ti, se kterými jsem provedla rozhovory, se velmi intenzivně vyjadřovali i k tomuto svému „kmenovému“ společenství, které v 70. a 80. letech 20. století procházelo velmi složitým obdobím. Procesy, které se děly v samotné církvi, měly dalekosáhlý vliv na samotné evangelické signatáře Charty 77 a nejen na ně. V této kapitole bych ráda představila to, jak některé tehdejší události v rámci církve její členové popisovali, interpretovali a jakým způsobem se ji snažili pochopit.

---

⁹⁵ Rozhovor s Barbarou Litomiskou vedla Anna Boháčková, březen 2015.

⁹⁶ Rozhovor s Janem Litomiským vedla Anna Boháčková, březen 2015.

2.4.1 ČCE a způsob vyrovnání se jejích členů s činností komunistického státu

Do roku 1970 se ústupky evangelické církve vůči komunistické vládnoucí státní moci projevovali spíše ostrůvkovitě⁹⁷ v nejvíce viditelných a oficiálních oblastech, jako například výuka marxismu – leninismu na KEBF: „*Režim vysadil na fakultu takovýho politruka, to byl profesor Polák, a to bylo velký hovado.*“⁹⁸

Jelikož jsem velmi vzácnou náhodou potkala tři absolventy KEBF najednou, uvádím zde, jak tento rozhovor o politrukovi Polákovi dále pokračoval a jakým způsobem narátoři vzpomínali na události, ke kterým zaujali jasný postoj už v době, kdy se děly: „*Jo jistě, my jsme chtěli, aby nám přednášel marxismus – leninismus a to von říkal, že nebude dělat.*“⁹⁹

Na to odpovídá J. Trojan: „*Nebude házet perly sviním vid'...*“

P. Hlaváč pokračoval: „*Takže přesto, že my jsme po tom toužili, aby nás uved do těch zmatků* (pozn. tazatelky: prof. Polák se údajně vyjádřil, že nebude uvádět bohoslovce do zmatků, když by jim představil úplně jiný světonázor), *tak von vykládal takové dějiny dělnického hnutí a tam jsme se skutečně museli nabiflovat, protože von zkoušel, ... jaký číslo sjezdu komunistický strany a takovýhle prostě kraviny.*“¹⁰⁰

Jak tento rozhovor o Polákovi pokračoval, vynořil se zajímavý popis toho, jakým způsobem mohl J. L. Hromádka díky svému vlivu zasáhnout ve prospěch svých studentů: „*Polák mě vyhodil a řekl, že je odpovědný straně, když já jsem odpovědný tomu Bohu. Já jsem volal tomu Hromádkovi a von se hrozně naštvál a řekl: ‚To nejde, to je vyloučeno.‘ Polák se lekl a zavolal mě a dal mi otázku... ani nečekal na odpověď a dal mi jedničku.*“¹⁰¹

---

⁹⁷ Církev se naopak angažovala v důležitých událostech, které rozhodně ústupky vůči státní moci nebyli, ani v čase po invazi v roce 1968. Příkladem je prohlášení „Synod svému národu“ z roku 1969, které mělo mezi lidmi velký ohlas.

⁹⁸ Rozhovor s Pavlem Hlaváčem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

⁹⁹ Rozhovor s Pavlem Hlaváčem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

¹⁰⁰ Rozhovor s Pavlem Hlaváčem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

¹⁰¹ Rozhovor s Milanem Balabánem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

Zeptala jsem se pak dotazovaných i explicitně, jak by si studenti a profesori stáli, kdyby na fakultě J. L. Hromádku neměli: „*No kdyby tam byl nějaká třasořítka, tak by asi došlo k vyloučení no, to v tom smyslu ten Hromádka držel nad fakultou ochranný štít, oni ho potřebovali komunisti, pro Expo. Pro ně byl cenný, protože měl za sebou víc jak šestiletý pobyt ve Spojených státech a byl uznávanou osobností v ekuméně v evropské i řekněme i americké, to znamená, že prostě byl pro ten režim cenný v tom, že mohl vlastně ovlivňovat široké vrstvy, ty vrcholné jaksi vrstvy té ekumenické pospolitosti evropské a světové.*“¹⁰²

Miloš Rejchrt ve své vzpomínkové publikaci popisoval situaci na KEBF, kdy se studenti museli vyrovnávat s politrukem Polákem už v době, kdy na dění fakulty J. L. Hromádku vliv neměl. „Nejprotivnější bylo, že se ho profesori báli, neměli jsme v nich proti Polákovi žádnou oporu. Ovzduší na fakultě bylo v tomhle ohledu dusné, taková ta nejistota, do jaké výše se daň císaři bude platit“ [Rejchrt 2002: 44]. Pokud porovnáme jednotlivá vyjádření narátorů k osobě J. L. Hromádky¹⁰³, vyjeví se jedna ambivalentní skutečnost: že on jakožto osobnost měl vliv na komunistické činitele a evangelickou církev tím chránil. Díky jeho myšlenkové linii, která měla vést k souladu myšlenek církve a socialismu a kterou šlo po jeho odchodu jen velmi obtížně udržet v rovnováze, se však církev zároveň dostala do situace, kdy už se někteří její představitelé nebyli plně schopní vůči komunistickému státnímu režimu dostatečně razantně vymezit. To začalo způsobovat značný rozpor mezi představou některých členů¹⁰⁴ o tom, co by mělo společenství ČCE představovat a reálnou situací, v níž se církev nacházela. „*To křesťanství ano, to je o svobodě, o nějakým svobodným*

---

¹⁰² Rozhovor s Jakubem Trojanem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

¹⁰³ „Předpokládám, že jsi slyšela něco o J. L. Hromádkovi a jeho divně dvojnásobném působení. První útok StB v 40/50. letech byl útok primárně proti katolíkům. Ti evangelíci se dost legračně vlastně vezli na tý loajalitě toho Hromádky. I ten bolševik jel na tý jednotsko-husitský ideologii. Evangelická sdružení mládeže bylo něco, co se celou dobu tolerovalo a akceptovalo, zatímco kdyby se katolický farář pokoušel něco podobného uspořádat, tak okamžitě přijde vo souhlas, tečka“ [Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.].

¹⁰⁴ Zvláště těch, pro které byla činnost církve vhodnou alternativou ke všeobecnému způsobu smýšlení a života.

vyjadřování, o víře, o naději, o etickém kodexu pro život a tyhle věci, já jsem vlastně, po mnoho let mi to úplně stačilo. Tohle je vono, to je prostě proti tomu režimu a vůbec jsem si nějak neuvědomovala plně, že ta církev dělá něco jiného, než v co věří, teprve jako nějak v nějakým dospělejším věku jsem si uvědomovala, že to vlastně byl velkej rozpor.“¹⁰⁵

Velmi obtížná situace začala nastávat během 70. let, kdy se i v evangelické církvi začaly projevovat normalizační tendence. Situaci shrnul Svatopluk Karásek 30.3.1975 během Velikonočního kázání: „Kdo se dnes odváží činu, který je motivován pouze vírou, že Bůh je Pánem a své sliby nezruší, která z církví a kdo z nás osobně vyjde z domu služby do nezajištěné pouště dnešního života? Vedení naší církve i jiných dnešních církví za každou cenu drží podpěry - za každou cenu, pravím – drží jistoty, právě ze strachu, že by se dnešní lid víry rozplynul v moři tohoto světa a zanikl by nebýt kostelů nebýt farářů, nebýt organizace, státních příspěvků, kanceláří – zkrátka instituce“ [Prečan 1980: 17/18]. V rozporuplné situaci, nelze také opomenout fakt, že církevní vedení bylo za prvé do své funkce členy církve zvoleno. Za druhé to byli lidé s výbornou morální reputací, lidé vážení, s velkými znalostmi a zkušenostmi. Toto vše budilo mezi členy církve důvěru a mnoho z nich se k postojům tohoto vedení ke státu přidalo, anebo jim tento postoj alespoň nepřipadal závadný.

Jedno z nejobtížnějších období začalo rokem 1977, kdy se postupně evangeličtí signatáři a vedení evangelické církve dostali do stavu vzájemné opozice¹⁰⁶. Tento stav byl pro tradičně velmi jednotné církevní společenství silně problematickým jevem, se kterým se v podstatě vyrovnává dodnes. Pro každého dotazovaného bylo toto téma velmi silné, dotýkalo se jejich základních postojů k samotné církvi.

---

¹⁰⁵ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

¹⁰⁶ Tuto situaci monitorují základní dokumenty, které v té době vznikly a týkaly se ČCE – Stanovisko z 13. ledna 1977; Dopis skupiny 31 příslušníků českobratrské církve evangelické Federálnímu shromáždění ČSSR z 7.5.1977 a na tento dokument reagující Oběžník synodní rady z 2. června 1977 s přílohou a velmi nechvalně proslulých 8 tezí profesorů Komenského bohoslovecké fakulty z 24.5.1977, viz [Prečan 1980: 112–148].

J. Krpálková zdůraznila, že podle Bible měl být postoj církve ke komunistickému režimu velmi ujasněný: „*Já jsem jako strašně moc přemýšlela o té církvi, protože ta církev v mém pohledu, pokud by dostala svéjm ideálům, tak měla jít do ilegality...v Bibli, jako ten ideál Bible vlastně nedovoluje takovýhle haprování s nějakým režimem.*“¹⁰⁷ Zároveň sama ve své promluvě zdůraznila důležitou skutečnost, což je pluralita výkladu Bible, tím pádem přestal existovat nějaký jediný správný výklad, jak mají věci na světě být: „*Nebo takhle, Bible dovoluje cokoliv, ty jako člověk jsi svobodná bytost a můžeš si stoupnout třeba na ucho, ale desatero přikázání ti zároveň dává najevo, co je teda dobré v očích božích, takže podle desatera vzhledem k tomu, že nemáš lhát; Kristus říká, že vaše řeč budiž ano, ano, ne, ne, takže z toho by vyplývalo, že těžko můžeš takhle haprovat, takže v mém pohledu ta církev, aby se nezpronevěřila sama sobě a udržela si svůj vlastní ideál, tak měla jít do ilegality.*“¹⁰⁸ Jednoznačný postoj byl také složitý v tom, že lidé zároveň reflexivně a kontra faktálně promýšleli vlastní situaci, ve které se nacházeli a věděli, že je to v tu chvíli pro ně ta nejlepší životní cesta: „*Ale pokud by bývala církev v ilegalitě, tak já jsem se do ní nikdy nedostala, nebyla šance, nebyla šance, takže jako ty lidi, kteří řekli, udělejme všechno proto, abychom tu církev udrželi, nebyli totiž totálně mimo.*“¹⁰⁹ Vždy však mohou existovat určité meze, za které nelze v rozporuplné morální situaci jít, zde je tou mezí spolupráce církevních představitelů s Stb. „*Voni byli totálně mimo v tom, že se tak moc zaprodali tomu komunismu, že tak moc kooperovali, že se nechali zblbnout od těch komoušů, že některý z nich byli dokonce v tom StB a dokonce údajně některej ten synodní senior říkal, ať ty lidi vstoupěj do toho StB, ale hlavně ať tu církev udržíme, důležitý je hlásat evangelium, takže tam bych řekla, že ta církev byla totálně mimo.*“¹¹⁰

Jakub Šilar popsal situaci, kdy se na srazu evangelické mládeže, kde se střítal syn s otcem, v některých případech byl rozkol

---

¹⁰⁷ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

¹⁰⁸ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

¹⁰⁹ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

¹¹⁰ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

v církevním společenství i generačního charakteru: „*Jako bych to dneska slyšel, na svého tatínka na schůzce evangelické mládeže: ‚Co to tady povídáš, ty si snad myslíš, že církev stojí na hodných církevních tajemnicích?‘ Tady ten starý pán, kdy se později ukázalo, že to asi podepsal i těm estébákům¹¹¹ a proti tomu ten syn, který se vůči tomu v takovém třiadvacetiletém vzdoru vymezoval.*“¹¹²

Zůstaneme-li u tématu generačních rozdílů v evangelické církvi, tak vliv zlomových událostí¹¹³ na osudy a smýšlení evangelických farářů, velmi pregnantně vyjádřil narátor J. Keller: „*I když taky zvlášť třeba u starších kolegů, který - my jsme 50. léta pořádně nezažili, my jsme je zažili jako děcka, viděli jsme to, ale dejme to už jsme šli do týhle situace nějakým způsobem vyzbrojený. Mí starší kolegové byli faráři, kteří šli dělat, studovat teologii a rozhodli se pro tu cestu faráře v době, kdy farář byl osobou, která byla vážená v obci, před státem přede všemi a vlastně postupem doby se dostali do té nezáviděníhodné situace. Kdežto my jsme to věděli do čeho dem, že jo, už jako mládež jsme se scházeli v církvi, tak jsme věděli, že nám to nebude prospívat bez ohledu na to, jestli jsme chtěli dělat faráře, nebo ne, tak nám to nebude prospívat při studiu, ale že to je prostě věc negativně hodnocená, že jo.*“¹¹⁴

Zpětné pohledy na situaci v církvi za doby normalizace se pohybují v celém spektru od názoru, že to bylo zásadní selhání, po náhledy smířlivější: „*Ta církev byla jaksi permanentně nahlodávaná, bylo jí připomínáno, kdo je tady pánem, ale můj dojem je, že, já jsem za těma církevníma tajemníkama, estébákama nechodil, ale můj pohled zpětnej, generálskej je, že ta církev jako instituce nebyla v bytostném ohrožení, toho, že by přestala existovat, ale byla v permanentním boji o to, že bude postupně zahánána do loajality, že úplně ztratí legitimitu, někteří by asi řekli, že se to povedlo, mně to tak úplně nepřípadalo.*“¹¹⁵

---

¹¹¹ pozn. autora: B. Otřísal spolupráci StB podepsal [Dinuš 2004: 104], zároveň je však dobré se podívat na životopis B. Otřísala, kterému byl odebrán souhlas okolo roku 1952 z důvodu oblíbenosti tohoto faráře mezi mládeží.

¹¹² Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

¹¹³ Jako je například převrat v roce 1948.

¹¹⁴ Rozhovor s Janem Kellerem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

¹¹⁵ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

J. Keller se na problém zaměřil vlastně ze sociologického hlediska, církev pojal jakožto instituci, která se spíš drží mechanismů k udržení sebe sama: „*No, jinak s tou oficiální církví to asi vám každéj řekl trochu jinak, já mám dojem, že oficiální církev nemůže nikdy - nejenom dojem, teď jsem přepl nějaký povídání druhý světový války, kdy jeden teolog řekl, že od církve, jako od vedení církevního, Barth to napsal, že se nedá očekávat, že se nějakým způsobem rezolutně postaví za nějaký odboj, nebo něco takovýho, ale že je asi důležitý, aby v církvi byli ty lidi, kteří to udělaj. A já si myslim, že to tak trochu je, otázkou je, do jaké míry měla být v represích jo, to už trochu jsem se ptal, já si myslim, že byla zbytečně aktivní. Naše vedení církevní, že bylo zbytečně aktivní v represích proti lidem¹¹⁶, kteří se nějakým způsobem nějak angažovali šíře než byla jejich představa, nebo ani ne víc než byla jejich představa, ale kteří se dostali do konfliktu se státní správou. Voni to chtěli nějakým způsobem, aby sami církev obhájili, tak rozdávali důtky třeba, nebo napomenutí různá, to si myslím, že mohli, ale neočekával jsem od nich, to by bylo hezké, kdyby se postavili za Chartu třeba¹¹⁷. Taký asi vedení církve vidělo, že církev je rozmanitý společenství, rozmanitých lidí a že se musí respektovat i lidé, kteří jsou zastrašení a nemají odvahu a boje se. Ale my jsme moc nebojovali jo, ani za ty lidi, protože otázka je, jak tento postoj přetrvat, přečkat tu nepříjemnou dobu, abychom jsme nedošli co největší újmy, zda to něco přinášelo, zda to nebyl naopak ústupek, kterej umožňoval tý státní správě aby dál a krutějc a tvrdějc zasahovala.“¹¹⁸Byla to situace nadmíru obtížná, církevní instituce se snažila zachovat sebe samu, mnoho lidí se stáhlo do vnitřních církevních činností a záležitostí. Zároveň však hrozilo neustálé nebezpečí, že základní prvky, na kterých je tato instituce postavená, budou institucí státu zlikvidovány: „*Že jo spousta lidí volilo cestu přečkat nějak to období a že to plně respektuji, že pokud to nebyli nějaký postranní úmysly, jak sám sebe obhájit, nebo prostě nějaký křiváctví tak to беру jako druhou cestu, ale ptám se, zda tato cesta,**

---

¹¹⁶ Pí Marta Kellerová vstoupila do rozhovoru s připomínkou udělování důtek.

¹¹⁷ Doprovázeno smíchem narátora.

¹¹⁸ Rozhovor s Janem Kellerem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

nevedla ještě k dalšímu, k dalším útokům státní správy...zastat se lidí, kteří prostě poslali děti na náboženství, nedostávali se na školu, tak co neposílejte na náboženství? Prostě tý podpory lidí od tý církve asi neměli dostatek si myslím. ¹¹⁹

Když se vrátím k základním křesťanským hodnotám, jako je vzájemné odpuštění a smíření, napadá mě myšlenka, kterou vyslovil farář Štěpán Hájek, že jak zástupci evangelíků disidentů, tak zástupci vedení ČCE, měli v zájmu zachovat možnost být křesťanem v Československu, zachovat možnost svobodné volby¹²⁰. Každá z cest byla jiná. Každá byla trnitá jiným způsobem, jedni byli vyslýcháni StB, druzí nejspíše vlastním svědomím. Zároveň tento názor postihl, jakožto luxus dnešních dnů a odstupu 30-ti až 40-ti let. Tenkrát by však byla bývala zvýšená podpora a solidarita evangelickým chartistům třeba, neboť se ocitli ve velmi svízelné situaci.

Pokud se zde vrátím k evangelíkům – disidentům a jejich vztahu k Chartě. Za demokratických podmínek jednotlivé organizace v rámci občanské společnosti navazují vzájemnou spolupráci. To mohl být i jeden z impulsů, že se členové církve připojili k práci v další organizaci. Mechanismy občanské společnosti za doby normalizace opravdu nemohly fungovat, takže se vzájemná spolupráce nemohla ani prohloubit. Do Charty vstupovali evangeličtí signatáři za sebe a svoji víru, bez své církve.

---

¹¹⁹ Rozhovor s Janem Kellerem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

¹²⁰ „Jednak už vůbec ta sama existence církve byla samozřejmě protirežimní, takže v tom tlaku totalitním, kdy prostě je jenom jedna přípustná ideologická linie, je ta církev prostě byla vždycky něco cizorodého, co vycházelo z úplně jiných východisek, co bylo svým způsobem svobodný. Takže i to, že ta většinová církev v těch 70., 80. letech nešla do nějakého střetu jako s režimem přímého, tak jako to zas nebyla taková jako katastrofa, protože už jen tím, že se každou neděli někde prostě zvěstovalo evangelium a vycházelo z jiných myšlenkových principů, než bylo všude okolo, tak byla úžasná věc a ten režim to samozřejmě podlamovalo, o tom jsem přesvědčen. Že i ti, kteří s tím režimem chtěli nějak vycházet, aby tu církev v uvozovkách tady zachraňovali, takže tím každotýdenním zvěstováním a vši činností církve to bylo v podstatě protirežimní, takže to je jedna taková důležitá věc si uvědomit a to se mi právě zdá, že dneska je v tom taky konsenzus v církvi.“ Rozhovor se Štěpánem Hájkem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

2.4.2 Situace farářů – disidentů

Mnozí faráři začali vnímat, že se postupně po roce 1968 (v roce 1972 začala normalizace v ČCE oficiálně¹²¹) ve společenství evangelické církve začala dít již velmi zřetelná změna. Charakteristiku této změny zaznamenal ve svých pamětech Miloš Rejchrt ve vzpomínce, o tom, jak se šel svěřit Václavu Kejřovi¹²² (StB přezdíváný „železnej dědek“). Šel se mu svěřit, že po něm žádali příslušníci StB podpis o budoucí spolupráci. „Těšil jsem se, jak železnej dědek zařve „Cože?“ a začne žhavit dráty. Jeho reakce, ale byla úplně jiná. „No hochu, víš, ty bys tím církvi mohl hodně pomoci. Ty bys přece nikomu neublížil, ty víš, co by se mohlo říct, aby to prospělo církvi““ [Rejchrt 2002: 81].

Aniž by se museli bratříčkovat s StB, tak se faráři (především členové NO a mladší generace farářů) snažili v co největší míře pokračovat ve svém povolání v souladu se svým svědomím a křesťanskými zásadami. Do toho se snažili alespoň nějakým způsobem zakomponovat i určitý občanský aktivismus a udržovat vazby s dalšími dříve významnými osobnostmi ze světa kultury. Toto všechno začala ve zvýšené míře sledovat státní moc, skrz StB a církevní tajemníci. Bohužel to vedlo u mnohých ke ztrátě souhlasu k duchovenské činnosti. Později byly souhlasy odnímány i tzv. pro jistotu, v případech, kdy se farář zdál být svou existencí a vlivem na lidi pro představitele komunistického státu nebezpečný. „Přede mnou vzali souhlas Jaromírovi Dusovi, Janu Dusovi a Vlastimilu Slámovi, ale ti tři byli zároveň trestně stíháni. Já byl opravdu asi první evangelický farář po vícero letech, kterému sebrali souhlas jen tak“ [Rejchrt 2002: 83].

Nevypočitatelnost situace, zda faráři státní souhlas bude nebo nebude udělen, či odebrán, popisují i narátoři. Jan Keller se vyjádřil, že vždycky také záleželo na konkrétním církevním tajemníkovi, jak moc

---

¹²¹ Stalo se tak po rozhovoru příslušníků Státní bezpečnosti s členy Synodní rady na Sekretariátu pro věci církevní Úřadu předsednictva vlády ČSSR ve formě dopisů všem sborům, kde bylo důrazně naznačeno další směřování evangelické církve – co nejméně překážet socialistickému státu [Dinuš 2004: 16].

¹²² funkce?

byl aktivní. Zároveň vyprávěl o svém přání souhlas neztratit. Málokterý z dotazovaných farářů hovořil o tom, jak se ohledně ztráty souhlasu cítil: *„To nebyla církev, stát udílel souhlas konkrétním lidem, jestli můžou dělat faráře a kde můžou dělat faráře, kde nesměj a takovýhle věci. Člověk nechtěl o ten souhlas, netoužil jsem po tom, aby mi ten souhlas vzali, ale člověk zase dělal různé věci, setkával se s lidma, ale nedělal věci, kterými by si jednoznačně vysloužil to odnětí souhlasu, že jo, chtěl prostě zůstat farářem. Tak musel nějak, no nakonec jsem ho dvakrát ztratil, takže jsem si ho neuhlídal, ale to zas byli lidi, který byli třeba aktivnější v nějakých kontaktech, v těch zápasech, v těch projektech všech, které se dělali a souhlas neztratili jo.¹²³*

Tazatelka: Vždycky záleželo na konkrétních lidech?

Narátor: A na tý státní správě.“

Pokud se blíže zaměřím na skutečnost, že mnoho narátorů je zároveň farářského povolání, tak je dobré zdůraznit, že od člověka tohoto povolání byla mezi lidmi obecně jistá očekávání. Jan Keller o těchto očekáváních mluvil v souvislosti s tím, jakým způsobem bylo jeho rozhodnutí Chartu podepsat ostatními lidmi vnímáno: *„To bylo vážné, bylo vážný to obhajovat před lidmi, jako dneska se říká: ‚Tys byl frajer, tys podepsal Chartu‘, já jsem to tak tenkrát vůbec nevnímal, tehdy prostě, jestli jsem byl v něčem frajer, tak v tom, jak jsem to musel obhajovat před lidma, který mi to vytýkali, že jo. Protože přece jenom člověk jako farář byl určitým způsobem viděn, druhými lidmi, ty to sledovali a vysvětlovat, proč jsem to udělal, že jsem tím ohrozil rodinu, farnost, že prostě jsem ohrozil církev a prostě těch výtek bylo strašně moc. Ale to bylo těžší nějak odpovídat než na druhý straně, že jo, přitom to člověk neodmítá že jo, to jsem bral velice vážně ty námítky a člověk nechtěl nějakým způsobem ty lidi odbýt, vy jste to nepodepsali, to vůbec. Spíš chtěl nějakým způsobem jim říct, že to prostě někdo podepíše, někdo nepodepíše, to je věc každého samotného, ale snažme se vzájemně pochopit, že jo a to nebylo vždycky takový, ani v té církvi ne.“*

---

¹²³ Rozhovor s Janem Kellerem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

Faráři měli od členů okolní společnosti přiřknuté různé role, Jan Keller ve své promluvě vícekrát zmínil určitý tlak, který od svého okolí zažíval, pokud dělal činy, které se od společenské představy faráře odlišovaly: *„Tak taky nebylo hrdinství to, že nešel k volbám, pokud něco bylo hrdinství, tak zase to, jak jsem zkusil s lidma, který chodili a říkali mně prostě: ‚Prosím tě proč to děláš, to je nesmysl, všichni jdou k volbám, jdi taky a dělej jinou pořádnou práci.‘. A tak s tímhlectím se vyrovnávat, to bylo už dřív.“*¹²⁴

Faráři i laici se v této době museli začít potýkat s častými interakcemi s příslušníky Státní bezpečnosti. Jeden z nejdůležitějších tmelících faktorů mezi angažovanými členy ČCE byla možnost sdělit svůj zážitek s StB ostatním kolegům, bratrům, poradit se s nimi a zároveň zažít vzájemnou solidaritu ve společné nelehké situaci. Tyto zážitky se státními orgány jsou často předmětem vyprávění dotazovaných narátorů. Pavel Hlaváč vyzdvihl velkou nevyváženost ve znalostní a myšlenkové vybavenosti činovníků státní moci a jednotlivých narátorů: *„A von říkal (pozn. autora: státní tajemník): ‚Ne to musíte obnovit.‘, a říkám: ‚Prosím vás to teďka budu obnovovat a za 14 dní si vzpomenete, to zas budu vobnovovat a vdyť vy to vlastně vyprazdňujete ten akt tímhlectím.‘. Takže jsem tam (pozn. autora: přednést slavnostní slib republiky podruhé) nakonec jel. Tam to bylo před místopředsedou, což byl nějaký soudruh Staněk, a na toho jsem zase já měl, prostě takovou polehčující okolnost [smích], protože sestra Rumlová, maminka nynějšího synodního seniora byla Smetánková a voni měli cukrářství jo a vona byla potom, když Jirka umřel, tak byli v Chrudimi, takže jsme spolu mluvili a já jsem nějak jmenoval Staňka a vona říká: ‚Staněk jo, no jo ten se u nás učil a krad kremrole, měl je takhle nastrkaný za košilí a tatínek mu takhle bouchnul do břicha a byl celej umatlenej vod toho krému.‘, a já jsem prostě vždycky, když jsem před toho místopředsedu přišel, tak jsem se na něj koukal, jakože má, že je celej umatlanej vod kremrolí a byl to zmetek, to byl vopravdu soudruh takovej. Přece Bohdana Pivoňku buzeroval kvůli tomu, že*

---

¹²⁴ Rozhovor s Janem Kellerem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

napsal do sborovýho dopisu, ať vás chrání pravice hospodinova jo, že to je pravicovej oportunistus, no prostě šílený kretění to byli a já jsem říkal, to bylo při setkání farářů na vokrese, já jsem říkal: „No ale pane místopředsedo, to je biblickej text.“, a von takhle votevřel šuplík a vzal bibli a takhle začal mlátit tou bibli do stolu a: „Nemyslete si, my známe bibli“¹²⁵

Jakub Trojan zase popsal interakci s příslušníky StB, ve které markantně změnil zaběhnutý rámec dané situace, a sice výslechu. Situaci svým mluvním aktem značně pozměnil: *„Vždycky, když byli dva, tak jeden z nich byl vostrej a druhej byl takovej jako jakoby na vaší straně, tady byli čtyři tak jeden z nich hrál toho dobrýho, tak říkal: „Soudruzi, když vám tady pan Trojan říká že s Palachem se setkal jenom jedenkrát, nikoli třikrát, tak už ho nechte, přece pan Trojan mluví vždycky pravdu, že mluvíte vždycky pravdu pane Trojan?“ Tak, já jsem v duchu vodpočítával vteřiny, když jsme byl u 17ti vteřin, tak jsem si říkal, ještě je nechám trošku to, tak asi do 25ti jsem to vodpočítal, pak jsem řekl: „Ne já nemluví každý pravdu.“, to si představte, co byste čekala? Když řeknete estébákům, že nemluvíte vždycky pravdu po čtyrech hodinách výslechu, já to čekal a vono to nezaznělo: „Máme tomu rozumět tak, pane Trojan, že jste nemluvil ty čtyři hodiny pravdu?“ Voni to neřekli, voni to neřekli, ztuhli, mlčeli, protože se jim nestalo, že by jim farář nebo někdo přiznal, že někdy nemluví pravdu, ani se mě nezeptali „A kdy teda nemluvíme pravdu?“ Jo? jak je to možný člověče, já dodnes to nechápu.“¹²⁶*

Každý z farářů měl kromě úkolů daných svým povoláním na starost ještě jednu velmi složitou věc. Byl postaven před skutečnost, že je nad ním vykonáván státní dozor od tzv. státních tajemníků¹²⁷, kteří rozhodovali o udělení státního souhlasu při každém stanovení, ale i přemístění faráře. Zároveň neustále mapovali, zda farář v jejich okrese není nějaký přehnaně aktivní a neprovádí nějaké misijní činnosti nad rámec. S touto situací se tedy bylo nutné nějak se ctí vypořádat. Narátoři

¹²⁵ Rozhovor s Pavlem Hlaváčem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

¹²⁶ Rozhovor s Jakubem Trojanem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

¹²⁷ Působili při krajských a okresních národních výborech.

hovořili o různých strategiích, jakým způsobem se s tímto dozorem od státního aparátu vyrovnávali, často jim nejdříve v komunikaci vypomáhali starší kolegové (pokud u nich byli v zaučení, v tzv. vikariátě), kteří jim zároveň ukázali jak na to. Státní tajemníci dohlíželi také na to, kdo bude přijat na KEBF [Dinuš 2004: 10].

J. Krpálková se v souvislosti s otázkou perzekuce evangelických duchovních, a ohledně toho, jaká se jí zdála její míra¹²⁸, vyjádřila myšlenku, že spíš šlo vždy o individuální případy, než aby docházelo k plošným perzekucím členů církve jenom kvůli tomu, že vykonávají farářské povolání. Vyjádřila několik možností, se kterými mohli jednotliví faráři počítat: mohli mít určitý klid, neboť už tím, že byli faráři, se lidi spouště jejich činů nemuseli divit a počítali s tím, že ti faráři budou vždycky mimo hlavní proud: *„Já si myslím, že pro všechny ty církve platí to stejný, tam kde ty církve nešly přímo politicky proti režimu, tam měli normálně dobrý celkem přežití, když vezmu já sebe, já jsem si to vysvětlovala tak, že vlastně svým způsobem to bylo nějak snazší, že člověk jednou se přidal k tý církvi, stal se to farářkou, tak jsem byla tak jako už odepsaná a už mě nikdo neotravoval a když oni přilezli s tou urnou, no tak přilezli, zase vodlezli, ale že by z toho dělali nějaký závěry moc ne.“*¹²⁹

Další možností bylo, že se farář mohl potkat s tajemníkem a dalšími příslušníky státních složek, kteří se cíleně zaměřovali na postupné utlumování aktivit církvi: *„A já si myslím, že když někde se jelo po těch farářích...Tomáš Bísek, toho jsem víc jako poznala po letech teda, když jsem přemýšlela o tom, proč voni toho Tomáše Bíska zbavili toho souhlasu a vykopali...já si myslím, že to bylo tím, že ten církevní tajemník se konfrontoval s nim a vyjel po něm, pokud vlastně po tobě nikdo přímo nevyjel, tak se to nějak jako dalo.“*¹³⁰

---

¹²⁸ Dotaz na míru perzekuce má souvislost s komparací s jinými církvemi, a jeho součástí rovněž bylo, zda byla tato míra ovlivněna osobností J. L. Hromádky. J. L. Hromádka byl v 50. letech komunistickými představiteli vlády velmi oceňován za to, jakým způsobem prosazuje spojení socialistických myšlenek a náboženství v zahraničí. Církev si tak mohla zachovat některé na tu dobu výlučné možnosti, jako je práce s mládeží [Vaněk 2005: 941].

¹²⁹ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

¹³⁰ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

Někteří faráři měli problémy s tajemníky a ostatními, neboť se zúčastnili některé události, kterou představitelé komunistického státu označili jakožto ohrožující: „*Proč některý ty faráři byli zbavený toho souhlasu, tak třeba Trojan to bylo jasný, poněvadž ten pohřbíval Palacha a ty co podepsali Chartu, tak to bylo jasný, pokud teda byl někdo zbavenej v souvislosti s Chartou.*“

Jako nejzávažnější se jeví ta možnost, kdy opravdu záleží na individuálním jedinci, na osobnosti církevního tajemníka, jakým způsobem farářův život ovlivní: „*Ale takový ty jednotlivý faráři, proč je zbavili toho souhlasu, to si myslím, že byla nějaká konfrontace nějakýho jednotlivýho debila církevního tajemníka, kterej najednou byl moc aktivní, protože jinak by byli museli zbavit nás všechny toho souhlasu, ale to neudělali. Takže si myslím, že to byli takhle individuální kauzy, že nějaký tajemník se někoho bál.*“¹³¹

J. Krpáková konfrontovala proběhnuvší události, které se staly důvodem pro stíhání jejích dalších kolegů, se svými životními počiny, snažila se uchopit, proč se na ni nikdo z StB nezaměřil: „*Já jsem měla ty dva bratry v cizině a jezdila jsem na pozvání za bráchou, na pozvání jednoho bratra k druhýmu, nikdy to nikomu nevadilo, vodjela jsem zase jsem přijela, přivezla jsem támhle nějakýho Kunderu, každému to bylo fuk, nikdo na to nepřišel. (...) Já jsem se jako tím netajila, pokud na to přišla řeč, já jsem jako vždycky řekla, že jsem proti bolševismu, že jsem nikdy nebyla u voleb, že mám představu úplně jinou vo lidských právech.*“¹³²

Tato část rozhovoru byla zakončena její reflexí osobnostních rysů jejích farářských kolegů, které mohly být důvodem zvýšeného zájmu o jejich osobnost mocenskými představiteli: „*Proč voni jeli po Kocábovi, no to chápu, protože ten Alfréd byl nesmírně...měl takový obdarování, a tak oslovoval mraky lidí, nebo ten Karásek, mraky lidí oslovoval svojí existencí, tyhle lidi voni museli odbourat, za nima šly davy lidí, voni je museli odbourat, protože se jich tak moc báli. (...) když voni zbavili toho*

---

¹³¹ Rozhovor s Jindřiškou Krpákovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

¹³² Rozhovor s Jindřiškou Krpákovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

*Alfréda, já myslím, že ho zbavili souhlasu po týhleto velký akci v tý Boleslavi, protože tam bylo asi 600-700 mladejch lidí, který se vraceli domů naprosto změněný, oslovený jim, tak proto voni jemu sebrali ten souhlas, aby znemožnili tohlencto davový setkávání.*¹³³

2.4.3 80. léta

Když nastoupil v roce 1985 k moci v SSSR M. S. Gorbačov, začaly se opět dít v Československu postupné změny. Především se objevilo, zvláště díky mladší generaci už větší množství různých spolků a společenství. Tím, jak se začala proměňovat situace, a přicházelo větší uvolnění, tak se tvůrčí jedinci opět začali scházet a promýšleli, co by se dalo užitečného zrealizovat. Většina lidí však nepřemýšlela vůbec nad tím, že se komunistická moc zhroutí. Počítali s tím, že komunisti tady budou a bude se tedy opět jednat v rámci možností, které jsou k dispozici. Vynořil se větší počet různě zaměřených skupin i v rámci evangelické církve. *„Vlastně vono v tý době 80. let probíhala řada různějch skupin, tak probíhala skupina kam mě pozval Karel Schwarz, nebo možná Michal Otřísal, já už ted' nevím přesně, to byla skupina lidí, který byli mně blízky z toho důvodu, že se zajímali o tu sociální práci, zdravotnictví, tam chodil právě ten Karel Schwarz, Michal Otřísal to zaštiťoval, bylo to ve Vršovicích a chodil tam třeba taky Tomáš Halík a řada jiných lidí a tam vlastně se probíralo, jak vypadá, co to je sociální práce, zdravotnictví, jak by to teda vypadalo, kdyby se do toho vnesla ta křesťanská víra, byla to ekumenická skupina, katolíci, evangelíci, takže to sem tam jako řešilo a my jsme tam nějak s tím Karlem Schwarzem a s jeho ženou a s nějakějma ještě dalšíma lidma jsme se snažili o to, že by se založilo to Středisko takzvané křesťanské pomoci.*¹³⁴

2.4.3.1 Společenství Taizé

---

¹³³ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

¹³⁴ Rozhovor s Jindřiškou Krpálkovou vedla Anna Boháčková, říjen 2012.

V 80. letech pronikají zahraniční inspirace jak do celé československé společnosti, tak i mezi společenství věřících. Významným náboženským společenstvím, které oslovilo jak starší i mladší generace bylo komunitní ekumenické společenství mnichů původem z Francie, města Taizé, které je po tomto městě pojmenováno. Zájem spiritualitu, se kterou tato komunita přicházela, projeví také evangeličtí faráři. Alfréd Kocáb navázal s touto komunitou kontakt již za pražského jara v roce 1968 (jel se do Taizé dokonce podívat se skupinou mládeže¹³⁵). V těchto aktivitách spolupracoval A. Kocáb také s vršovickým farářem M. Otřísalem¹³⁶. Zároveň se toto hnutí stalo velmi podstatnou ekumenickou platformou i v Čechách. Na společných setkáváních v duchu Taizé se potkávali evangelíci, katolíci, ale i další zájemci o duchovní život: *„Do toho paralelně koncem sedmdesátek, nebo začátkem osmdesátek Alfréd Kocáb nás přitáhl k, nebo do Čech přitáhl Taizé a tento způsob křesťanství, do toho se rozjelo Charismatické hnutí uvnitř naší církve a tam byl jako fakt srandovní moment, že to Taizé docela dobře spojilo pražské liberální katolíky a pražské zajímaví se evangelíky.“*¹³⁷

---

¹³⁵ Viz. [Kocáb 2007: 150 – 151].

¹³⁶ „Alfréd Kocáb jako byl prostě ten typický člověk jako, kterej byl vybaven jak teda tím duchovním vhladem až do jakoby řečně i mystické části té křesťanské víry a zároveň jako nasazen i v té občanské angažovanosti. Tohleto spojení já vidím jako pro sebe, jako úžasné, proto jsem se také účastnil těch jeho seminářů, nebo takových setkáních mládeže, že jo, se jezdilo do Boleslavi za ním, tam jsem se také potkal s Michalem, že jo, s jeho synem, kterej tam koncertoval s námi a pobýval, takže proto jsem tam také jezdil už jako mládežník a student. Protože zase jsem k tomuhletomu přirozeně tihnul, nikdy mě nezajímala zbožnost kvůli zbožnosti a nikdy mě nezajímala aktivita kvůli aktivitě, prostě tohleto spojení jsem považoval za zásadní, asi to taky souvisí s tím naším společným, teď myslím s Alfredem Kocábem, s tím společným příklonem ke komunitě Taizé, která tohleto v podstatě žije, že jo a tím se podle mě stává taky tak jaksi atraktivní pro takový ten typ mladých, i po sléze starších, který právě jako cejtěj, že tohle je potřeba propojit jako dohromady. Takže to prostě, že jedno bez druhýho je jako v podstatě tak jakoby takový prázdný nebo při nejmenším velmi nebezpečný, jak ten aktivismus, tak ta zbožnost.“ Rozhovor s Michalem Otřísalem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

¹³⁷ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

3 Evangelíci a underground

„No tak já bych asi začal trochu víc ze široka, já myslím, že to není takhle jednoduchý, že by prostě všichni evangelíci byli přívrženci druhé kultury nebo undergroundu, nebo něčeho takového, to asi takhle taky nebylo. Prostě i ty evangelíci tvořej společnost a nepochybně byste kupodivu našla spoustu evangelíků, který, to že jsme třeba nosili dlouhý vlasy, který to neskutečně sralo a rádi by nás vylepali, tak podobně jako ti komouši jo.“¹³⁸

V undergroundovém hnutí byly myšlenky Nového zákona velmi živé, křesťanská orientace byla jednou z alternativ, ke kterým se mohli mladí lidé uchýlit. Díky aktivitě intelektuálů, kteří nemohli oficiálně přednášet, umělců, kteří nemohli oficiálně vystavovat, farářů bez souhlasu i díky podpoře těch, kterým souhlas zůstal¹³⁹, a díky nadšené mladé generaci se na nejrůznějších neoficiálních setkáních¹⁴⁰ mohly rozvíjet všechny možné směry, ať umělecké, vědecké, nebo vyznavačské, které nebyly součástí oficiální kultury. Tato setkávání měla určitá základní styčná místa a přemostňující osoby. Napojení Svatopluka - Sváti Karáska¹⁴¹ proběhlo skrze koncert Beranů, na kterém hostoval: „Netrvalo to dlouho a po jednom takovém vystoupení s Beranama za mnou přišli dva lidi – až dlouho potom jsem se dozvěděl, že se jejich prostředí říká underground. Někdo je upozornil na Berany, tak si to šli poslechnout. Potom mi říkali, že o nás dostávali hlášky, že Berani se pro underground moc nehodí, to je prý moc církevně zaměřené, ale že s nimi zpívá takovej tlustej člověk a tomu, že musej za každou cenu hodit lano. Ten že se hodí. Takže hodili lano a pozvali mě na nějakou svatbu do Postupic“ [Hájek, Plzák 1998: 88].

---

¹³⁸ Rozhovor s Tomášem Molnárem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

¹³⁹ „Jezdili jsme na bohoslužby evangelické i katolické. Do Řepčic za Zdeňkem Bártou, v Bezně byl katolík Pavel Michal, který mě, přestože jsem neměl státní souhlas, nechal kázat, nebo kněz Pepa Kordík, který mi řekl, ať promluvíím k lidem. Takhle jsme navštěvovali kostely, dělali divadelní hry, výstavy, bylo to živé společenství.“ [Hájek, Plzák 1998: 90]

¹⁴⁰ viz [Hájek, Plzák 1998: 90].

¹⁴¹ Svatopluk Karásek, evangelický farář, který se ve velké míře podílel na aktivitách undergroundového hnutí až do doby, než v roce 1980 pod tlakem i s celou rodinou emigroval.

Vzájemné vztahy mezi evangelíky a undergroundem se začaly tvořit už před rokem 1974. Propojení evangelíků a undergroundu má zároveň v sobě jistou tenzi (viz citát pod nadpisem). Konzervativní část církve se vyrovnávala s částí inovativní, která pojímala své vyjádření a žití víry trochu odlišným způsobem a zároveň si přála tento svůj způsob žité víry předávat dalším členům, neodpojovat se od společnosti: „Samozřejmě, že typický evangelický mládežník asi nebyl zrovna underground, že jo, jako ten folk mu byl jako obecně vzato bližší, ale právě zprostředkováno přes nás, takovýhle blázny, jako Svát'a Karásek a třeba já, tak se to učil brát jako něco, co jako patří k tomu k tý angažovanosti ve společnosti no. Mě vždycky, jako víte co, samozřejmě žilo spousta lidí, který když se na ty hároše podívali, tak jako už je měli zařazený automaticky a samozřejmě takový byli i v tý církvi. Nicméně měli to v církvi trošku zkomplikováno, protože jako k typické vizáži evangelického faráře patřilo dlouhé háro a dokonce i dlouhý vous, takže voni tyhle ty muži, takový jako evangelický faráři jim to trošku komplikovali, ale možná když to řeknu méně ironicky, tak jim naopak tuto cestu do těchto kruhů jakoby spíše přijímali. Myslím si, že to prostě dodnes jakoby patří k takovému typickému rysu evangelického faráře, já jsem svého času taky měl dlouhý vlasy.“¹⁴²

Tuto kapitulu rozdělím podle časového schématu, s ohledem na to, že československý underground je možno rozdělit do určitých období, podle obsahu hlavních činností jeho členů, vztahu československého státu k této skupině a i rozdílu v „členské základně“ v 70. a 80. letech.

První podkapitola s časovým rozmezím od roku 1974 do roku 1977 bude zaměřena na hlavní přemosťující osoby mezi evangelickou církví, undergroundem a kulturním disentem. Zároveň se zde dotknu významné propojovací aktivity, kterou jsou bytové semináře a další „uzlové body“, kde se mohlo stýkat více lidí zároveň. Závěrečná část podkapitoly bude o způsobu propojení undergroundu a významných

---

¹⁴² Rozhovor s Michalem Otřísaem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

osobností, které většinou nesměli tvořit, či pracovat ve svém oboru, ze kterého nakonec vznikla Charta 77.

Druhá podkapitola bude zaměřena na období po roce 1977 do roku 1980 – zde se zaměřím na způsob propojení evangelíků, undergroundu a Charty 77, a zároveň bych se zde chtěla zaměřit na vznik undergroundových komunit v tzv. „barácích“. Třetí podkapitola bude zaměřena na způsobu propojení undergroundu a evangelíků v 80. letech. Zde se objevuje další generace členů evangelické církve, kteří byli napojeni na undergroundovou scénu. Ta také zažila mírnou generační obměnu.

Poslední podkapitola se bude věnovat tématu neoficiálních kulturních aktivit, které nebyly přímo napojeny na underground: *„Ale těch lidí, který nějak jako vzdorovali, chtěli a nebyl to vysloveně underground, co provozovali, bylo strašně moc a jestliže člověk má alespoň trochu nějakýho tvůrčího ducha a je vytlačenej násilím z běžnýho života, no tak pak si začnu tu kulturu tvořit sám.“*¹⁴³

3.1 Evangelíci a underground v letech 1974–1977

Z hlediska (nejen) kulturních aktivit jsou v tomto období hlavní spojujícími osobami mezi evangelíky a undergroundem Svát'a Karásek, který se věnoval velmi intenzivně skládání hudby a zpěvu, a také člen kapely The Plastic People of the Universe Vráť'a Brabenec¹⁴⁴: *„Ano, takže samozřejmě že i ten příklon k tomu undergroundu, zase, nebyl jsem jako nikdy členem toho hnutí, ale byli mně ty lidi jako blízký. A samozřejmě to tušíte asi, že to bylo vždycky trochu pro nás evangelíky jako filtrovaný Svát'ou Karáskem že jo, kterej byl takovou tou naší spojnicí přirozenou, zase ne jako chtěnou nebo programatickou*

---

¹⁴³ Rozhovor s Tomášem Molnárem vedla Anna Boháčková, březen 2015. Tomáš Molnár se před rokem 1989 aktivně podílel na různých neoficiálních kulturních aktivitách; pracoval také v antikvariátu v Dlážděné ulici, kde se potkávali umělci, kteří nemohli oficiálně tvořit.

¹⁴⁴ Studoval na KEBF, tuto fakultu se rozhodl navštěvovat – nejdřív v neoficiálním duchu jakožto údržbář v Jirchářích, později se přihlásil ke studiu – společně s V. Karáskem.

spojnicí s tímhle tím světem. Takže samozřejmě potkával jsem se i s těmahle lidma, s Mejlou Hlavsou, což byl bezvadnej chlap a jako evangelíci jsme třeba nastoupili proti nim taky třeba při fotbalovým utkání, což byly úžasný chvíle, protože například já jako pravé křídlo evangelické jsem hrál proti Svátovi Karáskovi, který byl levým obráncem, takže jsme se jaksi v těchto dvou rovinách potkávali. Bylo to jako dobré, byla kolem toho i docela sranda, my jsme nastupovali s písni Ktož jsú boží bojovníci a já nevím, co, zpívali voni, tenkrát, to už si nevzpomínám. Jako samozřejmě dodnes si vzpomínám, že když tam byly fanouškovské tábory obou těch skupin tak, když se na mě řítíl Svát'a jako obránce a já na něj jako útočník, tak někdo z toho jejich tábora zařval: ‚Utrhni mu játra!‘.¹⁴⁵

Těmi neoficiálními příležitostmi, na kterých probíhala umělecká produkce, byly často různé oslavy¹⁴⁶, svatby a také křtiny (viz níže). Underground je spontánním hnutím mladé generace, s čímž jsou spojeny také pravidelné neoficiální studijní pravidelné akce v podobě bytových seminářů. Mnoho mladých lidí v této době nemohlo studovat na vysokých školách z politických důvodů souvisejících s jejich rodiči. Druhou skupinu tvořili mladí lidé, kteří neměli zájem se vysokoškolsky v humanitních oborech, neboť by se museli stát členy SSM. „Do mýho semináře v tý poslední fázi chodili většinou mladí hoši z venkova, kteří přijeli budovat pražský metro, nechtěli se vzdělávat v komunistických školách, ale zároveň to byli zvědaví lidi.“¹⁴⁷ Všechny tyto akce vznikaly na podkladě velmi intenzivního zasíťování, které vzniklo jak už před rokem 1968¹⁴⁸, tak i později.

Důležitým fenoménem pro vzájemné síťování jsou určitá místa, kde se lidé mohli bezpečně vzájemně potkávat a předávat si znalosti a

---

¹⁴⁵ Rozhovor s Michalem Otřísalem vedla Anna Boháčková, březen 2015. Michal Otřísal, farář Vršovického sboru, se před rokem 1989 se podílel na pořádání neoficiálních kulturních akcí. Po roce 1989 nastoupil do ČT jakožto dramaturg náboženských pořadů.

¹⁴⁶ „Od té doby jsem se s nimi vídal, zvali mě na všelijaká setkání, oslavy a narozeniny. Pamatuju si, že když měl Egon Bondy padesátiny, složil jsem mu jako dárek Say No to the Devil. Bylo to za Prahou v Klukovicích“ [Háje, Plzák 1998: 89, 90].

¹⁴⁷ Rozhovor se Zdeňkem Pincem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

¹⁴⁸ Zde slouží za příklad velmi známý ekumenický čtvrtletní seminář v Jirchářích

tvorbu. Jedním z takovýchto nejznámějších spojovacích míst byl byt rodiny Němcových¹⁴⁹ v Ječné ulici¹⁵⁰. Scházeli se zde nejenom příznivci undergroundu z celé republiky a zároveň se zde konaly bytové přednášky a semináře.

„Pražský underground kolem Ječný měl dost silný duchovní zájem. Konala se tam přednášková univerzita, kde přednášeli Jirka Němec, Jan Sokol, Lád'a Hejdánek a Bonaventura Bouše. Jednou za měsíc v sobotu odpoledne se sešlo dvacet, třicet mladých lidí a probíhala základní filosofická a teologická výuka“ [Hájek, Plzák 1998: 90].

Když jsem undergroundové hnutí označila jakožto hnutí mladé generace od začátku 70. let¹⁵¹, tak se tam také zapojila i starší generace intelektuálů. Takový zajímavý a originální, vlastně trochu nekorektní výklad, proč se přední čeští zakázaní intelektuálové zapojili¹⁵² do aktivit undergroundu, mi poskytl pan profesor Zdeněk Pinc: *„Práce s cikány měla takový zvláštní podtext, protože ona ukazovala, kterák vzdělanostní elity hledají cestu k tomu obyčejnému lidu. Tvář, skupina kolem časopisu Tvář, se rozštěpila na ty, kteří šli vstříc k pražskému undergroundu, Jirka Němec, Honza Lopatka a další. A ti se vlastně chtěli přizpůsobit životu těch, Jirka Němec byl intelektuál par excellence, evropskejch parametrů, původně dosti ortodoxní, bigotní katolík. Naučil se, aby se přiblížil lidu, tak se naučil pít víno a posléze*

---

¹⁴⁹ „Někdo by se měl pustit do nějakýho popisu, takový mikrohistorie Ječné 7 a to stačí, máte to všechno pohromadě, jako co se tam odehrávalo, kdo se tam s kým potkal, co to znamenalo, jaký tam vznikly vazby jako mezi lidma.“ Rozhovor s Peterem Morée vedla Anna Boháčková, únor 2015.

¹⁵⁰ „Škrabali jsme brambory a Dana nám sdělovala, co je nového, kdo je na tom špatně, kam by se mělo zajet a koho navštívit. Pošeptala nám, kde bude příští koncert Plastiků, a zavázala nás mlčenlivostí, aby se to estébáci předčasně nedozvěděli.“ [Háje, Plzák 1998: 91] Je to tedy byt Dany Němcové, jež svou činností významně přispívala jak undergroundové skupině, tak později Chartě 77 a VONS a Jiřího Němce, filozofa, který později propojil undergroundové prostředí s prostředím intelektuálních elit, čímž vznikla Charta 77.

¹⁵¹ Zde se zaměřujeme na hudební underground, samotný umělecký underground vznikl v Československu již v 50. letech v literární a malířské tvorbě.

¹⁵² Kromě samozřejmě té zásadní motivace, že nemohli vykonávat své povolání svobodně, oficiálně a chtěli se mu moci věnovat, alespoň mimo struktury.

se z něj stal vlastně notorik, to víno pil po způsobu, jak voni pili, několik litrů denně a přiblížil se tomu lidu trošku zu viel. ¹⁵³

K tematice styčných míst je dobré podotknout, že i Svát'a Karásek, v té době bez souhlasu, vykonával náhradní povolání kastelána na hradě Houska. Tento prostor odříznutý od lidí nabídl Plastikům k nahrání jejich první desky *„Egon Bondy's Happy Hearts Club Banned*. Zaujalo mně pokračování vyprávění o vzniku nahrávky, neb jsem se kdysi podivovala nad tou konkrétní jednou písní také: „My jsme s Martinem Jirousem a Stáňou vařili a všelijak jsme vyplňovali přestávky. Tehdy jsem se vzpouzel proti některým textům. „Co je to za zvěst, ta Zácpa? Bondy zkrátka nemůže jít na záchod a to je tak důležitý? Nejsou dneska důležitější věci?“ Martin se smál, že to je dobrý, že Zácpu hrát budou“ [Hájek, Plzák 1998: 99].

Pokud se zamyslíme nad tématem propojení obou společností, evangelického a undergroundu, může být praktické rozlišovat v této souvislosti mezi oficiální strukturou a jejími představiteli, tedy ČCE, a jejími jednotlivými členy. Jak už bylo psáno výše mezi faráři, zvláště mezi těmi, kteří přišli o souhlas, panovala značná solidarita. „Kontakty byly spíš s tou skutečnou církví, s Milošem Rejchrtem, a Vojenem Syrovátkou a dalšími, s nimi jsem se přirozeně vídal, zatímco s tou oficiální církví jsem se tak přirozeně nevídal“ [Hájek, Plzák 1998: 96].

Struktury, které jsou v systému zavedené, tedy vlastně nemohou být v pozici struktury paralelní (třebaže ČCE byla spíš trpěná, ale byla to stále oficiální veřejná organizace, bylo na ní přispíváno od státu, byla právně zasazena do československého zákonodárství): *„Ted'ka jsem do rozhlasu dělal nějaký výklad něčeho a jsem si uvědomil, že jestli se něco děje podstatného, převratného, tak je to vždycky mimo struktury. Od oficiálních struktur, státních, ani já nevím církevních nečekejme nic převratného a nic zásadního, to jsou udržovači nějakýho středního proudu, kterej většinou nese spousty svinstva. A u věcí výjimečných, ke*

---

¹⁵³ Rozhovor se Zdeňkem Pincem vedla Anna Boháčková, únor 2013. Zdeňk Pinc se významně podílel na přednášení na bytových seminářích, je to pamětník mnoha událostí spojených s děním v undergroundu, Chartě 77 a mnoha dalších aktivitách. V 70. letech, když nemohl oficiálně přednášet, tak se věnoval sociální práci s romskými dětmi.

kterým se pak samozřejmě zpětně ty instituce hrdě hlásěj, jak ta církev se teď bude hrdě hlásit k tomu Husovi, ale ve chvíli kdy se to děje, tak ten Hus je mimo oficiální struktury. Já nevím D. Bonhoeffer, jestli vám to jméno něco říká, tak D. B. ve chvíli, kdy se postaví Hitlerovi tak je v podstatě mimo oficiální struktury církevní, tak von už s tou církví zas tolik v té chvíli společnýho nemá. Nebo samozřejmě mluvím-li o církvi jako o oficiální struktuře, pak je cosi jako církev neviditelná a tohleto platí totéž i vo těch chartistech a vo těchhlectěch lidech, samozřejmě oni byli nějakým způsobem všichni členové Českobratrský církve evangelický, nebo mnozí tedy z nich, ale v zásadě to co dělali, by bylo mimo tu strukturu oficiální Českobratrský církve evangelický.“¹⁵⁴

Československý underground je postaven na myšlence tzv. druhé kultury. Ti kdo se do toho společenství přidali, chtěli často žít podle jiných hodnot, než podle těch, které byly prosazovány oficiální státní mocí. Obecně tuto snahu můžeme označit, jako snahu o kulturní pluralitu. Kulturní sféra však byla státní mocí zahrnuta do jednotné univerzalistické sféry, určované komunistickou stranou. To mohlo zapříčinit postupně sílící státní represi vůči členům undergroundového hnutí. Nejdříve to bylo občasné rozpuštění určité umělecké akce policií (většinou na popud StB): v roce 1974 proběhlo násilné rozehnutí koncertu Plastiků a DG307 v Rudolfově u Českých Budějovic; v roce 1976 bylo měsíc po povoleném koncertu na soukromé akci¹⁵⁵ zatčeno 19 lidí.

„Připadali jsme si málo političtí. Zpíváme písničky, děláme výstavy a není v tom žádné nabádání k politickému zvratu. Spíš šlo o výzvy ke svobodě, za hudbu a obrazy se přece nezavírá. Potom byly zajímavé dohady, jak to budou dělat dál, když některým kapelám nedávali souhlasy k hraní, některým farářům brali souhlas k výkonu duchovenské služby, spisovatelé nemohli publikovat. Bylo jasné, že vymýšlejí nová nařízení a nová řešení, protože vznikalo něco, co ještě neuměli řešit. U nás se nakonec rozhodli k procesu. Od začátku mi to

---

¹⁵⁴ Rozhovor s Tomášem Molnárem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

¹⁵⁵ Oslava svatby Ivana Magora Jirouse v Bojanovicích.

připadalo netaktické, že si tím jenom uškodí. Taky to tak nakonec bylo. [Hájek, Plzák 1998: 142]“

Pozdější proces se 4 z těchto zatčených¹⁵⁶ byl jasným signálem pro solidární mobilizaci dosud oddělených skupinek zakázaných intelektuálů. Zde se potkává underground a vznikající Charta 77. „Když shodou okolností po této mé schůzce¹⁵⁷ s Magorem na ně udeřili, tak režim vůbec nečekal, že bude nějaká odezva, že si toho někdo všimne. Vycházel z toho, že jde o divnou, potrhlou hudbu, která nemůže nalézt širší podporu a nikoho asi nenapadlo, že by se jich ti takzvaní disidenti zastali. Už z tohoto hlediska byla velmi důležitá moje schůzka s Martinem Jirousem, protože bez ní bych se jich asi také nezastával, neměl bych do toho přece jen takový vhléd. Společně s Jiřím Němcem, s nímž jsem se znal z *Tváře*, jsme začali dělat na jejich podporu kampaň, kterou jsme si rozfázovali na jednotlivé kroky.“ [Vaněk 2005: 137]

Na této platformě solidarity s nespravedlivě stíhanými hudebníky a posléze s dalšími lidmi, se kterými bylo jednáno v rozporu s dodržováním lidských práv, se postupně sešli lidé z různorodých kulturních aktivit a právě i mnozí členové evangelické církve. „*Tak já jsem to dlouhou neodkládal, jakmile jsem zjistil, že se taková věc stala a zjistil jsem, že v tom důležitá osoba je Patočka, tak na mě padla velká tíseň z toho, co by se stalo, kdyby Patočka měl nějakou opravdu velkej průšvih. Teda nenapadlo mě hned, že by na to umřel, ale to, že za pár tejdnu umřel a já už jsem to měl podepsaný, bylo pro mě velká úleva, protože bych si to nikdy neodpustil. Moje motivy v tomto smyslu byly velmi osobní.*“¹⁵⁸

---

¹⁵⁶ Svatopluk Karásek, Ivan Magor Jirous, Pavel Zajíček, Vratislav Brabenec.

¹⁵⁷ Schůzka mezi Václavem Havlem a Ivanem Magorem Jirousem byla dojednána kunsthistorikem Františkem Šmejkallem (ten bydlel ve stejném domě jako Magor), který doporučil, aby se V. Havel s undergroundovou kulturou seznámil.

¹⁵⁸ Rozhovor se Zdeňkem Pincem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

3.2 Evangelíci a underground v letech 1977-1980

Toto období je ve znamení velkých represí ze strany státu vůči členům undergroundu a chartistům. I přes to však probíhali snahy o další posuny v tvorbě paralelní společnosti. Tyto snahy reprezentuje například zakládání různorodých komunit na statcích. Tyto komunity se snažily o nezávislost, jak kulturní tak i ekonomickou¹⁵⁹. Tato společenství jsou výtečnou půdou pro vzájemná přátelská setkávání mezi různorodými lidmi, jezdili se vzájemně navštěvovat a podporovat¹⁶⁰. Konalo se zde mnoho neoficiálních kulturních akcí, a pokud zůstaneme u způsobu propojení evangelíků a undergroundu, začíná se v této době objevovat další generace evangelíků, která byla tímto hnutím naprosto nadšená. I pro ně byl přemostující osobou Sváťa Karásek: *„Tak určitě, Sváťa Karásek byl prostě farář naší církve, ač tedy bez souhlasu, takže jsme se setkávali jak na církevní půdě, tak jsme za ním jezdili. V té době bydlel v Košířích, ještě tedy před odchodem do Švýcarska. Jezdili jsme do Řepčic, což nebyla žádná evangelická záležitost, i když pod jakousi patronací Zdeňka Bárty to tam fungovalo v Řepčicích. Já nevím, jestli víte, co to byly Řepčice, Řepčice byla komuna, tam poblíž Litoměřic, kterou potom - kde bydlely tři rodiny, kde se sjížděli lidi, kde se pořádaly přednášky, taky pijatiky, všechno možný a pak komunisti se rozhodli v těch Řepčicích, což byla úplně nepatrná obec, rozhodli, že vybudují velký autobusový nádraží a ten statek, krásnej, kde ty tři rodiny bydlely. Čárli Soukup, byl jeden z těch lidí tam, tak ho zbořili. A skutečně tam vybudovali velký autobusový nádraží, taková veselá záležitost.“*¹⁶¹

---

¹⁵⁹ „Razil jsem tezi, že když jsme se osvobodili v životním stylu, kulturně a nábožensky, zbývá už jen osvobodit se ekonomicky. (...) Tak jsem pak říkal v komuně v Řepčicích: ‚Pánové, už mám první nápad, jak se ekonomicky osamostatnit. Pronajmeme si pole – potají, aby se o tom estébáci nedozvěděli -, a něco tam zasadíme a pojistíme to na sto tisíc a nebudeme muset ani plejt, ani jednotit, ani okopávat, ani sklízet, ani prodávat – prostě rovnou hotový prachy‘.“ [Hájek, Plzák 1998: 158]

¹⁶⁰ „To se odehrálo na Sváťově farmě v Řepčicích, kde jsme byli už s Eliškou česat heřmáněk. (...) Nechali to tam vybouchnout.“ Rozhovor se Zdeňkem Pincem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

¹⁶¹ Rozhovor s Tomášem Molnárem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

Osud většiny komunit byl podobný, po nějaké době jim bylo jejich pracně opravené dílo zbouráno, anebo byli jejich obyvatelé vystěhováni. „Stavěli jsme a jednou mi u výslechu říká můj estébák: ‚Tak jsme se dozvěděli, že máte mlejn v Prosičkách...‘ A nám bylo jasné, že to dopadne stejně jako v Rychnově, v Řepčicích, na Víse. (...) Byli jsme underground, chartisti, křesťani, a mně došlo, že nás nenechají žít“ [Hájek, Plzák 1998: 165].

Snahy komunistického systému o udržení jednotného smýšlení svých členů byly velmi razantní a pro mnohé lidi nejen z undergroundu to neslo velmi těžké důsledky¹⁶². Tento razantní normalizační přístup Československé státní moci postupně povoloval až v průběhu 80. let, kdy se změnil systém v dohlížející mocnosti – SSSR¹⁶³. „*Ty osmdesátky bylo jasné, že ty šrouby povolujou, zároveň jsme v tu chvíli byli ještě bezdětný, nebo jsme měli malýho kluka, ale ještě jsme měli ten byt v tom přízemí a byli jsme jako jedni z prvních, kteří bydleli ve svém, jako z té generace, z těch partiček. Ještě jsme si udělali občas zpěv, v tom novogotickym kinoidním kostele na Korunní, tak jsme tam měli kapli, tak jsme jeden čas táhli takový ad hoc modlitební chvíle za zády toho, nebo s přivřenejma očima toho sboru, to bylo takový roztomilý období. V tu chvíli jsme jeli tři zaměstnání, v pět ráno jsme vstával, vytahoval popelnice a zatápěl, v osm jsem už byl ve svém druhém zaměstnání a počítal, zda Krušné hory spadnou do těch děr, co pod nima kopou a ještě se pařilo. Ideální místo¹⁶⁴, pro všechny blízko, to bylo vcelku fajn, pak už prostě přišel ten konec těch osmdesátek, kdy už bylo celkem jasné, že se něco změní.*“¹⁶⁵

Československá společnost sama o sobě nemohla pobývat ve stále stejně „zmrazeném“ stavu, obzvláště mladá generace se začala postupně věnovat volnočasovým aktivitám v různých spolcích a sdruženích, které už neměly s režimem téměř nic společného a vlastně těmito volnočasovými aktivitami (turistika, skauting, křesťanská

---

¹⁶² Neustálé výslechy, domovní prohlídky, ztráta zaměstnání a nemožnost najít si nové.

¹⁶³ Největší předěl se udál roku 1985 nástupem M. Gorbačova k moci v SSSR.

¹⁶⁴ Budova sboru na Vinohradech.

¹⁶⁵ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

setkání, ochrana přírody) začala vytvářet základy občanské společnosti¹⁶⁶. Zároveň začaly do Československa pronikat výrazné směry jako punk¹⁶⁷ a nová vlna.¹⁶⁸

3.3 Evangelíci a underground v letech 1981-1989

Toto období už dokumentují mladší generace z řad evangelických farářů. Často v této době studovali KEBF. Někteří bohužel ani studovat z politických důvodů nemohli, tak docházeli do různorodých zaměstnání. O undergroundových aktivitách se dovídali jakožto náctiletí už v 70. letech a velmi mnoho je tato alternativní možnost žití oslovovala: „*My jsme v roce 1977 bydleli ve Zlíně a do toho Zlína někdo přivezl z Prahy nějaký samizdaty jako průklepáky, jak se to šířilo jako ne knížky, ale prostě na nějakým na průklepácích na stroji napsaných tu Magorovu zprávu o 3. hudebním obrození a to nevím, jestli to psal Magor, ale myslím, že taky, popis, ale to už bylo tedy později potom, popis toho třetího festivalu 2. kultury na Hrádečku, jo. No a to, to se mi dostalo do ruky jako mladýmu klukovi, to jako mě tak nasměrovalo, protože mě jako fascinovalo, že ten Karásek jako farář, že se mu podařilo proniknout právě mimo jako ty církevní struktury, že vlastně třeba na tom Hrádečku, takže jsem si čet, že tam zpívala Kubišová, která pro mě jako pro dítě byla prostě hvězda číslo 1, jako zpěvačka někde z rádia z televize. Tak to pro mě bylo takový jako hodně bych řek iníciační, že jsem viděl, že jako farář se může, když má co říct a je autentickéj, že se může dostat mimo struktury té církve, oslovit nějak tu necírkevní veřejnost a to si myslím, že bylo pro mě tak jako existenciálně dost důležitý. Anebo vůbec, celej ten zjev Svátův, jeho písničky a styl života, že to člověku ukázalo, že i v té době těch 70. let může bejt mladej člověk křesťan a nemusí se nějak za to stydět a nemusí se s tím skrývat, takže to bylo hrozně důležitý.*“¹⁶⁹

¹⁶⁶ Viz. [Vaněk a kol. 2002: 7 – 10].

¹⁶⁷ V roce 1982 vznikla vynikající punková kapela Visací zámek.

¹⁶⁸ Viz. [Otáhal, Vaněk 1999: 15 – 16].

¹⁶⁹ Rozhovor se Štěpánem Hájkem vedla Anna Boháčková, březen 2015. Štěpán Hájek je dnes farářem v Brně-Husovicích, aktivně se podílel a dodnes podílí na pořádání

Do undergroundu se pak zapojovali skrze vlastní hudební a kazatelskou činnost, anebo přes Svátu Karáska, či přes spolužáky a společné návštěvy oblíbených hospod: *„Začal jsem chodit na gympl, kde shodou okolností tam chodil nějaký Saša Vondra a nějak jsme chodili na tu Klamovku a tam chodil nějaký Mejla Hlavsa a tak, já jsem v tom nějak šileně nejel, naživo od plastiků jsem slyšel mň písniče a po těch undergroundových koncertech jsem moc nejezdil, Klamovka – bylo to roztomilý pražský akvárko¹⁷⁰.“¹⁷¹*

V této i výše zmíněných podkapitolách je to splynutí jednotlivých kulturních proudů velmi přirozené, už se vlastně velmi těžko rozlišuje mezi tím, kdo je evangelík a kdo se zase vymezuje jinak, underground byl notně spjat jak s vírou, tak se vzájemným prolínáním všech možných vlivů. Toto vše probíhá u generace, která se v jiných částech světa stala často součástí nových sociálních hnutí. Tato se začala vyznačovat důrazem na pluralitu všech směrů a jejich vzájemnou synergii. Projevovali se zde postindustriální tendence, které se odklání od materialistického zaměření: *„Ale mluvíme o hospodě, kde jsme byli každéj sám za sebe, byli jsme kamarádi, já jsem na tu Klamovku nechodil za evangelíky. Ted' to bude znít puritánsky, ale prostě ano, byli lidé, kteří měli hlavní starost, aby se vyučili automechanikem, protože to tehdy neslo, chodili na diskošky. A pak byli prostě lidi, kteří se tak nějak vo něco zajímali shodou okolností, mohla to být svobodomyšlnost švihlého severočeského undergroundáka, nebo životní klika malinko autistického profesorského synka z Prahy, vnímáš, že je někde ten rozhovor sdílenější, snadnější. Vnímáš, že se tam dějou zajímavější věci než tancování na diskošce.“¹⁷²*

---

kulturních akcí. Pořádá unikátní bohoslužby v hospodě–klubu Desert spojené s hudební a literární produkcí. Je pamětníkem undergroundového dění, byl součástí undergroundové skupiny v Třebíči, založil undergroundovou kapelu Lídl&Velík.

¹⁷⁰ J. Šilar porovnává se severočeským undergroundem: *„Ty tvrdácký, z toho severočeského undergroundu, který to měli na talíři dostat občas do držky. Tady ty soudruzi jednak trošku nestíhali, jednak trošku se drželi zpátky protože, když dali po hubě někomu, nebo někomu brutálně ublížili, když ublížili někomu v těch severních Čechách, tak se jim to dost často podařilo udržet pod kobercem a když někomu ublížili v Praze, tak to druhý den vysílala svobodná Evropa a Hlas Ameriky, tak s tím museli opatrně.“*

¹⁷¹ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

¹⁷² Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

Socialismus v této době už dávno svůj lákavý revoluční, akční a přestavbový náboj ztratil. Pro mnohé se stal jakýmsi systémem z nutnosti, ve kterém se ovšem lze dobře zorientovat a moct hledat výhody pro vlastní materiální zabezpečení. Tento způsob však nepředstavuje hodnotový systém, podle kterého by se chtěla nová generace řídit. Část mladé generace si potřebovala pro svět utvořit nový smysl. Často však záleželo také na tom, jaké měli mladí lidé rodinné zázemí. Není to nicméně faktor určující¹⁷³. „*Když jsme dělali figuranty Čuňasovi, kterej byl technik, tak se jsme měli napůl dohodnutý s národním výborem, abychom ty prachy za to ubytování mohli fásnout tak jsme dojednali v nějaké opuštěné zbořenině v tý vesnici - trochu jsme zasquatovali. Tak to samozřejmě byla příležitost. Tam jezdili ty hodně švihlý a drsný kluci z toho undergroundu na severu, Čuňasovi kamarádi. Ale prostě to byli jako čitelný, srozumitelný, příjemný lidi. Zatímco když dám do kontrastu ten gympl, kam jsme chodili, tak tam bylo poblíž vojenské sídliště, takže tam bylo celkem požehnané množství plukovníckých synků, některý byli fajn, že jo, ale některý byli úplně zavřený v tý krabičce a neschopný z ní vykročit a ten bolševik pořád tu společnost formoval jako jeden velkej pracovní tábor s ostnatými dráty, obehnaný ostnatými dráty. Tak oni tak jako jim to nevadilo a oni to bezvýhradně akceptovali a já jak říkám, jsem nebyl žádný rebel a pak jsem měl ty svý čísilka, který mě docela bavily, to, že tam byly ostnatý dráty jsem bral jako danost spíš než jak jimi proběhnout, ať už v tom prvoplánovym významu, nebo v nějakym přenesenym na to jsem byl asi moc slabošskej a konformní ale když člověk potká člověka, kterej vůbec nevnímá ten problém a přišlo mu, že je to takhle dobře tak to je skoro stejně absurdní jako potkat někoho kdo volí.*“¹⁷⁴ Postupnou proměnu atmosféry ve společnosti dokumentují svědectví z doby od roku 1986. Veřejnost se začala postupně zúčastňovat různých nestátních kulturních akcí v mnohem hojnějším počtu. Undergroundové propojení křesťanství s kulturou byla velmi nosná myšlenka, která mohla v této

---

¹⁷³ Vysokoškoláci aktivní v revoluci v roce 1989 často pocházeli i z rodin s komunistickým zaměřením. Viz. [Otáhal, Vaněk 1999: 55 – 57].

¹⁷⁴ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

době oslovit značně ateistickou veřejnost. „*Já tam byl od listopadu 86 do konce května 87 a dalo se říct, že tady ty aktivity vyvrcholily takovou akcí, kterou jsme udělali na velikonoce v kostele, na velikonoční sobotu a to byla akce, že jsme vlastně propojili bohoslužby s takovým literárním večerem a voni tady ty máničky si nachystaly literární pásmo z Jana Zahradníčka, Znamení moci, což byl samozřejmě zakázaný autor a nejnebezpečnější báseň a bylo to jako celý koncipovaný k těm Velikonocům. A bylo to propojené s tím Zahradníčkem a na to jsme tehdy pozvali co nejvíc lidí, takže ten kostel byl úplně plný a kdo trochu jen měl v Třebíči zájem o kulturu, tak tam byl. Tak to byla velká akce no a podařilo se to a ani žádné průser z toho, pokud ke mně se doneslo, nebyl a pro mě to zas bylo úžasný, úžasná zkušenost, oslovit veřejnost, lidi z toho města, kteří tam asi přišli hlavně kvůli tomu Zahradníčkovi, to byla událost tehdy čist Zahradníčka, ale jako hezky se to propojilo s tím kázáním, takže to si myslím, že byla taková jako první velká akce tohoto typu, kterou jsem udělal, pak jsem se v tom přes celou dráhu svou farářskou snažil pokračovat.*“¹⁷⁵

3.3.1 Ivan Magor Jirous ve vyprávěních pamětníků

Magor byl pro příznivce undergroundového hnutí zásadní postavou. Ideály undergroundu nejenom hlásal, zároveň podle nich i žil. Navazování přátelství s Magorem probíhala na soukromých oslavách, nebo vzájemných návštěvách. : „*No a já nevím, mám třeba povědět o tom Magorovi?*“ (Tazatelka: „*Určitě!*“) „*To bylo taky jako, my jsme se seznámili, že jsme tam cíleně za nim jeli, to bylo tady přes brněnskýho chartistu, Víťu Holatu, zvaného Ťovajz, a s tím jsme a ještě s Tomášem Trusinou jsme jeli za Magorem do Staré Říše ho navštívit no a byla to taková pěkná návštěva a seznámili jsme se s Juliánou taky. Já pak od 1. června 1987 z té Třebíče odešel do Horních Dubének, což byla vesnice nebo je vesnice za Jihlavou a hned jak jsem tam začínal, takže vlastně několik měsíců po té návštěvě v té Staré Říši, tak proběhla taková akce*

---

¹⁷⁵ Rozhovor se Štěpánem Hájkem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

v těch Horních Dubénkách, že křest. Křtily se děti, Honza Šnajdr, který taky hrál s Plastikama na bicí občas, takže taky z undergroundu a Zbyněk Hejda, básník, křtili se děti, tak jsme to spojili, že uděláme takovej vikend, kdy tedy při bohoslužbách budou ty děti pokřtěny a ten Honza Šnajdr měl za kmotra těch dětí právě Magora, tak jsme udělali takovej vikend ze soboty na neděli, že tam přijel Magor a Juliána s dětma a Věra Jirousová tam byla taky, Šnajdrovi a Milena Černá, která je dneska ředitelkou nadace Dobré vůle. Takže jsme tam strávili u nás na faře v kuchyni vikend a ty bohoslužby se myslim povedly, že ten křest byl, alespoň všichni říkali, velice příjemný, a ještě Magor měl tenkrát období, kdy nepil, takže to byl hezky strávený vikend no a tím jsme se tedy nějak spřátelili.“¹⁷⁶

Undergroundová skupina byla oproti společnosti středního proudu značně menšinová záležitost. Propojování s touto skupinou nebylo snadné, mnoho lidí o ní ani nevědělo. Stykání s lidmi mimo hlavní proud bylo často považováno za nebezpečné, z důvodu případného zájmu StB. Šance na vzájemné navázání kontaktu vzrůstala s tím, pokud se sešel kolektiv mladých lidí z podobných rodinných poměrů – lidé, kterým nebylo umožněno studium kvůli politickému ohodnocení jejich rodičů: „*Za Magorem jsme byli, strávili jsme jeden večer a jednu celou noc ve Starý Říši u Magora, kde nám předčítal. Zcela soukromý slyšení jsme měli, jeho textů, ve strašný zimě, v tom pokoji byla tak hrozná zima, až někdy vokolo druhý v noci, jsme ho přinutili, aby zatopil v nafřácích. Takže samozřejmě, ten kontakt zase byl úplně běžnej, normální, nepřišlo mi to, že jsem nějaký hrdina.“* (Tazatelka: „*Vyšlo to tak nějak přirozeně.*“) „*Ano, prostě tak jsem prostě patřil mezi tuhle skupinu, která ne úplně korespondovala s establishmentem, tak.*“ (Tazatelka: „*Jste dobrej, že jste se do toho dostal.*“) „*No tak dobrej, nedobrej, podívejte se mnohý věci byly daný, já jsem jako syn faráře, ačkoli jak říkám, můj otec teda nepatřil mezi tu skupinu Nový orientace, můj otec byl spíš ortodox a možná byl spíš ultraortodox, přesto bylo vyloučený, že bych šel na střední školu, takže*

---

¹⁷⁶ Rozhovor se Štěpánem Hájkem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

jsem se na tu střední školu nedostal a šel jsem se učit ručním sazečem, kde bylo k potkání spousta podobných zkrachovanců doby, Šimsovy děti tam byly, vod Dusů si myslím, že tam někdo byl, David Němec tam třeba studoval, nebo studoval, učil se.

Takže to byl už samo o sobě trochu svobodnej prostor, kde ty děti těchle těch rodičů, který se nemohly opravdu někam dostat na žádný školy, tak ty rodiče je dávali aspoň na tenhlecten obor, kterej měl něco společnýho s tiskovinou jo, tak to teda sazeč nebo tiskař, v nějaký bláhový naději, že tam teda nějak se asi přitrou k nějakýmu vzdělání, tak už tím byl člověk předurčenej, já myslím, že nás ti komunisti jako sami hnali do jednoho stádce, tak.¹⁷⁷

Pamětníci se zúčastňovali soudních jednání, kterých měl Magor [bohužel] nepřeborně. Pro režimní představitele a StB byl hlavní postavou, která pro ně představovala rozvraceče socialistické společnosti. Měli z něj obavy hlavně kvůli jeho vlivu na mladé lidi. Režimní představitelé, díky svým pravidelným průzkumům dobře věděli, že stát postupně svůj vliv na mladé lidi ztrácí¹⁷⁸.

„No třeba když měl Magor soud v Jihlavě, to byl poslední, když byl naposled zavřenej za tu petici „Tak dost“. Tak to byl soud v Jihlavě a já jsem tam tehdy jel, to se tak dělalo, kdo sebral odvahu, tak aby ten souzenej tam měl nějakou oporu, tak aspoň na chodbě, aby tam nějaký jeho známý byli, no tak já jsem tam jel, bylo nás tam asi 50, různý právě tam byli, jednak chartisti jednak z undergroundu lidi a vím, že tam byl Mejla Hlavsa tehdy, si pamatuju.“¹⁷⁹

3.4 Evangelíci a neoficiální kultura

Kultura se s evangelickou církví velmi prolíná, což mnohé její členy podporovalo v tom, aby se zapojili do různých aktivit s dalšími lidmi, kteří chtěli tvořit pořady a umění nezávisle na státem oficiálně povolené kultuře. Mnoho lidí z evangelické církve se věnovalo

---

¹⁷⁷ Rozhovor s Tomášem Molnárem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

¹⁷⁸ Viz [Otáhal 2011: 246 – 247].

¹⁷⁹ Rozhovor se Štěpánem Hájkem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

pořádání různých hudebních představení, literární tvorbě a samizdatu a audiovizuálním pořadům¹⁸⁰. „Protože jsem byl znám jako farář, který s obrazem pracuje a dodnes je spousta lidí, kteří vzpomínají buď na naše večery, kde jsme vlastně pod stolem páně recitovali Kunderovu milostnou poezii a k tomu Jiří Payne, svého času, teda jako také poslanec nakonec prostě vymyslel do diaprojektoru takový mezi dvěma sklíčkama prostě byla napuštěná voda a do toho se stříkaly anilínové barvy, že ten diaprojektor prostě vytvářel takový ty psychedelický jako barevný kombinace a bylo to samozřejmě vopravdu předpotopní a nikdy člověk nevěděl jak to dopadne, protože to byl takovej jako domácí prototyp toho, ale k tomu hrálo Jazz Q a Joe D. jako zpívala a recitoval se Kundera, takže jako, prostě takovéhle, já dodnes považuju kulturu za jednu z jaksi nejdůležitějších spojnic.“¹⁸¹

I tato kapitola se věnuje tématu hledání možnosti svobodně žít a vyjadřovat své názory nezávisle na těch oficiálně daných a někdy i silou vyžadovaných. Byla to strategie velmi rozšířená, mnoho lidí si hledalo své svobodné místo, ať už to bylo na chatě, nebo v antikvariátě, o čemž vyprávěl T. Molnár: „Jaksi, nic nevycházelo, nebo minimálně knih, který byly skutečně čitelný. Ten antikvariát samozřejmě bylo jediný místo, kde se třeba právě knihy daly sehnat, jako slušný knihy. Ať už to byla produkce toho uvolnění za Zápotockýho, nebo Novotnýho, kdy začaly vycházet nějaký knihy a pak teda zas to bylo utnutý, anebo prvorepubliková, respektive ještě i produkce knih z Rakouska-Uherska. Takže to přirozeně člověk do antikvariátu chodil, protože hledal knihy a takovýchhle lidí, který takhle hledali knihy bylo daleko víc, tam bylo veliký štěstí, že tam byla šéfkou paní Dagmar Teinorová rozená Zinková, její sestra byla herečka Viola Zinková, jestli vám to něco říká,

---

¹⁸⁰ V této době se začala také více rozšiřovat elektronika, jako kamery, zvukové aparatury a nosiče a počítače. Viz [Otáhal, Vaněk 1999: 16]. „Dokonce ke mně zase zvláštním řízením přišla kamera z Německa, protože jeden z kolegů, farář Mirek Heryán, o tomhleto věděl a protože měl styky v Německu, tak prostě vyjednal, že mně prostě poslali kameru a dostal jsem do ruky ještě za socialismu první kameru. Byla to už taková ta gorbačovská éra, už to byl ten poslední zbytek jako, to už jsem potom vytvářel dokumenty.“ Rozhovor s Michalem Otřísalem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

¹⁸¹ Rozhovor s Michalem Otřísalem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

a to byla dcera starýho antikvariátníka Karla Zinka, jehož aukce byly známý za první republiky. A ona sama měla vystudovanou filosofii a nedostala doktorát na závěr svých studií, protože už jaksi z ideologických důvodů nemohla. A nějakým způsobem, ač si teda taky nemyslím, že byla nějaká vždycky napřímo hrdinka, tak tam prostě těmhle lidem bytí umožnila, takže tam opravdu pracovali lidi jako Karel Sidon, Vlasta Třešňák tam dělal uklízečku nějaký čas, Hejda tam pracoval, jako spousty takovejchhle lidí tam mohlo docházet a nejenom tedy si nakoupit, ale taky poklábosit, vypít pivo, takže to byl takovej přirozenej ostrov, kterej kupodivu ty komouši nějak nechávali na pokoji.“¹⁸²

3.4.1 Srazy evangelické mládeže v Nuslích

„Jo jedna provařená akce byly Nusle, který nevím jaká hlavička to byla, ale to si vzpomínám, tam hrál i Michal, hráli tam hodně alternativní kapelky. No a pak další v Kobylisích bejvaly takový poměrně velký seniorátní sjezdy, sjezdy mládeže, pololegální, se udělala nějaká akce a pak se šeptandou z toho udělala naprostá megaakce.“¹⁸³

Pokud se zaměřím na kulturní aktivity, které pocházely od evangelické církve a měly značný ohlas, chci rozhodně zmínit festivaly hudební produkce na srazech mládeže v Nuslích, které se odehrávaly v 70. letech v Praze-Nuslích. Posléze byla jejich činnost utlumena a později se konaly akce podobného formátu v Kobylisích. Mnoha farářům, jak už jsme si mohli všimnout například u aktivit Š. Hájka, jde také o to, aby se církev úspěšně propojovala s ostatní společností. Toto propojování se právě dělo přes hudební akce, kam se mohla dostavit nejen evangelická mládež. Byla to jejich snaha být součástí společnosti, nikoli uzavřeným ostrovem za zdmi kostelů a far.

„Jako já jsem vždycky jako tendoval právě k tomu propojování toho světa církve a společnosti, tak pro mě nebylo tak jako nějak zvlášť složité vymyslet něco takového, nebo, ne vymyslet, ale připojit se k této

---

¹⁸² Rozhovor s Tomášem Molnárem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

¹⁸³ Rozhovor s Jakubem Šilarem vedla Anna Boháčková, únor 2013.

aktivitě, která právě mířila i trošku ven. I když byla samozřejmě traktována nebo jaksi pro ty nadřazené orgány jako státní správy, což jest teda církevní tajemník, byl tenkrát, tak byla prostě propagována jako setkání evangelické mládeže, ale ta touha jako pozvat tam kohokoli jiného byla samozřejmě velká. Takže tahle aktivita se pohybovala na té hraně, kdy prostě jsme byli v rámci tolerovaného, ale zároveň jsme se snažili posunovat tu hranici směrem ven. A to tenkrát zrovna tohleto hudební hnutí bylo asi hodně důležité, protože to byla jedna z takových kultur, které se daly dost těžko zakázat, jako církev odjakživa zpívala, takže jako vono se těžko dalo říct: od tohoto data nesmíte zpívat. Takže zase patřilo to do toho ranku těch věcí, které se dělat smějí a teď o to, jak s nimi člověk naloží, pustili jsme se do organizace těchhle setkání a samozřejmě vždycky šlo o to jak daleko se pustíme, když jsme tedy, myslím si, ale teď já nevím který to byl rok, když jsme potom ovšem pozvali Třešňáka že jo, jako známého zpěváka protestsongů, jak se tomu tenkrát říkalo, nebo dneska bychom řekli folkaře, tak z toho byl poměrně hodně veliký malér.¹⁸⁴ Evangelická církev měla jako jedna z mála sice povolenou práci s mládeží, zároveň však byla tato činnost ze strany státu všemožně omezována. Od roku 1971 se už nemohly pořádat celostátní sjezdy mládeže, proto pak tedy pořadatelé promýšleli možnosti, ke které oficiální akci církve by se dala nějakým způsobem větší setkání mládeže připojit. Pak tedy vznikly tyto církevně-hudební setkání, která měla mezi cílovou skupinou ohromný ohlas. Narátoři na ně tyto akce vzpomínali at' už jako pořadatelé, nebo jakožto mladí účastníci: „Do těch Nuslí jsem samozřejmě jezdil, to byla velká akce a byla to přehlídka všeho možnýho jo, že by to byl nějaký festival druhý kultury, to teda nebyl, tam prostě přijel kde kdo s mládeží, zazpívali písničku s kytarou třeba i velmi trapně, ale už i to bylo, a potom samozřejmě, že tam vystupovali v té době oblíbení Berani a tenkrát tam jako taky přišel ten Vlasta Třešňáků mírně podroušený, kterej to tam jaksi vyzpíval všechno a z toho jsme teda byli úplně paf, jo, to jako to sál šílel a myslím si, že k velký nelibosti organizátorů, protože

---

¹⁸⁴ Rozhovor s Michalem Otřísaem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

*samozřejmě strach byl, co z toho bude, to bylo tutový, že tam nějaký ten fízl nasazený je a že podá hlášení, takže jo, toho jsem se účastnil.*¹⁸⁵

---

¹⁸⁵ Rozhovor s Tomášem Molnárem vedla Anna Boháčková, březen 2015.

Závěr

V této části chci shrnout odpovědi výzkumné otázky, které byly položeny v úvodu.

Na otázku, zda se samotná ČCE vyznačuje určitými fenomény, které podporují její členy angažovat se v rámci aktivit občanské společnosti, lze odpovědět, že tato církev z hlediska své tradice coby církve reformované, podporuje své členy v aktivním působení na své okolí a to nejen v rámci církve. Církev jakožto organizované společenství má sama o sobě vhodné prostředky pro aktivizování svých členů, obzvláště důraz na spolupráci se svými členy od jejich nejútlejšího věku (která zároveň nebyla zcela utlumena po roce 1948, na rozdíl od ostatních církví). Dále této situace vstupují další kontextuální okolnosti, jako jsou historické události – například církevní politika Československého státu po roce 1918 či pozdější církevní politika komunistického státu a působení osobnosti J. L. Hromádky. Kromě monumentální historie také však záleží vždy na jednotlivcích, kteří v rámci církve působili a působí. U mnohých bylo zásadní jejich formování v mládí, které probíhalo také mimo samotnou církev. V rámci ČCE probíhalo mnoho iniciativ (petiční akce) již v 50. a 60. letech: účastníci těchto iniciativ tlačili na státní složky, aby se zachovaly občanské svobody jako právo na svobodné náboženské vyznání, právo rodičů vychovávat své děti podle jiných kulturních hodnot, než jsou ty dané státem. Na tyto iniciativy mohli tedy členové církve později navázat zapojením se do aktivit Charty 77. Důležitou skutečností, která také přispívá k vysokému zastoupení evangelických signatářů Charty 77, byla ta, že na rozdíl od katolické církve nebyla církev evangelická nucena přesunout většinu svých aktivit do podzemní činnosti a určitým způsobem vedla se státní mocí po celou dobu od roku 1948 dialog. Evangelíci měli tedy určitou linii, na kterou mohli v Chartě navázat.

Nechci vynechat tu důležitou skutečnost, kterou je vzájemná solidarita evangelíků a její projevy a to nejen vůči svým kolegům, ale všem signatářům, kteří se k aktivitám Charty 77 připojili. To, že byli

věřícími křesťany a jejich zážitek společenství v evangelické církvi, která se vyznačuje velmi silnou vnitřní soudržností (i kvůli své menšinovosti), podporovalo tuto solidaritu, kterou vyjadřovali a jejich zájem o to, co se lidem ve společnosti děje. Ať už tedy probíhal proces s členy Plastiků a s členem evangelické církve Svátou Karáskem, nebo byla porušována lidská práva jednotlivců, tak se členové ČCE, kteří už byli aktivní v občanských aktivitách předtím, se připojili k nenásilnému vzdoru proti bezpráví ze strany státní moci.

Z hlediska mobilizace zdrojů měla ČCE mnoho kontaktů se zahraničními církvemi, které se snažily ji různými akcemi a nadacemi podpořit a její členové měli zároveň kontakty se zahraničními osobnostmi – to bylo zásadní z hlediska přeshraničního proudění informací o situaci v Československu a ve světě.

Navazování kontaktů mezi evangelíky a představiteli dalších kulturních proudů probíhalo tedy průběžně už od roku 1948. Přemostujícími osobami, čili evangelíci ve světě ostatního disentu, byli například Ladislav Hejdánek, Miloš Rejchrt nebo Jan Šimsa. Přemostující osoby z kulturního disentu pro členy evangelické církve, byly R. Medek, Jiří Němec, Ludvík Vaculík, nebo Jan Hochman.

Stát se signatáři Charty 77 a vytvořit tím velmi různorodou skupinu lidí bylo pro mnohé evangelíky velmi významnou životní událostí. Vyjádřili spokojenost s tím, že se měli možnost potkat a navázat přátelství s dalšími osobnostmi z disentu. V této souvislosti byli často zmiňováni katolický biskup Václav Malý a Petr Uhl (zde se také projevuje výhoda chalup na venkově, neboť faráři, kteří působili na vzdálených místech, dostali také možnost se společně s dalšími signatáři sejít). Mnozí přirozeně navazovali na předchozí vzájemné kontakty a zároveň je rozšiřovali. Značně ztížené životní podmínky, které signatáře postihly - výslechy, věznění, ztráta zaměstnání, tlak na rodinné příslušníky - posilovaly vzájemnou mezilidskou solidaritu v rámci společenství Charty 77. Všechny zúčastněné spojovaly společné velmi mezní prožitky. Faráři-chartisté byli v této době bez souhlasu k vykonávání duchovenské činnosti. Lidé ze sborů, ve kterých faráři působili, za nimi stáli. Horší to v této době bylo s církevním

vedením, které balancovalo mezi požadavky státní moci a mezi tím, že by mělo podpořit své bratry. Tento tlak způsobil spíš jejich nečinnost nebo některé poněkud nešťastné kroky, jako byly důtky pro některé členy církve.

Undergroundové společenství byl velmi specifický fenomén. Zrodil se už v nových postindustriálních podmínkách, což se odráželo na hodnotách tohoto společenství, jako byla svobodná tvorba, možnost žít odlišným způsobem než zbytek společnosti. Členové undergroundu se nevymezovali se vůči státu v politické rovině, vymezovali se v rovině kulturní. Toto kulturní hnutí přilákalo nejdřív evangelického faráře Sváťa Karáska, který skládal muziku a zpíval. Jeho hudba oslovovala mladou generaci, Sváťa byl pro mnohé budoucí evangelické faráře vzorem a někteří z nich se později sami k undergroundu též připojili. Zde napojování vznikalo přes lokální undergroundové skupinky, taktéž i přes členy disentu, kteří byli v kontaktu s Magorem.

Ukázalo se, že významným činitelem pro mobilizaci zdrojů v rámci Charty je vzdělání. Členové Charty také měli ještě povědomí, na jaké myšlenkové tradice navazují, neztratili tyto důležité informace. Zároveň díky mnohým kontaktům ze zahraničí měli také dostatek informací nových. Částečná odpověď na otázku, co všechno způsobuje možnost vymezení se nějaké skupiny proti útlaku státní moci, je to, že je to určitý vzdělanostní základ. Vždy samozřejmě, ale záleží na historickém kontextu. Československo byl stát s velmi bohatou myšlenkovou a kulturní tradicí přímo ve středu Evropy. Panovaly zde úplně jiné společenské podmínky, než například v Rusku, když došlo ke komunistickému převratu.

Při bilancování nad touto diplomovou prací mi vyvstává skutečnost, že se spíše objevuje mnoho otázek nových. Pokud bych se odhodlala k dalšímu studiu, bylo by dobré tento výzkum a jeho závěry rozšířit.

Seznam rozhovorů

rozhovory vedla: Anna Boháčková

Narátoři:

Balabán Milan

Datum konání rozhovoru: 1.2.2013

Místo konání rozhovoru: Thajská restaurace nedaleko ETF

Dus Jaromír

Datum konání rozhovoru: 30.3.2015

Místo konání rozhovoru: u narátora doma

Hájek Štěpán

Datum konání rozhovoru: 17.3.2015

Místo konání rozhovoru: fara v Husovicích

Hlaváč Pavel

Datum konání rozhovoru: 1.2.2013

Místo konání rozhovoru: Thajská restaurace nedaleko ETF

Keller Jan

Datum konání rozhovoru: 7.3.2015

Místo konání rozhovoru: u narátora doma

Kellerová Marta

Datum konání rozhovoru: 7.3.2015

Místo konání rozhovoru: u narátorky doma

Krpálková Jindřiška:

Datum konání rozhovoru: říjen 2012

Místo konání rozhovoru: u narátorky doma

Litomiský Jan:

Datum konání rozhovoru: 5.3.2015

Místo konání rozhovoru: u narátora doma

Litomiská Barbara:

Datum konání rozhovoru: 5.3.2015

Místo konání rozhovoru: u narátorky doma

Mollnár Tomáš

Datum konání rozhovoru: 27.3.2015

Místo konání rozhovoru: fara v Trutnově

Morée Peter

Datum konání rozhovoru: 20.2.2015

Místo konání rozhovoru: pracoviště – ETF

Otřisal Michal

Datum konání rozhovoru: 20.3.2015

Místo konání rozhovoru: park, Praha

Pinc Zdeněk

Datum konání rozhovoru: 11.2.2013

Místo konání rozhovoru: pracoviště – UK FHS

Růžička Tomáš

Datum konání rozhovoru: 11.2.2013

Místo konání rozhovoru: u narátora doma

Šilar Jakub

Datum konání rozhovoru: 30.1.2013

Místo konání rozhovoru: hospoda, Praha

Trojan Jakub

Datum konání rozhovoru: 1.2.2013

Místo konání rozhovoru: Thajská restaurace nedaleko ETF

Literatura:

Monografie:

- Alan, Josef a kol. [2001]. *Alternativní kultura*. Praha: NLN.
- Bísek, Tomáš. [2012]. *Ohledávání. Doma, ve Skotsku, zase doma*. Praha: Kalich.
- Dayová, Barbara. [1999]. *Sametoví filozofové v Československu a role vzdělávací nadace Jana Husa 1979 – 1989*. Brno: Doplněk.
- Dinuš, Petr. [2004]. *Českobratrská církev evangelická v agenturním rozpracování StB*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV, PČR.
- Gellner, Ernest. [1997]. *Podmínky svobody. Občanská společnost a její rivalové*. Brno: CDK.
- Havel, Václav. [1990] *O lidskou identitu*. Praha: Rozmluvy.
- Hájek, Štěpán; Plzák Michal. [1998]. *Sváta Karásek. Víno tvé výborné*. Praha: Kalich.
- Hejdánek, Ladislav. [1993]. *Dopisy příteli*. Praha: OIKOYMENH.
- Jechová, Květa. [2003]. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Keller, Jan. [2009]. *Nejistota a důvěra aneb K čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha: SLON.
- Kocáb, Alfréd. [2007]. *Cestou, necestou*. Středokluky: Zdeněk Susa.
- Machovec, Martin. [2008]. *Pohledy zevnitř: Česká undergroundová kultura v dokumentech a interpretacích*. Příbram: Pistorius a Olšanská.
- Novotná, Eliška. [2010]. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada.
- Otáhal, Milan. [2011]. *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Otáhal, Milan. Vaněk, Miroslav. [1999] *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Pfann, Miroslav. [1998]. „Nová orientace“ v Českobratrské církvi evangelické v letech 1959–1968. Středokluky: Zdeněk Susa.
- Prečan, Vilém. [1980]. *Křesťané a Charta 77: výběr dokumentů a textů*. Köln: Index.

- Rádl, Emanuel. [1921]. *Náboženství a politika*.
- Rejchrt, Miloš; Hájek, Štěpán; Plzák, Michal. [2002]. *O něco svobodnější: rozhovory*. Praha: Kalich.
- Sedláčková, Markéta. [2013]. *Důvěra a demokracie. Přehled sociologických teorií důvěry od Tocquevilla po transformaci v postkomunistických zemích*. Praha: Slon.
- Skovajsa, Marek a kol. [2010]. *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál.
- Soukupová, Jana. [2011]. *Nepoddajní aneb nešlo to jinak. Příběhy jihomoravských disidentů v 70. a 80. letech 20. století*. Brno: Host.
- Trojan, Jakub, S. [2002]. *Idea lidských práv v české duchovní tradici*. Praha: Oikoymenh.
- Trojan, Jakub S. [2010]. *Rozhovory s pamětí. I. díl*. Středokluky: Zdeněk Susa.
- Trojan, Jakub S. [2011]. *Rozhovory s pamětí. II. díl*. Středokluky: Zdeněk Susa.
- Vaněk, Miroslav. [2006]. *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha: Prostor.
- Vaněk, Miroslav. [2004]. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Vaněk, Miroslav et col. [2002]. *Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR: Votobia.
- Vaněk, Miroslav. Mücke, Pavel. [2011]. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: UK FHS ve spolupráci s Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Vaněk, Miroslav; Urbášek Pavel (eds.). [2005]. *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I. díl. Disent v období tzv. normalizace*. Praha: Prostor.
- Znebežánek, František. [1999]. *Sociální hnutí*. Praha: Slon.

Časopisy:

Granovetter, Mark, S. [1973]. *The strength of weak ties*. American Journal of Sociology, r. 78, č. 6, s. 1360 – 1380.

Manheimm, Karl. [2007]. *Problém generací*. Sociální studia, r.1, č.2, s. 11 – 44.

Sborníky:

Československá církev evangelická. [2002]. *Církev v proměnách času: 1969 – 1999. Sborník ČCE*. Praha: Kalich.

Keřkovský, Pavel. [2014] „Božena Komárková.“ in *Cesta církve VII*. 1. vyd. Praha: ČCE, s. 91.

Knižnice SPEK sv. 15 [2010]. *K svobodě je dlouhé putování. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele a kazatelky ČCE, pořádáno Spolkem evangelických kazatelů v Praze 26. – 30. ledna 2009*. Benešov: EMAN.

Knižnice studijních textů ČCE. [2009]. *Cesta církve I*. Benešov: EMAN.

Pavel Marek, Jiří Hanuš (eds.). [2006]. *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: CDK.

Peter C. A. Morée, Martin Prudký (eds.). [1996/1997]. *Rozpravy/samenspraak: Církev jako menšina*. Benešov: EMAN.

Šimsa, Jan. [2010] „Vliv J. L. Hromádky na vyrovnávání se církve s komunistickou dobou.“ in Ruml, Ondřej (eds.). *K svobodě je dlouhé putování: sborník příspěvků z kurzu pro kazatele a kazatelky ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 26. - 30. ledna 2009*. 1. vyd. Benešov: EMAN, s. 38 – 43.

Jiří Šubrt (ed.). [2007]. *Historická sociologie. Teorie dlouhodobých vývojových procesů*. Plzeň: Aleš Čeněk,